3/13



Czasopis

Białoruskie pismo społeczno-kulturalne, poświęcone zagadnieniom współczesności, historii, literatury i sztuki, miejsca człowieka w świecie.

Nr 3 (262). Сакавік – marzec 2013. http://czasopis.pl ■ *Cena 5 zł (w tym 5% VAT)*

17-га лютага памёр Сакрат Яновіч. Пражыў 76 гадоў. Адышоў ад нас чалавек вялікага маштабу – выдатны Беларус, прызнаны літаратар, інтэлектуал, філосаф. *Чыт. на стар. 3-9 і 16-30.*



Св. пам. Сакрат Яновіч (4.09.1936 – 17.02.2013) Канец 1950-ых гадоў... (str. 23)



Igor Newerly przyszedł na świat 24 marca 1903 roku w osadzie Zwierzyniec. Jest to nieduży kompleks budynków, położony w połowie drogi z Hajnówki do Białowieży. Każdego dnia przejeżdżają w ich pobliżu dziesiątki, a w sezonie turystyczny... (str. 40)



Нарадзіўся ён у 1931 годзе ў вёсцы Новы Свержань на Стаўбцоўшчыне. Скончыў аддзяленне беларускай і рускай мовы і літара... (str. 43)

Фота на вокладцы з хатняга архіва св. пам. Сакрата Яновіча



Юрка Хмялеўскі

Ад Рэдактара. Прыйшлося развітацца нам з чалавекам абсалютна вялікага фармату. Бо Сакрат Яновіч – гэта безумоўна феномен нашай эпохі. З зямнога свету адыходзіць у вечнасць выдатная постаць беларускае – найперш – культуры, літаратуры, гуманіст і філосаф. Майстар слова. Сапраўды быў Ён вялікай індывідуальнасцю, на што паўплываў мабыць і выбар маці Аляксандрай Яму незвычайнага імя грэчаскага філосафа, што жыў дзве тысячы пяцьсот гадоў таму.

Аднак, невыпадкова якраз крынкаўская зямелька кагосьці такога выдала на Божы свет. Бо і зямля тут незвычайная – проста магічная, чароўная і надта багатая ў падзеі. Да сёння гэта ёсць быццам цудам уцалелая ўскраіна даўняга Вялікага Княства Літоўскага, а Сакрат Яновіч быў апошнім грамадзянінам той старабеларускай дзяржавы.

А ўсё пачалося каля шасцісот гадоў таму, калі прыблізна ў гэтую пару, бо на пераломе студзеня і лютага 1434 года з'ехалі ў Крынкі польскі кароль Уладыслаў Ягайла і літоўскі князь Жыгімонт Кейстутовіч, каб абмеркаваць справы самага тады вышэйшага значэння для Кароны і Літвы. Сакрат Яновіч гаварыў нават, што ў Крынках і на Падляшшы пачыналася стварацца – тады ўжо – сённяшняя Еўропа.

Сакрат Яновіч адыходзіць ад нас у 2013 годзе – годзе, у якім адзначаюцца дзве круглыя гістарычныя гадавіны. Сённяшняе Падляшскае ваяводства вясною будзе святкаваць сваё 500-годдзе. Крынкі, праўда, у мінулым не знаходзіліся ў яго межах, бо тут – гістарычная Літва, і развіваліся яны як горад паблізу найперш Гродна. Але сюдою вяла жа дарога з Кракава ў Вільню. Крынкі сімвалічна спалучалі затым Літву і Карону, а каралі і князі са світай спыняліся тут на адпачынак у дарозе. Заязджалі сюды і знакамітыя Хадкевічы з суседняга Гарадка.

У гэтым годзе адзначаем таксама 150-тую гадавіну Студзеньскага паўстання. Узвышша непадалёк могілак крынчане да сёння называюць Шыбельніца. Тут у 1863 годзе трагічна закончылі жыццё тыя, якія ў роспачы кінуліся былі на Маскву, каб адваёўваць Польшч. 20 кіламетраў ад Крынак, у маёнтку Мастаўляны прыйшоў на свет правадыр „мятежу" на Літве, Кастусь Каліноўскі. Гэты народнік уславіўся тым, што рэдагаваў і выдаваў першую беларускую газету „Мужыцкая праўда".

Незвычайнасці свайго месца нараджэння Сакрат Яновіч быў свядомы аж надта. Гэтая тоеснасць засеяла ў Яго душы вялікую любоў да роднага і родных Крынак. І роднаму заставаўся верны ўсё жыццё. Яго найвялікшай любоўю была беларускасць. Любоў да беларускага слова і беларускай культуры з усяго сэрца ўкладаў у сваю геніяльную літаратурную творчасць і грамадскую дзейнасць. Закаханы ў родным слове склаў нават малітву:

Беларускае слова, ты мая айчына! (...)

Я табе (...), слова ты маё беларускае, веру ды кланяюся.

Бог ты мой!

Ты мая рэлігія!

Сакрат Яновіч пакінуў трывалы след у культуры і літаратуры двух народаў – беларусаў і палякаў. Гэтую паралельнасць сімвалічна паказваюць дзве друкавальныя машынкі ў Яго кабінеце ў Яго магічным доме па вуліцы Сакольскай 9 у Крынках – адна кірылічная, другая з лацінскім шрыфтам. А кабінет сарыентаваны яшчэ вокнамі на Еўропу. Бо тое, што зрабіў Сакрат Яновіч, мае ўжо еўрапейскае значэнне. Паўплывалі на гэта найперш прыдуманыя Ім Беларускія трыялогі і штогоднік „Annus Albaruthenicus – Год беларускі" з удзелам заходніх творчых людзей.

Зямля, нават такая незвычайная як магічная крынская краіна, вельмі рэдка выдае на свет так значных і таленавітых людзей. Такога чалавека, як Сакрат, больш не будзе, Ён быў непаўторны.

І толькі цяпер мы адчуем вялікую страту, калі няма ўжо з намі такога аўтарытэту, такой асобы, сімвалу нашай беларускасці.

Ад імя Фонду Віла Сакратас і ад сябе хачу перадаць шчырыя словы спачування Сям'і – жонцы Таццяне, брату Аляксандру, сынам ды ўнукам. Нам усім цяпер Сакрата Яновіча будзе вельмі не хапаць як аўтарытэтнай і кампетэнтнай асобы ў самых прынцыповых справах, а найперш – як вартаўніка гістрычнай памяці і тоеснасці зямлі, дзе жыў, змагара за беларускасць і беларускую, польскую і еўрапейскую культуру.

Спадар Сакрат, Вы ўжо ў вечнасці. Цяпер урэшце дадзенае Вам будзе сустрэцца і паразмаўляць з

тымі, што на працягу мінулых стагоддзяў рабілі вялікую справу пад Знакамі Арла і Пагоні. Вы добра Іх усіх спазналі ці то з кніжак, ці то асабіста, і сваёй творчасцю прыблізілі гэтых герояў сучасным людзям. Але добра ведаю, што будзецьме яшчэ пра многае з Імі пагаварыць і шмат што абмеркаваць. З успомненым Ягайлам, князем Вітаўтам, з Францішкам Скарынай, Міколам Гусоўскім, Янкам Купалай, Якубам Коласам, Францішкам Багушэвічам, Максімам Багдановічам, братамі Луцкевічамі і іншымі героямі адраджэння беларушчыны, што ўзнялі бел-чырвона-белыя сцягі. Таксама з тымі, якіх спаткалі пры жыцці – Васілём Быкавым, Ларысай Геніюш, адыйшоўшымі раней сябрамі з БГКТ, „Нівы”, літаб’яднання Белавежа і ўсяго беларускага асяроддзя на Беласточчыне. І не толькі з беларусамі, бо і Ежы Гедройцам, Чэславам Мілашам, нават бласлаўлёным рымскім папам Янам Паўлам ІІ-гім. І многімі-многімі роднымі і знаёмымі з Крынак, Беласточчыны, Польшчы, Беларусі і Еўропы. З усімі імі і з Госпадам Богам будзеце маглі цяпер пагаварыць пра найважнейшае. Пра – Ісціну і Праўду.

Вы, Спадар Сакрат, не дарэмна пражылі жыццё. Ведайце, што патомныя шануюць і будуць шанаваць Вас за гэта. Як паслядоўнікі вялікай справы. Няхай родная крынская зямелька будзе для Вас мяккім пухам!

Вечная памяць!

Надмагільная прамова, 21 лютага 2013 г. на праваслаўных могілках у Крынках.



Ян Максімюк

Сакрат Яновіч: Канец клясычнай эпохі. Ня помню дакладна: недзе пад канец мінулага стагодзьдзя або ўжо ўпачатку гэтага наладзілі аўтаматычную тэлефанічную сувязь сьвету з Крынкамі, у якія ў сярэдзіне 1990-х вярнуўся зь Беластоку ў родны дом Сакрат Яновіч. Тады стала магчыма пазваніць пісьменьніку наўпрост; раней трэба было званіць на крынкаўскую пошту і прасіць, каб вас злучылі зь ім уручную. Калі я першы раз пазваніў Сакрату наўпрост і павіншаваў яго з гэтым поступам цывілізацыі ў ягонай ваколіцы, ён сказаў: «Разумееш, нарэшце і Крынкі ўступілі ў дваццатае стагодзьдзе».

Сакрат Яновіч гаварыў так, як і пісаў свае славутыя мініяцюры-сакрацікі – нешматслоўна, зь любоўю да ўчэпістых дэталяў, з эпіграматычным ухілам. Калі ў 1993 годзе мы зь ім складалі для выданьня ў Беластоку ягоную новую кніжку прозы – «Доўгая сьмерць Крынак» – я запытаў, адкуль у яго такая схільнасьць да сьцісласьці і нешматслоўнасьці ў прозе. У каго ён гэтаму вучыўся – ці не ў Гэмінгуэя, напрыклад? «Гэта ў першую чаргу ад майго заіканьня. Я – заіка ад дзяцінства, і ўсе мае аднагодкі калісьці мяне дражнілі. Я змагаўся з заіканьнем тым, што стараўся гаварыць як мага карацей. Каб выказаць думку яшчэ перад тым, як пачну заікацца і мяне заклінуе», – адказаў мне Сакрат з хітраватай усьмешкай. Гэта была ягоная тыповая рэакцыя на сьвет – іронія і самаіронія. Ён не баяўся пакепліваць зь іншых, але адначасова мог пасьмяяцца і з самога сябе. Ды паколькі ён разумеў, што пра Гэмінгуэя я пытаюся зусім сур’ёзна, ён мне тады яшчэ адказаў, што, маўляў, так, стыль Гэмінгуэя яму падабаецца, але сваімі літаратурнымі настаўнікамі ён лічыць Антона Чэхава і Ісаака Бабеля. З бабелеўскай «Канарміі» ён ведаў на памяць цэлыя старонкі. Мне прыгадваецца адзін вечар у рэдакцыі тыднёвіка «Ніва» ў Беластоку, калі мы завяршылі працу над складаньнем і рэдагаваньнем «Доўгай сьмерці Крынак», і Сакрат, пасьля келіха віна, бутэльку якога я прыхапіў з сабою дзеля такой нагоды, стаў мне чытаць з памяці доўгія фрагмэнты бабелеўскіх апавяданьняў.

Сакрат Яновіч стаяў ля вытокаў той сягоньня ўжо неверагоднай эпохі ў гісторыі беларусаў Беласточчыны, калі ў 1956 годзе ў Беластоку ўзьнік беларускі тыднёвік «Ніва» і ў больш за сотні нашых вёсак пачалося навучаньне беларускай мовы. Ён прыйшоў працаваць у «Ніву» ў пачатку яе існаваньня, калі насамрэч усе на Беласточчыне яшчэ толькі вучыліся пісаць па-беларуску. У 1958 годзе, як адзін з тых, хто найхутчэй навучыўся граматна і культурна пісаць на беларускай мове, ён стаў заснавальнікам Беларускага літаратурнага аб'яднаньня «Белавежа». Працаваў журналістам у «Ніве», дзе пісаў усялякую журналісцкую падзёншчыну, але час ад часу публікаваў і нешта вартае большай увагі, на літстаронцы «Белавежы», якая ў той час зьяўлялася ў беларускім тыднёвіку рэгулярна раз на месяц. У 1969 годзе, калі яму было 33 гады, выйшла ягоная першая кніга – мініяцюры і апавяданьні пад назовам «Загоны». Зь сёньняшняй пэрспэктывы асабліва выразна відаць, што была гэта гістарычная дата, нешта накшталт часавага водападзелу ў беларускай літаратуры ў Польшчы. Да зьяўленьня «Загонаў» у нас на Беласточчыне мы мелі толькі вершы – прытым, зусім неблагія і паводле сёньняшніх мерак, як, прыкладам, зборнік «Жнівень слоў» Алеся Барскага з 1967 году – але Сакрат Яновіч першы паказаў, што ў нас можа быць і першаклясная беларуская проза. Беларуская літаратура ў Польшчы, якая нарадзілася ўсяго дзясятак гадоў перад публікацыяй «Загонаў», з гэтай кніжкай увайшла ў пэрыяд свайго сталеньня.

Потым у жыцьці Сакрата Яновіча сталася нешта не да канца ўсім зразумелае. У пачатку 1970-х яго звольнілі з працы ў «Ніве», выкінулі з партыі як «беларускага нацыяналіста» і пастараліся, каб доўгі час ён ня мог знайсьці ў Беластоку прыстойнай працы. З чалавека, які ў 1960-х належаў да эліты беларускага руху ў Польшчы і быў калі ня ў самым яго цэнтры, дык недзе зусім блізка, Сакрат Яновіч раптоўна стаўся грамадзкім аўтсайдэрам. Ён ня кінуў пісаць, але яго цяпер публікавалі адно ў Варшаве, у польскіх перакладах. Пасьля «Загонаў» з 1969 году наступнай кніжкай па-беларуску, якая выйшла ў Беластоку, была згаданая мною «Доўгая сьмерць Крынак» з 1993 году. Сакрат Яновіч у 1970-х і 1980-х, можна сказаць, быў грамадзкім аўтсайдэрам, але надалей заставаўся ў інтэлектуальнай эліце. Ну бо ж сапраўдная эліта складаецца якраз з сапраўдных грамадзкіх аўтсайдэраў...

Адно праз амаль 40 гадоў мы даведаліся, што Сакрат Яновіч у 1970 годзе выблытаўся з супрацоўніцтва з польскай спэцслужбай, у якую ўблыталі яго, 21-гадовага дзецюка, хітрыя польскія чэкісты, якія гаварылі на беларускай мове і апэлявалі да ягонага беларускага пачуцьця...

1980-тыя з палітычна-інтэлектуальным адраджэньнем, выкліканым «Салідарнасьцю», былі вельмі плённым і актыўным пэрыядам для Сакрата Яновіча. Падпольна ён выдаваў «Беларускія дакумэнты», пішучы нязвыклай для беластоцкіх беларусаў лацінкай, а ў польскіх часопісах публікаваў у фрагмэнтах нарыс па гісторыі Беларусі і беларускай ідэі пад назвай «Białoruś, Białoruś». Нарыс выйшаў кніжкай у 1987 годзе ў выдавецтве «Iskry», стаючыся адным з найцікавейшых тагачасных выданьняў у Польшчы. Кніжка стала настольнай для ўсіх польскіх публіцыстаў, якія спрабавалі пасьля Яновіча пісаць пра польска-беларускія дачыненьні і сувязі.

У 1989 годзе, на часткова свабодных парлямэнцкіх выбарах, Сакрат Яновіч пагадзіўся стаць кандыдатам у Сэнат ад Беларускага выбарчага камітэту. А пасьля выбараў, нягледзячы на тое, што ў той час ён пачаў выразна недамагаць ад сур'ёзнага захворваньня на дыябэт, Сакрат Яновіч з душою і галавою кінуўся ў нашу найбольшую авантуру таго пэрыяду – арганізаваньне палітычнай беларускай партыі ў Польшчы (Беларускага дэмакратычнага аб'яднаньня) ды наладжваньне палітычных і гаспадарчых сувязяў Беласточчыны з далукашэнкаўскай Беларусьсю.

У сярэдзіне 1990-х Сакрат пакінуў Беласток і пераехаў у Крынкі, у бацькоўскі дом, які калісьці сам аднавіў і перабудаваў. Пасьля гарадзкой мітусьні яму быў патрэбны спакой, таксама і дзеля здароўя. Але няўрымсьлівы характар не дазволіў яму сядзець са складзенымі рукамі. У Крынках Сакрат, пры дапамозе рэдактара «Часопіса» Юркі Хмялеўскага і мастака Лявона Тарасэвіча, заснаваў фонд «Villa Sokrates» і штогод, цягам першага дзесяцігодзьдзя ў нашым новым стагодзьдзі, арганізаваў у агратурыстычным цэнтры каля Крынак летнія сустрэчы пісьменьнікаў, перакладчыкаў і акадэмічных дасьледчыкаў, якія цікавіліся Беларусьсю і беларускімі пытаньнямі. Сустрэчы называліся «Беларускімі трыялёгамі» – як правіла, на іх зьбіраліся людзі з «трох старон»: Захаду, Польшчы і Рэспублікі Беларусь, – і ім кожны год спадарожнічала выданьне зборніка літаратурных і дасьледніцкіх матэрыялаў пад назовам «Annus Albaruthenicus».

Сакрат Яновіч быў і застаўся да канца беларускім асьветнікамтрадыцыяналістам: у кантактах з удзельнікамі сваіх трыялёгаў ён карыстаўся звычайным ліставаньнем па пошце і тэлефонам. Кампутара ня меў і ніякай электроннай пошты ня ведаў. То бок, калі мне трэба было апублікаваць нешта ў ягоным зборніку «Annus Albaruthenicus», я раздрукоўваў свой тэкст на паперы і пасылаў яго Сакрату ў Крынкі ў звычайным канвэрце. А электронны файл я пасы-

лаў Юрку Хмялеўскаму, які займаўся тэхнічным бокам выдавецкай справы фонду «Villa Sokrates».

Калі ў Фэйсбуку я ўбачыў паведамленьні аб сьмерці Сакрата Яновіча і «лайкі» пад некаторымі з гэтых паведамленьняў, мая першая думка была прыблізна такая: вось памёр адзін з апошніх прадстаўнікоў нашай клясычнай нацыятворнай эпохі, якая сваімі каранямі сягае нашаніўскай пары ці нават яшчэ ранейшага часу, беларускага асьветніцтва XIX стагодзьдзя пасьля студзеньскага паўстаньня...

Гэты чалавек ніяк ужо не пасуе да калясальнага постмадэрністычнага сьметніку, якім сталася сучасная культура ў інтэрнэце і сацыяльных сетках. Ён увесь застаўся ў кніжках, у слове, друкаваным на паперы. Вось у такім, напрыклад:

Не зразумець мне, дзеля чаго жывуць у Крынках людзі. Даўным-даўно павінна іх ня быць: урослыя ў зямлю будынкі й размытыя вуліцы тут будуць укрытыя сьвяжуткімі бярэзьнічкамі, грыбнымі пералескамі. Пушча атуліць непатрэбную ў капіталізм ваколіцу. (...) Позьніцца прыход сюды новай цывілізацыі гораду й лесу. Вінаватыя ў гэтым, вядома, палякі, перабіраючыся ў пакінутае беларусамі фэадальнае староньне. Бессэнсоўна яны мяркуюць, што хоць у Крынках, гэтым пасьляхалопскім цені гораду, можна выжыць... А ў іх жа магчыма толькі ціха памерці.

Зямля табе пухам, Сакраце.

Svaoda.org, 18 лютага 2013 г. ■



Кастусь Бандарук

Эпітафія Сакрату Яновічу. Як казаў Яцэк Курань, Сакрат Яновіч быў чалавекам, які „паказваў беларусам шлях да захавання ўласнай тоеснасці і да блізкасці з палякамі”. Яшчэ некаторыя называюць яго „пісьменнікам абодвух народаў”. Аднак да гэтай характарыстыкі многія могуць дадаць шмат іншага і асабістага.

Смерць Сакрата Яновіча глыбока мяне засмуціла і адразу выклікала дакор сумлення. Мы сустракаліся з ім нават за акіянам, а будучы цягам апошніх чатырох гадоў гэтак блізка адзін аднаго, не знайшлося ў мяне магчымасці ці нагоды наведаць яго, пагутарыць, як гэта мы хоць і з паўзамі рабілі цягам 45 гадоў. Мы землякі і нават далёкія сваякі. Сакрат – мой настаўнік і духаўнік у творчым сэнсе. Мы сустрэліся з ім упершыню на фэсце ў Востраве на Успенне, як у нас кажуць: на „Зелну”. У мяне была нейкая незразумелая, юнацкая дэпрэсія. Я пісаў у „Ніву” першыя вершы, з якіх прасочвалася роспач, ці як мінімум крайне ўпадніцкі настрой. Ён сустрэўся тады са мною, каб падбадзёрыць мяне. Аднак не кажу, што гэта ён прышчапіў мне беларускасць, бо не было такой патрэбы. Яна была ў душы і без яго. Аднак Сакрат падахвочваў як мага болей пісаць, даваў парады, хваліў асабліва за паэтычныя мініяцюры, у якіх ён сам спецыялізаваўся. Мне на ўсё жыццё запамяталася ягоная фраза: „каб добра пісаць трэба сябе адчуваць нешчаслівым”. Зрэшты так і было, што муза вярталася да мяне толькі ў цяжкія хвіліны. Сам Яновіч пачаў пісаць часткова з тае прычыны, што моцна заікаўся і пісаным словам хацеў кампенсаваць гэты дэфект.

Сакрат быў апантаны беларускасцю і гэта была яго бяда. Па-мойму ён наогул быў чалавекам глыбока няшчасным, бо за ўсё сваё жыццё быў сведкам безупыннага адступлення і скарачэння беларушчыны гэтак у Беларусі, як і на Беласточчыне. Гэтая апантанасць была ў ім бязмежная, шчырая і глыбокая, але, парадаксальна, гэта не была любоў да Беларусі як краіны. Яго злосціла сваёй расійскасцю і савецтчынай і БССР, і Рэспубліка Беларусь. Ён там кепска сябе адчуваў і не атая-

самляў сябе з краінай, але з ідэяй. Беларусь для яго – гэта беларуская культура, найперш літаратура. Гэта яе ён папулярызаваў як мог. Сакрат увесь час тлумачыў добраахвотную русіфікацыю і паланізацыю беларусаў іхным пачуццём няпаўнавартаснасці, халопскім, лакейскім менталітэтам. З гэтай рысай нацыянальнага характару беларусаў ён ніяк не мог змірыцца, але ж і не мог яго змяніць ні сваім жыццём, ні творчасцю. Ён у гэтым пераканаўся, не здолеўшы прышчапіць сваёй беларушчыны нават сваім блізкім. Гэта была яго асабістая параза і трагедыя. Ён памыліўся, калі ў пачатку 90-х трыумфальна заявіў, што калі ёсць незалежная дзяржава, то будзе жыць і беларускасць. Нават я не быў у гэтым упэўнены.

Пра Сакрата Яновіча пішуць: пісьменнік, інтэлектуал, грамадскі і палітычны дзеяч. Не. З палітыкай у яго не атрымлівалася, бо гэта не была ягоная стыхія. Ён яе не разумеў і непатрэбна за яе браўся, калі балатаваўся ў дэпутаты альбо стварыў беларускую партыю. Па наіўнасці ён ублытаўся таксама ў супрацоўніцтва са службай бяспекі, што запэцкала яму біяграфію і падарвала аўтарытэт. Памятаю, як яму адпомсцілі тыя органы, калі ўцяміўшы сваю памылку, Сакрат парваў з імі лучнасць. Але ж ён у гэтым прызнаўся, пакаяўся, а многія нават гэтага не зрабілі. У мяне да яго няма ніякай крыўды. Ён ні мне, ні беларускаму асяроддзю нічога не вінаваты, затое я, як і многія беларусы, – вельмі многае. Ён адкупіў сваю віну з лішкам.

Для мяне ён найперш выдатны літаратар, майстар слова і арыгінальнай думкі. Ён казаў: „Уваскрасаем у нашых дзецях". Да гэтага яшчэ дадам, што пакінутае ім ніколі не памрэ.

З блогу на Радыё Рацыя
(racyja.com) ■



Janusz Korbel

Sokrat Aniołek. Pisanie dzień po tym, kiedy dowiedziałem się, że już się nie zobaczymy, jest bardzo trudne, bo słowa nie są dobre w chwili straty. Milczenie jest bardziej na miejscu. Kiedy wczoraj rano się dowiedziałem, przypiąłem narty i przez kilka godzin wędrowałem wielką, pustą Doliną Narewki, szaro-białą, cichą i smutną w sypiącym nieustannie śniegu, a myślami byłem gdzie indziej. Pamiętam, jak wiele lat temu znajoma przywiozła mi niewielką książeczkę zatytułowaną „Zahony". Ostatni raz czytałem cyrylicę w szkole, jakieś 40 lat temu. Na szczęście to były krótkie formy i udało mi się przez kilka z nich przebrnąć. Zaciekawiły, spodobały się. Kim był ich autor? Frapujące imię – Sokrates! Ale przecież słyszałem już jego nazwisko wcześniej, bo wcześniej słyszałem o stowarzyszeniu literackim „Białowieża". Nie ukrywam, nie z powodów literackich, a zainteresowania Puszczą Białowieską. Mój kolega, Białorusin pracujący wówczas dla ochrony przyrody Puszczy Białowieskiej, wspominał przy okazji o wybitnym pisarzu Sokracie Janowiczu, o międzynarodowych spotkaniach i wydawnictwach przez niego inspirowanych. Sokrat był więc dla mnie postacią trochę mityczną – wiedziałem, że jest taki człowiek kultury, żyjący gdzieś w Krynkach i do tego... Białorusin. Mieszkałem długo na południu Polski i Białoruś dla mnie prawie nie istniała. Owszem, gdzieś tam były jakieś wspomnienia z dzieciństwa nad Narwi¥, gdzie dzieci za rzeką mówiły nieco inną gwarą, ktoś w rodzinie mamy, chociaż z drobnej polskiej szlachty, miał ruskie nazwisko (pochodzili z tzw. „wschodu"), ojciec z kolei miał powinowactwa ukraińskie, chociaż jego dziadek był Francuzem. Ale niewiele mnie to wszystko obchodziło. I oto, kiedy zamieszkałem na Podlasiu, nagle coraz bliższe stawały mi się sprawy białoruskie. Nie chcę używać zbyt patetycznych słów, ale to była sprawa serca bardziej niż rozumu. Już wiedziałem więcej o Sokracie, już sam szukałem i wciągałem się w jego teksty, zacząłem czytać „Czasopis" i przeczytanie felietonów Sokrata (choć pierwsze, na któ-

re trafiłem, były po polsku) nie sprawiało już trudności. Poznałem Jerzego Chmielewskiego, Leona Tarasewicza i grono wspaniałych ludzi skupionych wokół osoby Sokrata. Kiedy podczas rozmowy pochwaliłem się Sokratowi tym czytaniem, zażartował w swoim stylu, mówiąc: „Janusz, to już tylko połowa kalectwa!”.

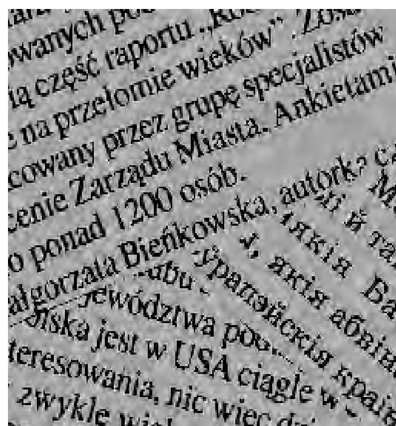
Świetnie pamiętam ten pierwszy raz, kiedy zadzwonił telefon, podniosłem słuchawkę i usłyszałem ciepły lekko zacinający się głos: „Dzień dobry, nazywam się Sokrat Janowicz...”. I tak się poznaliśmy... Teraz przed oczami stają mi wszystkie późniejsze spotkania, podczas zjazdów międzynarodowych Trialogów Białoruskich, w Krynkach, w magicznym domu Sokrata i jego ogrodzie. Kiedyś Jurek Chmielewski przywiózł Sokrata na spotkanie „mojego” Towarzystwa Ochrony Krajobrazu w Hajnówce. Na spotkaniu z pisarzem była ówczesna dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego, która przyjechała do Białowieży z Nowego Sącza. Po wysłuchaniu krytyki stereotypów polskiego myślenia o tzw. Kresach, uwag o imperialnych językach – polskim i rosyjskim – na historycznej ziemi białoruskiej, poczuła się osobiście dotknięta i urażona. A jednak, po spotkaniu u mnie w domu z Sokratem i po długiej rozmowie stała się zwolenniczką wprowadzenia białoruskojęzycznych opisów, obok innych, na tablicach Parku! Powiedziała mi potem, pod jakim wrażeniem wiedzy i mądrości Pisarza wróciła do domu (niestety, wkrótce została odwołana z funkcji dyrektora).

Tak to charyzma i mądrość Sokrata zmieniała ludzi. Podziwiałem jego skromność, a zarazem ujmujący dystans do wszelkiego prostactwa. Także i do tego aspektu kultury ludowej, chłopskiej. Wszak kultura jest jedna, przez duże „K”, nieważne gdzie powstająca. Myślę, że stać na to tylko ludzi wybitnych, bo jest to połączenie wewnętrznej siły z brakiem cechy niespełnionych artystów – próżności. Sokrat był Osobą, która nie potrzebowała czerwonych dywanów i pochlebstw. Inteligent – jak mawiał Sokrat – to człowiek, który imponuje nie pieniędzmi, ale sobą. – A u nas takich inteligentów już prawie nie ma, wszyscy to groszoroby – dodawał. – Ale zostało jeszcze kilku. Miasteczko Krynki chyba nie do końca korzystało z jego blasku. Kto teraz będzie obrażał pięknie, żeby ludzie zaczęli myśleć?

Spotkanie Sokrata z Towarzystwem Ochrony Krajobrazu w Hajnówce miało miejsce po raz pierwszy chyba w 2005 roku, kiedy to Natalia Lemiesz z TOK opracowała apel o nazwy dwujęzyczne w regionie i ocalenie tutejszego języka białoruskiego od zapomnienia. Zamieściliśmy go po polsku i po białorusku w mediach, a Sokrat z typowym dla siebie poczuciem humoru powitał radośnie tę inicjatywę, przyrównując siebie do rycerza, walczącego o uratowanie białoruskiej mowy, który z radością klęka przed młodą księżniczką tej samej sprawy. Prosiliśmy go o napisanie kilku słów po białorusku do umieszczenia na wydawanych przez stowarzyszenie kalendarzach kulturowych. Do kalendarza na rok 2010 Sokrat napisał takie słowa: *Не дапусцi Божа, каб нашым светам авалодала нейкая адна мова, тады быў бы канец з разнастайным развiццём культуры ды адукацыi. Цi магчыма ўявiць сябе шэсць мiльярдаў ангельцаў або рускiх на зямлi? I нiкога больш!*

Mój białoruski przyjaciel Zmicier Waiciuszkiewicz śpiewał kiedyś, podczas Trialogu, nowe przyśpiewki o aniołkach. I jeden z tych aniołków nazywał się Sokrat. Patrzę teraz na filmik, jaki przy tej okazji nagrałem. Sokrat pochyla głowę i z zażenowanym uśmiechem mówi: „Boża moj, da czaho ŭžo dajszło, pieśni śpiavajuć...”

Ech, Sokracie, Sokracie...



Opinie, cytaty

Прафесар **Алег Латышонак**:

– Сакрат Яновiч меў простую мару, такую, як i мы ўсе – ствараць з беларусаў грамадства, рашуча дзеля гэтага дзейнiчаў. Зараз вiдавочна, што грамадства не толькi не ўзнiкла, але нават тыя слабыя парасткi ўжо знiклi, цяпер у поўным разбродзе Бела-

русь. Можна зразумець Сакрата, за што ён так крытыкаваў беларусаў. Для Сакрата Беларусь і беларушчына была рэлігіяй, ён толькі ў гэта верыў, гэта была рэакцыя чалавека-верніка расчараванага ў аб'екце сваёй веры.

Радыё Рацыя, 19 лютага 2013 г.

– Ён быў правадыром для майго пакаленьня. Калі я ўваходзіў у нацыянальнае жыцьцё, ён быў безумоўным лідэрам, настаўнікам. Сакрат і тое, што мы рабілі разам, гэта вельмі важная частка маёй маладосці. Так што мне цяжка ацэньваць Сакрата. Безумоўна, ён быў самым выдатным пісьменнікам на Беласточчыне і адным з найбольш выдатных у агульнабеларускім маштабе. Думаю, што ягоная літаратура застанецца, і мы будзем да яе вяртацца.

svaboda.org, 22 лютага 2013 г.

– У канцы 80-х гадоў ён быў даволі прыкметнай фігурай, грамадскім лідарам, не толькі як літаратар выявіў сябе на Беласточчыне. Калі пачаліся пэўныя змены ў Польшчы, падтрымаў па сутнасці рух „Салідарнасць", апазіцыю, скажам хутчэй інтэлектуальна. Таму ў беларускім асяродку ён заняў асаблівае месца, бо яго ведалі, ягоны аўтарытэт адыграў вялікую ролю. Акрамя таго, ён прыкметны пісьменнік, у першую чаргу эсэіст, празаік кароткай формы, якога вельмі высока шанаваў Янка Брыль. Сакрат Яновіч быў і добрым арганізатарам. Штогод у Крынках праводзіліся Беларускія Трыялогі, дзе збіраліся знаўцы Беларусі з усяго свету, перш за ўсё з заходніх краін. Чыталіся, а пасля абмяркоўваліся лекцыі. Па выніках трыялогаў выдаваліся адмысловыя альманахі. Усё гэта адыграла сваю ролю ў пашырэнні беларускай культуры ў свеце.

Лявон Баршчэўскі, грамадскі дзеяч, палітык і літаратар з Мінска, Радыё Рацыя, 19 лютага 2013 г.

– Ён быў тыповым прадстаўніком беларусаў Беласточчыны, ён фармаваў тую мову і тую культуру. Яна адрозьніваецца ад нашай, але толькі цяпер я зразумела, якое гэта багацьце. Ён быў вельмі шчодрым. Калі я трапіла на Беласточчыну — а ён ужо зьезьдзіў у Лёндан і рабіў ксэраксы ўсіх друкаў, якіх у нас не было, — ён іх ужо выкарыстаў для сябе як пісьменьнік і аддаў усё мне. Ён вучыў нас, як выступаць перад народам. Заўсёды напачатку самае галоўнае. Першая фраза, першы сказ быў „забойным", быў цвіком, а потым людзі ўжо слухалі. Мне вельмі шкада, што страчаны для нашай культуры такі вялікі чалавек. Хоць пісьменьнікі не паміраюць, яго творчасьць застанецца. Яго публіцыстычныя творы, кароткія апавяданьні, аповесці, яны вельмі добрыя, і чытаць іх будуць.

Данута Бічэль, гарадзенская паэтка, Радыё Рацыя, 19 лютага 2013 г.

– Пад бела-чырвона-белымі сцягамі, як прэзідэнт Беларусі, ляжыць. Сакрат меў харызму. Гады, за якія ён так шмат заплаціў, каб стаць беларусам, інтэлігентам, гэта харызма, веды. Калі гаворка ідзе пра яго пакаленне, то для мяне ён найбольшы мастак.

Прафесар **Лявон Тарасевіч**, Радыё Рацыя, 19 лютага 2013 г.

– Znałem tego człowieka od wielu lat. Miał wspaniałe poczucie humoru oraz dystans do różnych spraw i do własnej osoby. W Krynkach była to postać znana i bardzo szanowana przez mieszkańców, zaś jego twórczość była doceniana w kraju i na świecie. Dzięki jego utworom i sławie wiele osób przyjeżdżało do Krynek, aby poznać Sokrata Janowicza. Rozsławiał więc nasze miasto. Wcześniej, gdy zdrowie mu pozwalało, czynnie udzielał się w różnych inicjatywach w Krynkach. Wspierał swoje rodzinne miasteczko, a był jego mieszkańcem z dziada pradziada.

Bogusław Panasiuk, burmistrz Krynek, isokolka.eu, 20 lutego 2013

– Będzie nam brakowało „sokratek", będziemy tęsknić za ciągłymi połajankami że „to nie tak i nie tędy droga". Zwykle tak bywa, że dopiero po śmierci zaczynamy dostrzegać, jak wielcy ludzie wyprzedzali czas, w którym żyli i jak trafne mieli przemyślenia, dotyczące otaczającego świata. Chcę złożyć wyrazy współczucia i szacunku małżonce Sokrata Janowicza – Tani, bez jej odwagi, wytrwałości i miłości trudno byłoby Sokratowi tak wiele zrobić. Tak już jest, że zawsze życiu wielkiego mężczyzny towarzyszyć musi wielka i silna kobieta. Niachaj ziamla budzie Tabie pucham, Kraciu. X.

Wypowiedź z forum tygodnika „Polityka", 20 lutego 2013

– Łączył elementy polskie, białoruskie, europejskie i przez tą swoją tutejszość – gdzieś taki duchowy promyczek w przyszłość, który nam zaświecił, będzie trwał i przyświecał tej pięknej ziemi.

Dobiesław Rzemieniewski z Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, dla „Obiektywu" w TVP Białystok, 21 lutego 2013

(...) Ах, як не хацелася з'язджаць з дому, што па вуліцы Сакольскай, 9, у якім з кожнага куточка распавядалася хатняе стагоддзе сям'і Яновічаў. Кожны расказ – гатовая мініяцюра, якую бяры, пралівай на паперу и выдавай. Каб толькі хапіла сіл справіцца з усім задуманым – паўтаралася ў ягоных словах. Слова беларускае, што разлілося па еўрапейскіх салонах і адгукалася не рэхам, але перакладамі, вярталася і запаўняла шматмоўнасцю крынкаўскую ваколіцу. Еўрапеізацыя Крынак і Беларусі.

Рэд. **Яўген Вапа**, „Ніва", 24 лютага 2013 г.

Minął miesiąc

W regionie. 2 lutego na cmentarzu wojennym w Bielsku Podlaskim odbyła się żałobna *panichida* przy mogile upamiętniającej ofiary mordu, dokonanego 29 i 31 stycznia oraz 2 lutego 1946 r. przez oddziały Romualda Rajsa ps. „Bury”. Spacyfikowały one wówczas wsie Zanie, Zaleszany, Końcowiznę, Puchły, Szpaki i Wólkę Wygonowską. Zginęło ok. osiemdziesięciu osób. Spłonęli żywcem, zamknięci w podpalonych budynkach, dokąd ich spędzono, lub od kul karabinów. Pacyfikacja rzekomo miała na celu eliminację osób współpracujących z władzą komunistyczną, a w rzeczywistości zbrodnia nosiła znamiona czystki etnicznej na tle nienawiści do autochtonicznej na tych terenach ludności białoruskiej.

2 lutego w Bielsku Podlaskim odbyły się Bielskie Klimaty Artystyczne. Na imprezie wystąpiły zespoły (m.in. „Małanka”, „Ranok” czy Chór Polskiej Pieśni Narodowej), reprezentujące kulturę trzech narodów, zamieszkujących Bielsk: Białorusinów, Ukraińców i Polaków. Organizatorem imprezy był Bielski Dom Kultury.

Misajed 2013 w Krynkach

9 lutego w Gminnym Ośrodku Kultury w Krynkach miejscowe stowarzyszenie Terra Incognita zorganizowało Misajed 2013, czyli wieczór karnawałowy, nawiązujący do tutejszej tradycji z niedawnej jeszcze przeszłości, kiedy w okresie od Bożego Narodzenia do Wielkiego Postu we wsiach było wyjątkowo radośnie i śpiewnie. Ludzie spotykali się wtedy na wieczorkach i potańcówkach, biesiadowali przy sutym jadle. Niezwykle oryginalna nazwa – „misajed” wzięła się po prostu od mięsa, którego w tych tygodniach spożywano wyjątkowo dużo. Choć na pewno nie tyle co dziś, i to przez okrągły rok. Dawniej taki upust kulinarny wyraźnie kontrastował z późniejszym postem i przednówkiem, kiedy w wielu domach po prostu brakowało jedzenia. Dziś jest to po prostu niewyobrażalne.

W „misajedzie” odbywało się też nadzwyczaj dużo wesel. Trwały po trzy dni, z poprawinami w kolejną niedzielę.

Atmosferę tamtych czasów rok temu postanowiły wskrzesić Joanna Czaban i Helena Puchalska z kryńskiego duetu Zaranica. W domu kultury w Krynkach zorganizowały wówczas wieczornicę, podczas której przypomniały dawne zwyczaje i tradycje z okolicznych wsi, dotyczące tego zimowego okresu. Były śpiewy, tańce i mięsne przysmaki.

Tym razem impreza nabrała jeszcze większego rozmachu. Najpierw odbyła się prezentacja niedawno nagranej przez duet Zaranica płyty „Pieśni z okolicy”. Zapisał je około 1890 r. profesor Jan Baudouin de Courtenay w szlacheckiej osadzie (wówczas używano określenia okolica) Horczaki w obecnej gminie Szudziałowo. Andrzej Garbuz ze stowarzyszenia na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego Sokólszczyzny „Sakolszczyna” w Internecie odnalazł pracę profesora „Pieśni białorusko-polskie z powiatu sokólskiego, guberni grodzieńskiej” i namówił Zaranicę, by je odtworzyła.

Po wysłuchaniu utworów z płyty w wykonaniu (na żywo) duetu na scenę zostali zaproszeni sędziwi dawni wiejscy muzykanci – skrzypek Mikołaj Bajguz z Łosinian i harmonista Anatol Doroszko z Nietupy. Najpierw podzielili się barwnymi wspomnieniami, a następnie wspólnie zagrali niegdyś bardzo popularne polki, oberki... Jak niegdyś je tańczono, pokazały natomiast Joanna Czaban i Helena Puchalska, poinstruowane wcześniej przez 80-letnią Nadzieję Kułakowską z Ostrówka.

Na zakończenie gościnnie wystąpiła kapela Chutar z Gródka. (**jch**)



„Зараніца” (Галена Пухальская і Іанна Чабан)

Фота Юркі Хмялеўскага



Мікалай Байгуз і Анатоль Дарошка – апошнія вясковыя музыканты





У апошняй зямной дарозе Св. пам. Сакрата Яновіча ўзялі ўдзел сотні людзей. Над шэсцем лунaлі бел-чырвона-белыя сцягі з чорнымі стужкамі

W lutym odbywały się rejonowe eliminacje XX Ogólnopolskiego Festiwalu „Piosenka Białoruska 2013”. Wykonawcy prezentowali się w Dąbrowie Białostockiej, Białymstoku, Bielsku Podlaskim, Hajnówce i Siemiatyczach. Centralne eliminacje odbyły się 24 lutego w Białymstoku. Imprezę od wielu lat organizuje Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne. *Глядзі фотарэпартаж на 56-й стар.*

4 lutego w Podlaskim Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku odbyło się doroczne spotkanie wojewody podlaskiego Macieja Żywno z zamieszkującymi region przedstawicielami mniejszości narodowych. Wziął w nim też udział Włodzimierz Karpiński, sekretarz stanu w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji. Jednym z poruszanych tematów była cyfryzacja telewizji naziemnej. Rozmawiano również o programach mniejszościowych w białostockim oddziale TVP oraz w Polskim Radiu Białystok. Poruszono też kwestię wyludniania się obszarów zamieszkałych przez mniejszość białoruską. – Aby rozwiązać ten problem, potrzeba szerokiej i kompleksowej współpracy – tłumaczył wiceminister Włodzimierz Karpiński. Obecni na spotkaniu przedstawiciele naszego środowiska, m.in. Tomasz Sulima z Cz, podkreślali, że do powstrzymania wyludniania się terenów zamieszkałych przez mniejszość białoruską nie wystarczą dotacje przyznawane przez Ministerstwo Administracji Cyfryzacji.

15 lutego prawosławna młodzież z Grecji, Rosji, Ukrainy i Polski uczestniczyła w Białymstoku w obchodach Światowego Dnia Młodzieży Prawosławnej. Jego inicjatorami w 1992 r. byli liderzy Syndesmosu – Międzynarodowej Federacji Prawosławnych Bractw i Szkół Teologicznych. W Polsce należą do niego Bractwo Młodzieży Prawosławnej oraz Wyższe Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie.

15 lutego w Pracowni Filmu Dźwięku i Fotografii w Michałowie odbył się pokaz filmu Jerzego Kaliny „Archimandryta”. Po projekcji obecny na seansie reżyser odpowiadał na pytania licznie zgromadzonej publiczności.

17 lutego w wieku 76 lat zmarł w Krynkach Sokrat Janowicz – człowiek wielkiego formatu, wybitny polski Białorusin, uznany i ceniony pisarz, intelektualista, zasłużony obywatel. Urodził się 4 września 1936 roku. Był dziennikarzem „Niwy”, stale współpracował z „Czasopisem” (pod koniec lat 90. krótko był sekretarzem redakcji), aktywnie działał w Białoruskim Towarzystwie Społeczno-Kulturalnym, był współzałożycielem Białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego „Białowieża” (1958). W 1994 roku stanął na czele pierwszej białoruskiej partii politycznej w powojennej Polsce – Białoruskiego Zjednoczenia Demokratycznego. Był duchowym przywódcą środowisk Białoruskiego Zrzeszenia Studentów i Związku Młodzieży Białoruskiej. Powołał stowarzyszenie, a następnie Fundację Villa Sokrates. Napisał blisko trzydzieści książek i tysiące artykułów prasowych, tekstów publicystycznych, esejów literackich i historycznych. Пахаванне памерлага адбылося 21 лютага. Над жалобным шэсцем з удзелам сотняў людзей лунaлі бел-чырвона-белыя сцягі з чорнымі стужкамі. Труна з целам памерлага таксама была накрытая бел-чырвона-белым палотнішчам з гербам Пагоні. Падчас св. Літургіі і паніхіды ў Прачысценскай царкве ў Крынках, а потым над магілай на крынскіх праваслаўных могілках, прагучаў гімн „Магутны Божа”.

20 lutego Sąd Okręgowy w Białymstoku drugi raz już wydał wyrok oczyszczający posła SLD Eugeniusza Czykwina z zarzutu rzekomego kłamstwa lustracyjnego. Za pierwszym podejściem, w procesie rozpoczętym w 2009 r., wydał analogiczny wyrok, jednak sąd wyższej instancji zwrócił sprawę do ponownego rozpatrzenia. Zdaniem strony oskarżającej, czyli Instytutu Pamięci Narodowej, posła jako tajnego współpracownika zarejestrowano w 1983 r., w 1988 r. zaś

zakończono z nim współpracę. Mimo przedłożonych informacji na ten temat sąd uznał, że brak jest kompletnych dowodów w sprawie (zobowiązania do współpracy, teczki osobowej, raportów tudzież pokwitowań podpisywanych przez Czykwina). Wyrok nie jest prawomocny.

21 lutego wojewoda podlaski Maciej Żywno i przedstawiciele strony białoruskiej wizytowali rozbudowę polsko-białoruskiego przejścia granicznego w Połowcach. To bardzo duża inwestycja, której koszt całkowity wyniesie 178 mln zł. Po modernizacji przejścia, co ma nastąpić w 2015 r., polsko-białoruską granicę mogło tam będzie przekraczać w ciągu doby w obu kierunkach około dwustu ciężarówek i około dwóch tysięcy aut osobowych oraz pięćdziesięciu autobusów. Przejście rozbudowywane jest także po białoruskiej stronie granicy.

22 lutego w Bielsku Podlaskim odbył się finał wojewódzkiego konkursu przedmiotowego z języka białoruskiego dla szkół podstawowych. Wzięło w nim udział 34 uczniów z całego województwa. Uczestnicy mieli do rozwiązania zadania z gramatyki, była też praca z tekstem. Najlepsi otrzymali tytuł laureata. W szkołach w województwa podlaskiego na zajęcia z języka białoruskiego uczęszcza ponad 3300 uczniów.

24 lutego w Bibliotece Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku odbyło się spotkanie podsumowujące projektu „Wielokulturowe Podlasie w Unii Europejskiej", zrealizowanego przez Centrum Dokumentacji Europejskiej w Białymstoku i Wydział Prawa UwB dzięki wsparciu Przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce. W ramach projektu odbyły się warsztaty dla nauczycieli z naszego regionu, podczas których uczestnicy poznawali kulturę mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych północno-wschodniej Polski, a także uczyli się, jak nauczać o niej innych i jak przełamywać bariery w kontaktach z przedstawicielami mniejszości. Podczas spotkania odbyła się promocja książki „Wielokulturowe województwo podlaskie w Unii Europejskiej. Podręcznik dla nauczycieli", otwarto też wystawę „Jestem stąd. Polska wielu narodów", prezentującą zdjęcia portretowe 15 przedstawicieli mniejszości etnicznych i narodowych (białoruskiej, czeskiej, karaimskiej, kaszubskiej, litewskiej, łemkowskiej, niemieckiej, ormiańskiej, romskiej, rosyjskiej, słowackiej, śląskiej, tatarskiej, ukraińskiej, żydowskiej).

Akcję „Wiza za bilety" przygotowała Opera i Filharmonia Podlaska w Białymstoku we współpracy z miejscowymi biurami podróży. Powstała specjalna oferta kulturalna dla Białorusinów przyjeżdżających w grupach zorganizowanych, w ramach której, oprócz zwiedzania miasta czy zakupów, goście obejrzą też przedstawienie w operze. Tylko w takiej grupie mogą oni przekroczyć granicę na bezpłatnych wizach kulturalnych, które obowiązują w strefie Schengen. W ramach oferty, oprócz biletu do opery, zagwarantowany jest też nocleg, wyżywienie oraz zwiedzanie miasta. Koszt takiej dwudniowej wycieczki w jednym ze współpracujących z operą biur to ok. 200 zł od osoby. Pierwsze grupy Białorusinów mają przyjechać do opery na początku marca.

Ukazała się monografia „Parafia prawosławna pw. św. Ap. Jana Teologa w Mostowlanach" autorstwa prof. Antoniego Mironowicza. Opisuje historię jednej z najstarszych parafii w diecezji białostocko-gdańskiej; całość zilustrowano ponad setką zdjęć. Dochód ze sprzedaży książki zostanie przeznaczony na kolejny etap remontu cerkwi w Mostowlanach.

W kraju. Białostocka Galeria Arsenał znalazła się na 6. miejscu wśród galerii sztuki współczesnej w Polsce w rankingu tygodnika „Polityka". W uzasadnieniu czytamy m.in.: „Wybór, jak przy najlepszym artystycznym szwedzkim stole; około 20 wystaw rocznie (…), sporo projektów za granicą, duży szacunek całego krajowego środowiska. Nie ma sensu wymieniać znaczących artystów, którzy tu wystawiali ostatnimi laty, bo zbyt długa byłaby to lista". Pierwsze miejsce w rankingu zajęła Narodowa Galeria Sztuki Zachęta w Warszawie.

Od 28 stycznia do końca lutego w Zamojskim Centrum Kultury Filmowej można było oglądać wystawę fotograficzną Jana Wardacha, której tematem przewodnim była Biblia w ikonografii Kościoła prawosławnego oraz malowane klasztory Bukowiny. Organizatorem wystawy byli Jan Wardach, Zamojskie Towarzystwo Fotografii, parafia prawosławna św. Mikołaja w Zamościu oraz Kino Stylowy.

W dniach 2-3 lutego odbył się XVIII Międzynarodowy Festiwal Kolęd Wschodniosłowiańskich w Terespolu. Zaprezentowały się na nim chóry z Polski oraz z Białorusi i Ukrainy. Organizatorami festiwalu byli Prawosławna Diecezja Lubelsko-Chełmska, Fundacja Dialog Narodów, Miejski Ośrodek Kultury w Terespolu, Nadbużańskie Centrum Kultury Prawosławnej w Terespolu. Imprezę wsparł finansowo Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

5 lutego Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji ogłosiło otwarty konkurs ofert na organizację festiwalu rockowego, skierowanego do mniejszości białoruskiej w Polsce. O pieniądze może ubiegać się każda organizacja pozarządowa, dysponująca odpowiednią kadrą. Dodatkowy konkurs ogłoszony przez resort to efekt nieprzyznania dotacji Białoruskiemu Zrzeszeniu Studentów na organizację festiwalu „Basowiszcza". BAS nie otrzymał drugi rok z rzędu dofinansowania z ministerstwa przez problemy z

właściwym rozliczeniem poprzednich edycji imprezy i – zdaniem urzędników ministerstwa – niepodjęcie żadnych działań mających na celu wykazanie, że sytuacja organizacji uległa poprawie. Na imprezę Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji przeznaczyło 100 tysięcy złotych. Chętni do złożenia oferty mają na to 30 dni.

Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny nie jest zainteresowany odpisem podatkowym, który ma zastąpić Fundusz Kościelny – oświadczył 22 lutego prawosławny metropolita warszawski i całej Polski abp Sawa. Odniósł się w ten sposób do zawartego pomiędzy rządem a Kościołem katolickim porozumienia w sprawie 0,5 procentowego odpisu podatkowego. Prawosławny hierarcha dodał, iż w nowych okolicznościach oczekuje zapisanej w ustawie rekompensaty za likwidację Funduszu Kościelnego oraz dwustronnej umowy z rządem w sprawie finansowania. Minister administracji i cyfryzacji Michał Boni zapowiedział prowadzenie dalszych rozmów w sprawie finansowania działalności poszczególnych Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce.

W Republice Białoruś. Białoruś otrzymała 4. transzę kredytu Funduszu Antykryzysowego Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej (EaWG) w wysokości 440 mln dol. Fundusz Antykryzysowy EaWG, tworzonej przez Rosję, Kazachstan i Białoruś, przyznał Białorusi 3 mld USD kredytu do wypłacenia w latach 2011-2013. Warunkiem była prywatyzacja w tym czasie firm na sumę co najmniej 7,5 mld dolarów. Dotychczas Białoruś nie spełniła tego założenia. Między innymi w związku z tym 30 stycznia Komitet Własności Państwowej zaproponował sprzedanie mniejszościowego pakietu akcji jednej z najważniejszych białoruskich firm, koncernu potasowego Biełaruśkalij oraz zakładów przetwórstwa ropy Naftan.

Od 1 lutego po raz drugi w tym roku wzrosły w Białorusi opłaty za energię elektryczną – o 18 proc. Zgodnie z decyzją Rady Ministrów z 26 stycznia opłata za energię elektryczną będzie wynosić 324,9 rubli białoruskich (1,17 zł) za kWh. Poprzednia podwyżka z 1 stycznia wynosiła 9,5 proc. Obecnie opłaty wielu mediów i usług na Białorusi, m.in. energii elektrycznej czy gazu są w znacznym stopniu dotowane przez państwo. Władze zapowiedziały jednak, że do końca 2016 r. mieszkańcy Białorusi zaczną opłacać 100 proc. kosztów dostarczanego im prądu. Pod koniec 2012 r. pokrywali zaledwie 30,9 proc. kosztów dostarczanej energii elektrycznej, 16,8 proc. ogrzewania i 19,1 proc. gazu.

Od 1 lutego 2013 r. wzrosły taryfy na tranzyt ropy przez terytorium Białorusi. Wzrost wyniósł ok. 9,7 proc. Podwyżki dotyczą m.in. ropy płynącej rurociągiem „Przyjaźń” do Polski i Niemiec.

Andrzej Poczobut, znany działacz mniejszości polskiej w Białorusi oraz publicysta „Gazety Wyborczej”, wielokrotnie karany i nękany przez władze za artykuły krytyczne wobec reżimu Łukaszenki, został laureatem nagrody opozycyjnej partii Młody Front „Kocham Białoruś” w kategorii dziennikarstwa. Młody Front przyznaje te doroczne nagrody m.in. za popularyzację kultury białoruskiej, rozwijanie tożsamości narodowej, nowe i ciekawe zjawiska w kulturze i polityce. W tym roku oprócz Poczobuta laureatami zostali m.in. więźniowie polityczni oraz ambasador Szwecji Stefan Eriksson, któremu władze białoruskie nie przedłużyły akredytacji w Mińsku.

2 lutego niezależne portale białoruskie zorganizowały dyktando do tekstu „Listu spod szubienicy” Kon-



svaboda.org



Працы, дасланыя на лютаўскі конкурс Радыё Свабода „Люблю Беларусь”, прымеркаваны да 175-годздзя з дня нараджэньня Кастуся Каліноўскага і 150-годздзя ад пачатку паўстаньня 1863–1864 гадоў. Перамагла гэта справа, якая атрымала беспрэцэдэнтную колькасьць галасоў.

stantego Kalinowskiego, przywódcy Powstania Styczniowego na Litwie i Białorusi, w 175. rocznicę jego urodzin (przyszedł na świat 2 lutego 1838 roku w wiosce Mostowlany, dziś na terytorium Polski). Kalinowski jest uznawany przez niezależne środowiska Białorusi za bohatera narodowego, a Powstanie Styczniowe nazywane jest Powstaniem 1863-1864 roku lub Powstaniem Kalinowskiego. Przed powieszeniem w marcu 1864 r. napisał on po białorusku serię listów opublikowanych potem jako „Listy spod szubienicy". Ogólnokrajowe dyktando języka białoruskiego jest organizowane przez środowiska niezależne Białorusi od 2008 r. z inicjatywy filozofa Uładzimira Padhoła.

9 lutego, po pół roku pozbawienia wolności, został zwolniony z więzienia białoruski opozycjonista Wasil Parfiankou. Parfiankou, który był przez obrońców praw człowieka uważany za więźnia politycznego, był w lutym 2011 r. skazany na cztery lata kolonii karnej o zaostrzonym rygorze. Uznano go za winnego udziału w masowych zamieszkach w Mińsku 19 grudnia 2010 r., w wieczór po wyborach prezydenckich. W sierpniu 2011 r. został ułaskawiony, ale w maju ub. r. skazano go na sześć miesięcy aresztu za złamanie zasad prewencyjnego nadzoru. Podczas spotkania z dziennikarzami opozycjonista zapowiedział dalszą walkę o wolność i demokrację w Białorusi.

11 lutego białoruskie ugrupowania opozycyjne (m.in. ruch „O Wolność", kampania „Mów Prawdę!", lewicowa partia Sprawiedliwy Świat, Partia BNF, Zieloni i in.) skierowały swoje propozycje zmian w ordynacji wyborczej do organów mających prawo inicjatywy ustawodawczej. Posiadają ją w Białorusi prezydent, rząd, parlament oraz wyborcy, jeśli zbiorą 50 tys. podpisów. Postulowane zmiany – zdaniem ich autorów – mają m.in. zwiększyć niezależność komisji wyborczych, zagwarantować kandydatom prawo prowadzenia kampanii wyborczej poprzez organizowanie masowych zgromadzeń i utrudnić możliwość zmuszania obywateli do przedterminowego głosowania, które według opozycji stwarza pole do nadużyć.

12 lutego ogłoszono wyniki pierwszego Laboratorium Przekładu Literackiego z języka polskiego, finansowanego przez polską ambasadę w Mińsku. Laureatami nagrody, którą będzie wydanie tłumaczenia wybranej przez nich pozycji literatury polskiej, zostali dr filologii białoruskiej Weranika Bandarowicz i tłumacz m.in. literatury francuskiej Juraś Barysewicz. Wcześniej ośmioro uczestników Laboratorium przez ponad trzy miesiące zdobywało wiedzę na temat kultury, języka i literatury Polski oraz doskonaliło umiejętności przekładowe. Pomysłodawcą programu, organizowanego we współpracy z białoruskim Pen-Centrem, była szefowa prywatnego ośrodka edukacyjnego „Studyja-Mowija" z Mińska, jedna z najlepszych białoruskich tłumaczek literatury polskiej Inessa Kurian.

13 lutego w siedzibie opozycyjnej Partii BNF w Mińsku z nieoficjalnym walentynkowym koncertem piosenek o miłości wystąpił Źmicier Wajciuszkiewicz. Ten bardzo znany i ceniony przez niezależne środowiska bard, koncertujący również często w Polsce, od prawie 10 lat nieobecny jest na oficjalnym rynku muzycznym w swoim kraju. Władze nie pozwalają na prezentowanie jego twórczości w mediach, w salach koncertowych i klubach.

14 lutego w Mińsku doszło do spotkania dyrektora Departamentu Wschodniego polskiego MSZ Ewy Figiel z białoruską wiceminister spraw zagranicznych Aleną Kupczyną. Spotkanie odbyło się z inicjatywy polskiej strony i uczestniczył w nim także polski ambasador w Mińsku Leszek Szerepka. „Podczas rozmowy omówiono bieżące kwestie stosunków białorusko-polskich i inne tematy budzące zainteresowanie obu stron" – napisano w oficjalnym komunikacie. Ewa Figiel spotkała się także z przywódcami białoruskiej opozycji.

Cztery dojarki z gospodarstwa rolnego „Władarski" zostały skazane za kradzież 10 l mleka na grzywny po 1 mln rubli białoruskich (356 zł). Dojarki zarabiają w przeliczeniu ok. 500 zł miesięcznie. W sądzie tłumaczyły, że kradną, bo zarabiają za mało, by wykarmić rodzinę. Przy okazji tej sprawy w komentarzach prasowych wyszedł problem emigracji zarobkowej, spowodowanej niższymi zarobkami w kraju niż u sąsiadów. Według przedstawicielki Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji na Białorusi Natalli Żak, obecnie za granicą przebywa od 800 tys. do 1,2 mln obywateli białoruskich w wieku roboczym. Białorusini najczęściej jeżdżą pracować do Rosji. Emigracja zarobkowa może doprowadzić do niedoboru niektórych pracowników na rodzimym rynku pracy, np. w budownictwie – twierdzą eksperci.

Według danych, ogłoszonych przez główny urząd statystyczny Biełstat, w 2012 r. zagraniczne firmy zainwestowały w Białorusi w realny sektor gospodarki (oprócz banków) 14,3 mld dol., czyli o 24,1 proc. mniej niż rok wcześniej. Na Rosję przypadło 46,7 proc. wszystkich zagranicznych inwestycji, kolejne miejsca zajęły Wielka Brytania (25,2 proc.), Cypr (6,4 proc.) oraz Austria (4 proc.). Zagraniczne przedsiębiorstwa inwestowały w Białorusi przede wszystkim w spółki handlowe (39,2 proc.), transportowe (27,8 proc.) oraz przemysłowe (24,4 proc.). Jedną ze znaczących transakcji było wykupienie przez Rosjanina Dmitrija Gurinowicza pakietu akcji największego białoruskiego eksportera broni Biełtiecheksport, objętego sankcjami Unii Europejskiej.

W lutym trafiły do sprzedaży pierwsze chińsko-białoruskie samochody osobowe Geely. Są to seda-

ny klasy średniej w cenie 12 990 dol. Nowy samochód będzie sprzedawany nie tylko w Białorusi, ale także w Rosji i Kazachstanie. W 2013 r. planuje się wyprodukowanie 10 tys. egzemplarzy auta. Projekt wspólnej produkcji samochodów osobowych jest realizowany przez spółkę BiełGee, w której 50 proc. akcji ma białoruski BiełAZ, a 32,5 proc. chiński koncern Geely. Pozostałe akcje należą do białorusko-chińskiej firmy Sojuzawtotiechnołogii produkującej części zamienne. Pierwsze chińsko-białoruskie samochody osobowe zostały wyprodukowane w Borysowskich Zakładach Samochodowych i Traktorowych Urządzeń Elektrycznych (BATE). Minister przemysłu Białorusi Dźmitry Kaciarynicz zapowiedział, że we wrześniu rozpocznie się w okolicach Borysowa w obwodzie mińskim budowa nowych zakładów montażowych. Od końca 2015 r. mają one umożliwiać produkcję 60 tys. samochodów rocznie, a docelowo – 120 tys. Koszt inwestycji wniesie 244,9 mln dol.

Wzrosła populacja żubrów w Białorusi. Podczas zimowego liczenia pogłowia tych zwierząt w białoruskiej części Puszczy Białowieskiej ustalono, że obecnie żyje ich tam 456, czyli o 35 osobników więcej niż rok wcześniej. W grudniu ubiegłego roku Ministerstwo Zasobów Naturalnych uznało nawet, że liczebność tego gatunku w Białorusi jest nadmierna i rozszerzyło kategorie żubrów, które wolno odstrzeliwać. I tak do chorych dodano także cielęta urodzone jesienią, argumentując to ich większą podatnością na choroby, oraz osobniki agresywne wobec przedstawicieli własnego gatunku (nie licząc pory godowej) oraz wobec ludzi. W Białorusi żubry żyją na wolności w dziewięciu skupiskach, m.in. na Polesiu i w obwodzie mińskim. Największe z nich to Puszcza Białowieska.

Muzeum Wiewiórki zostało otwarte w Brzostowicy Wielkiej, miejscowości położonej przy granicy z Polską. Nieprzypadkowo tam, bowiem wiewiórka widnieje na herbie, który nadano miastu w 1754 r. W muzeum można zobaczyć, jak wątek wiewiórki jest wykorzystywany w numizmatyce, heraldyce, malarstwie, plakatach, poezji, muzyce, a także zabawkach i filmach animowanych. Przed wejściem do budynku gości witać będzie żywa wiewiórka, przywieziona z ogrodu zoologicznego w Grodnie.



На месцы, дзе ў XI стагоддзі ўзнік Мінск, будзе створаны гісторыка-культурны комплекс Замчышча. Да Траецкага прадмесьця плануецца кінуць вось такі пешаходны мост

Na świecie. Film dokumentalny „Archimandryta" Jerzego Kaliny ponownie nagrodzony. Tym razem został laureatem „Kinoforum na Dnieprze" – międzynarodowego festiwalu filmów dokumentalnych, który odbywa się w Dniepropietrowsku na Ukrainie. Celem festiwalu jest zapoznanie mieszkańców krajów byłego bloku wschodniego z problemami socjalnymi i duchowymi współczesnego świata. W tegorocznym festiwalu uczestniczyły filmy z Rosji, Białorusi, Serbii, Gruzji, Armenii, Serbii i Polski. Wcześniej film Jerzego Kaliny nagradzany był aż ośmiokrotnie na różnych krajowych i międzynarodowych festiwalach filmowych.

11 lutego papież Benedykt XVI ogłosił rezygnację z posługi biskupa Rzymu. Swój pontyfikat zakończy 28 lutego. Taką decyzję papież uzasadnił podeszłym wiekiem i niewystarczającymi siłami do należytego sprawowania posługi. Jest to drugi przypadek w historii, kiedy to papież dobrowolnie abdykuje (wcześniej zrobił to jedynie Celestyn V 13 grudnia 1294 r.). Papież Benedykt XVI został wybrany głową Kościoła rzymskokatolickiego w kwietniu 2005 r., zastępując zmarłego Jana Pawła II.

21 lutego obchodzono na świecie Dzień Mowy Ojczystej. W wielu krajach była to okazja do dyskusji i refleksji nad kondycją ojczystego języka w dobie globalizacji. W Białorusi milicja „uczciła" ten dzień zatrzymaniem Hienadzia Lojki – rzeźbiarza walczącego o naukę po białorusku w szkołach. Artysta przed gimnazjum nr 4. w Mińsku rozłożył transparent z napisem „Pozdrawiam z okazji Dnia Mowy Ojczystej. Gimnazjum nr 4 było ostatnią szkołą, gdzie uczono po białorusku". Lojka został aresztowany. ■

Tamara Bołdak-Janowska

Człowiek

Zmarł Sokrat i zaczęło się tego samego dnia opluwanie go w Internecie. W Polsce każdy nietuzinkowy myśliciel, nietuzinkowy poeta, zostanie opluty zaraz po śmierci.

Salim Chazbijewicz na fb od razu wypomniał Sokratowi teczki. No nie wytrzymałam. Dałam komentarz, że mógłby zachować klasę, choćby w tym dniu. W tym przypadku teczki były mało istotne dla całości dzieła tej osoby. Napisałam pod Selimem, że Sokrat był w jakiś sposób podobny do Ghandiego. Bo był. Ghandi reprezentował następująca postawę: Jestem Hindusem i nikt nie będzie traktował mnie z tego powodu jako obywatela drugiej kategorii. Wskażę, czym jest moja kultura, a jest wielka i nieodzowna dla kultury światowej.

Bliźniacza postawa Sokrata: Jestem Białorusinem i nikt nie będzie traktował mnie z tego powodu jako obywatela drugiej kategorii. Wskażę, czym jest moja kultura, a jest wielka i nieodzowna dla kultury światowej.

Postawa taka kosztuje bardzo wiele, ponieważ długo jest samotnym zmaganiem się z rasistami, a ci zawsze są zwarci, gotowi.

Opluwanie w Internecie ludzi pióra ma rodowód rasistowski czy też szowinistyczny, wsio ryba. Ten nie Polak, tamten nie Polak, a jak nie Polak, to wróg Polaka. No i Sokrat, najgorszy, bo przecież agent.

Dawno nie agent.

W ostatnim „Czasopisie" Jan Maksymiuk pisze, że Sokrat odkupił swoje winy, że stał się dysydentem, że służby dokonały na nim zemsty, skazując go na los człowieka bez pracy i z dożywotnią winą współpracy. Jan Maksymiuk dodaje, że jego list o tym odkupieniu, o tej zemście służb, nie mógł się ukazać w gazetach. Te zatrzymały się na radosnym odkryciu: o, proszę, Białorusin i agent.

A przecież bywało obrzydliwiej. Dysydentami zostawali ludzie, którzy nie rezygnowali ze współpracy z agentami! Fakt znany, ale opisany tak sobie, bez tonu sensacji. Tymczasem sensacją powinien stawać się dysydent, który współpracy nie zerwał. Chcąc nie chcąc, człowiek łapie się na myśli, że skoro to nie sensacja, to było to zjawisko masowe, a masowe zjawisko traci dla mediów znamiona sensacji. I jesteśmy w obłudnym domu.

Moim zadaniem jest donieść osobę pióra do odbiorcy, jeśli tego warta.

Nasze media zamykają usta i zapobiegają dyskusji, w której ujawniłaby się druga strona sprawy. Tfu!

Czy współpraca Sokrata z peerelowskimi służbami była jedynie winą i jedynie pomyłką młodości? Muszę ten temat poruszyć. Sokratowi chodziło o to, aby dać życie białoruskości w warunkach hodowania narodowościowego monolitu. Białorusin był wtedy złowrogim kacapem, znienawidzonym ruskim. Nikt wtedy nie odważył się na to, aby na ulicy powiedzieć coś w języku białoruskim. Była w nas wtedy świeża pamięć o bandach leśnych, pacyfikujących nas za pochodzenie, a i te nastroje jeszcze nie wygasły. Baliśmy się własnej tożsamości, choć kładliśmy głowy za Polskę na wszystkich frontach II wojny światowej. Ludzie z naszych wiosek ginęli pod Monte Cassino. Ze Świsłoczan też. I oto po wojnie jesteśmy złowrogimi kacapami. W żadnej głównej gazecie nie było o nas najmniejszej wzmianki, a już pełno nas było na uczelniach, na uniwersytetach, a część z nas wkrótce ukończy studia i będzie pracowała w redakcjach, w klinikach, w szkołach. Część już tam pracowała, już była po studiach. Wszędzie jednak musieliśmy ukrywać naszą tożsamość. Przelewaliśmy się dosłownie zewsząd, milcząc o tym, kim jesteśmy. Ciągle słyszeliśmy: to wszystko przez tych Białorusinów! To wszystko przez tych ruskich! Jak ja nie cierpię tych kacapów!

Podlaskie pociągi były nami przeludnione. Albo codziennie dojeżdżaliśmy do szkół, albo na weekendy do domu, by w niedzielę wracać do miejskich kwater i znowu do szkół. W pociągach ani razu nie obeszło się bez ataków na nas. Rugały nas jakieś smętne typy za rozmowę w języku prostym, znowu za ruskość, znowu za kacapskość. Kształcili-

Спадарыня Тацяна Яновіч
Крынкі

Адышоў ад нас Сакрат Яновіч – вялікі чалавек, пісьменнік, інтэлектуаліст, грамадскі дзеяч, выдатны польскі Беларус, грамадзянін, заслужаны для Двух Народаў – Польшчы і Беларусі.

Ён быў чалавекам, які сваімі трудамі і цяжкай працай дасягнуў вялікага поспеху. Так вельмі любіў родны куток, бацькаўшчыну, якая была яго натхненнем, сваю культуру, пра якую так клапаціўся, якую распаўсюджваў і вельмі цаніў. Сваёй дзейнасцю заахвочваў другіх да культывавання беларускай традыцыі, мовы і звычаяў.

Ён сваім прыкладам паказваў, кім з'яўляецца «польскі Беларус» і якой беднай была б без яго культура і гісторыя Польшчы.

Сакрат Яновіч пасля сябе пакінуў для будучых пакаленняў вялікую інтэлектуальна-культурную спадчыну, якую ведаюць і вельмі паважаюць другія народы. Цераз яго працу слова «Беларус» гучыць яшчэ з большым гонарам.

Адышоў, а ўсё-такі не будзе забыты. Пасля сябе пакінуў ён трывалы след між намі. Заснуў, а ўсё-такі жыве і будзе жыць у нашай памяці.

Словы спачування перасылаю сям'і і блізкім.

Мітрапаліт Варшаўскі і ўсёй Польшчы ***Сава***

śmy się jak opętani, pamiętając, że przed wojną nie mogliśmy. Narzucano nam wtedy szowinistyczną zasadę: chcesz mieć maturę, wyrzeknij się tożsamości, stań się Polakiem katolikiem.

Było nas tak dużo! Twierdzę, że prawie milion. Taka cyfra pojawiła się zresztą w swego czasu naukowych opracowaniach oksfordzkich.

Byliśmy wtedy w sytuacji wymuszonej asymilacji i jakby wciąż w warunkach powojennego rozprzężenia społecznego. Znosiliśmy obelgi w milczeniu. Paradoks komuny polegał na tym, że wolno nam się było kształcić, ale za cenę milczenia o pochodzeniu, za cenę błyskawicznej asymilacji. I nigdzie w gazetach nawet wzmianki o nas. Ten brak odnajdywania siebie w mediach, ta pustka, powoduje niewyobrażalny ból duszy.

I nagle coś się zmienia. Ja to pamiętam. Nagle w prasie pojawia się nazwisko Sokrata, który pisze o białoruskości w sposób nieskrępowany. Nagle w ogólnopolskich pismach pojawiają się wiersze niejednej poetki o „cerkiewnym" imieniu. Pamiętacie? Ja pamiętam. Otwarto drzwi dla białoruskości. Nie da się tego faktu przekreślić stwierdzeniem, że Sokrat to, cytuję: „skurwysyn i koniec", bo to agent na wieki wieków, jak chcą internauci, to znaczy małpionauci. Ach, ta przestarzała patologia wewnątrz nowoczesnej maszyny! Był agentem i otworzył dla nas drzwi. Na tym polegała dwuznaczność każdego otwarcia drzwi w komunie: coś za coś.

Oczywiście w pewnym momencie zasada „coś za coś" ulegała haniebnej zmianie: dasz nam więcej, niż my ci damy, a właściwie to nie damy ci nic. Ty nam dasz to, co wymusimy. I w tym momencie jedni zrywali współpracę, a inni nie. Sokrat zerwał, ryzykując straszne życie, bo było to jedno wielkie zrywanie aż do śmierci. Żadne tajne służby nigdzie na świecie nie znają litości i nigdy nie odpuszczają temu, kogo uwikłali we współpracę, a kto ją zrywa, na dodatek idąc w dysydenty. Radź sobie sam. My twoją karierę zniszczymy. I tak też się stało. Zarazem w pewnym momencie białoruskość zniknęła z łamów, a była nieodłączna od tej kariery. I to o los białoruskości chodziło.

Pamiętajmy: Sokrat pierwszy otworzył dla nas drzwi, jeszcze w głębokiej komunie. Był pewny, i słusznie, że będziemy go cenić, nawet po jego przyznaniu się do dawnych związków z agenturą, nawet jeśli czujemy wstręt do agentów. Pamiętajmy: robił do dla nas, nie dla siebie. Czując wstręt do dysydentów, pozostających agentami, nie czuję wstrętu do pradawnego agenta Sokrata, wolnego dysydenta przez resztę życia. Ot, tak. Potem żył jak zadżumiony, opuszczony przez część przyjaciół. Nie żebrał u dawnych przyjaciół o łaskawość. Kiedy piszę te słowa, mąż woła mnie na wykład na RTR Planeta o świętym Aleksym, który z własnej woli stał się żebrakiem, żyjąc we własnym domu pod schodami jako włóczęga i tajny sługa boży, nierozpoznany przez rodziców.

Jakoś mi tu pasuje ten nasz prastary Aleksy. Na pewno jako tajny sługa naszych spraw. Czasem przestrzeń podsuwa nam materiały pokrewne do omawianych spraw. Wiem, nadużywam porównania. Sokrat to nie święty Aleksy. Miał duży dom i jakoś sobie radził bez stałego etatu, pisząc mimo wszystko, publikując (choć mu tego czasowo zakazywano). A żeby jakoś się utrzymać, zbijał nawet skrzynie dla aptek. Twardy facet. Jednak jeśli chodzi o część przyjaciół, to nie rozpoznali Sokrata w Sokracie, tylko wyłącznie agenta Sokrata, i zafundowali mu życie pod schodami przyjaźni, jeśli tak można się wyrazić. I czort z nimi. Takich przyjaciół Sokrat nazwał w jednym z felietonów – zasrańcami. Materiały o współpracy są dostępne w Internecie i budzą grozę. Młody człowiek został uwikłany w działalność służb, zaangażowanych nie w pomoc Białorusinom, nie w ocalenie tożsamości białoruskiej, jak naobiecywały, lecz w regularne pacyfikowanie mniejszości białoruskiej w Polsce. Mniejszość białoruska była przez nie traktowana, i to z zaangażowaniem agenturalnej emigracji białoruskiej, jako potencjalne UPA! Tak więc młody człowiek miał z każdej strony agenta, z lewej z prawej, z przodu, z tyłu i zza granicy.

Pamiętajmy o otwartych przez niego drzwiach. Już nie musieliśmy się tak masowo jak przedtem kulić, przyjmując w milczeniu obelgi, posądzenia, wyzwiska, groźby i krzywdzącą pogardę. To się samo nie staje, otwarcie drzwi. Dokonał tego jeden człowiek. Dokonywał w samotności. Dokonał wiele. Walczył, skutecznie, o każdą osobę, aby sobie przypomniała, kim jest: z dziadków, z rodziców białoruskich. Teraz jesteśmy w Unii, czujemy się obywatelami, ludźmi bez namordnika. Wiemy, że nie jesteśmy bydłem, przeznaczonym do „rasowego" uszlachetniania poprzez asymilację. Gdyby jednak nie tamte otwarte przez Sokrata drzwi, i to tak szeroko, nie byłoby nas w ogóle. Nie mielibyśmy radosnego momentu w życiorysie w powodu ujrzenia siebie w mediach – jesteśmy! To my! Żyjemy! Nie mielibyśmy poczucia własnej wartości, wyrażonej przeze mnie na początku w godnościowych słowach Ghandiego, które to słowa przerobiłam na słowa Sokrata, bo łatwo je tak przerobić, bo jedno do drugiego pasuje jak ulał, choć pochodzi z różnych kultur: Jestem Białorusinem i nikt nie będzie mnie traktował z tego powodu jako obywatela drugiej kategorii, a moja kultura jest wielka i nieodzowna…

Tyle koniecznego (!) wstępu.

Napisałam krótką informacje do Rainera, zaprzyjaźnionego poety z Niemiec, który bywał w Villi Sokrates, publikował w Annus Albaruthenicus: Sokrat nie żyje.

Rainer odpisał, że zapalił świeczkę w Internecie, i przysłał mi swój krótki wiersz, napisany przed laty (w 2001), a poświęcony Sokratowi, kiedy ten jeszcze żył, i publikowany przed laty w Annus Albaruthenicus (2002).

Przytaczam niemiecką wersję i tłumaczenie na język polski, autorstwa mego męża, niech to zabrzmi dwujęzycznie, z szerszym echem, a polski tytuł wiersza biorę na tytuł eseju:

Der mann
es gibt ihn
da geht er
da spricht er
hör zu
dort ist sein garten
das haus

człowiek
żyje
oto on
oto mówi
słucha(j)
po drugiej stronie ulicy ogród
jego dom

Wtedy Sokrat był jeszcze pełen sił życiowych. Opowiadał Rainerowi historię Krynek i okolic. Potrafił opowiadać nad wyraz interesująco. Oprowadzał po kurhanach.

Pił pełnymi szklankami czarne wino, przywiezione przez Rainera, czym się zatrwożyłam: Sokrat, ty masz cukrzycę!

Czy jesteśmy mniejszością jako taką, tubylczą, i niczym więcej? Do postawienia tego pytania zmusił mnie komentarz innego mężczyzny, Tomasza Sulimy, na fb o tym, że jesteśmy jednym z bardzo utalentowanych narodów Rzeczypospolitej.

Jesteśmy tacy? Tak. Nie muszę sypać nazwiskami.

Jeśli tak określimy nasze staus quo, to zmienia postać rzeczy, a zmienia z folklorystycznej tubylczej na szeroką i arcyważną. Pracujemy dla Rzeczypospolitej jako jeden z jej utalentowanych narodów. Jakże wielkie poczucie wolności wyzwala takie staus quo!

Dzięki młodemu człowiekowi, Tomaszowi Sulimie, otworzyły mi się oczy na to nowe i nowoczesne status quo – na miarę nowego wieku.

Jesteśmy małym narodem w małej Rzeczypospolitej, przesuniętej ze swoich kulturotwórczych miejsc w stronę Niemiec, dosłownie w jej ramiona, czyli w miejsca bez dawnej tożsamości każdego narodu Rzeczypospolitej, czy to dużego, czy to małego. Nasze miejsce pozostaje wciąż nasze od wieków, Podlasie, ale i my zostaliśmy przesunięci tu, na przykład z okolic Wilna czy Grodna. Rodowód mojej matki jest wileński, a kilku krewnych – grodzieński. Ktoś przybył z Wołkowyska. To były ucieczki od stalinizmu. Uciekający wtopili się w tych, co na szczęście pozostali w mniej krwiożerczym systemie, ale niedawno zostali zrujnowani przez bieżenstwo. Razem tworzyliśmy mały naród z wielkimi dramatami. Tylko dramaty umożliwiają powstawanie prawdziwej literatury – twierdził Sokrat. Człowiek szczęśliwy lubi spać myślami. Ma już wszystko. A wszystko, znaczy nic wielkiego, jedynie materialne bogactwo. Jedynie tym się będzie kłopotał, pragnąc utrzymania statusu.

Ostatni taki czarnoruski guru...

Kiedy przed wielu laty rekomendowałem „Iskrom" do wydania kultową prace Sokrata Janowicza „Bialoruś, Białoruś", wiedziałem już, że mamy do czynienia z autorem nieprzeciętnym, z człowiekiem o przekonaniach zdecydowanych, wręcz wojowniczych. Od razu – sposobem, jakim pisał – zaprzeczał stereotypom Białorusina jako uległego chłopa, widzianego niegdyś z dworu szlacheckiego z pewną sympatią, owszem, ale i z politowaniem...

Sokrat Janowicz niczyjej litości nie potrzebował. Był typem bojownika, co na ziemiach polskiej Białorusi uparcie dobijał się – podobnie jak niemało moich przyjaciół i osób mi bliskich rodzinnie – o nowoczesne prawa dla tej, tak ubogacającej Polskę, narodowej i religijnej mniejszości. Był dumnym Białorusinem, wyrastającym ponad pospolitość społeczną swoim gniewnym słowem pisarza i działacza, dla rozwoju wysokiej kultury w każdej nacji niezbędnego. Był historycznym Czarnorusinem (Białorusinem o czarnym podniebieniu) o korzeniach w dzieje swojej międzygranicznej ojczyzny najgłębiej sięgających – po Krywiczan, ale i po Jaćwież – ze współczesną polskością we mgle rzeczywistości. Po ostrych zakrętach w latach wczesnomłodzieńczych wyszedł na prostą, choć z mrocznym światłem swojego ducha, twórczym trudem przebijając się do przodu, spierając się o białoruskość w polskości, szukając i znajdując wsparcie wśród akolitów ruchu narodowej schizmy, ale i pojednania.

Bywał nieustępliwy, acz najczęściej tylko z pozoru, bowiem ilekroć spotykałem go w Warszawie (np. w ogrodach Pałacu Prezydenckiego z okazji przyznania mu wysokiej nagrody im. Andrzeja Drawicza) czy Krynkach i Łapiczach (podczas sławnych konferencji polsko-białorutenistycznych „przy stole w stodole"), zawsze ujawniał w końcu tę cechę dobrotliwości, która pozwalała mu pośród powszechnych sprzeczności jednoczyć ludzi wokół siebie i wokół tych idei, jakie współtworzył na dziś, ale także dla przyszłości obu Ojczyzn.

Niektóre jego białoruskie teksty przekładałem na polski, toczyliśmy nieraz długie rozmowy bardzo osobiste, poznawałem go w słowie i czynie. Lubił życie – i to zmysłowe z winem i tańcem także – umiał cieszyć się nim nawet podczas dokuczliwej choroby, z jaką przyszło mu walczyć przez długie lata niczym z przekleństwem swego losu, tak oto gwałtownie zamkniętego nad nim. Dodajemy tu zwykle: i ostatecznie. Lecz i od razu jakby buntując się przeciwko sobie tym kategorycznym imperatywem: nie wolno nam tracić wiary, że co dobre, da się uchronić, że to, co ofiarował nam w swoim życiu Sokrat Janowicz, jest godne naszej trwałej pamięci.

Eugeniusz Kabatc

Jesteśmy małym narodem, a zatem wciąż pozostajemy mniejszością, ale ta podwójność pozbawia nas kompleksów bycia znienawidzonymi kacapami, no i folklorystyczną tubylczością. I już się nie kurczymy pod tradycyjnymi wyzwiskami. Odpyskujemy w razie potrzeby.

Sokrat też tak przed laty nazwał nasze status quo, tylko i zdrobniale: jesteśmy narodkiem, innym niż Białorusini na Białorusi, a przecież zarazem jego częścią. Jednak Sokrat inaczej rozumiał nasz status, niż Tomasz Sulima. Nie zwracał uwagi na nasze talenty, na niezwykły wręcz stopień różnorakiego utalentowania naszego „narodku" , ponieważ był krańcowo przerażony naszą agonią, samoasymilacją. Rugał nas nieustannie za porzucanie tożsamości. Tymczasem młody człowiek, Tomasz Sulima, jest zdeterminowany w innym kierunku: promocji naszych talentów, stawiając nie na liczbę, tylko na jakość. To dobrze, to ostateczna agonia nie dokona się albo ulegnie powstrzymaniu – nasze talenty pójdą w świat, a wraz z nimi ich nazwiska i imiona. Będziemy istnieć w kulturze. To bardzo dobrze, bo ruch ten zawiera determinację twórczą i sprawczą: jeśli już agonia, to pełna jakości. Będziemy zapamiętani.

Podziwiam naszych mężczyzn, działających i myślących jednak w warunkach agonii.

Nie jest tak źle, Sokracie, nawet w warunkach agonii! Tak się zwracam, ponieważ teraz Sokratem są jego utwory, komentarze, wypowiedzi. To drugie życie osoby pióra. Życie to wysłuchuje nas, jeśli je komentujemy i wywołujemy komentarze.

Zresztą sam Sokrat użył określenia, mówiąc o zalaniu przez nas miasto: „było to pełne talentów pokolenie naszych wieśniaków". Polskie miasta (i zagraniczne) zalaliśmy w dosłownym sensie, wtapiając się w większość. Nasze talenty z reguły lśniły dla innych narodów. Pożądaną jakością w kulturze jest lśnić podwójnie, dla nas i dla was.

Za sprawą młodych osób, Sokracie, będziemy lśnić dla naszego „narodku", i dla innych narodów i „narodków". Oby nasi młodzi nie tracili determinacji w tej sprawie. Będziemy widoczni inaczej – my jako my. Będziemy chodzili wyprostowani, chociaż na koniec, chociaż w warunkach agonii. A może wcale jej się nie damy?

Ale jesteśmy małym narodem i śmierć choćby jednej osoby jest dla nas śmiercią ogromną. Są nasze wioski i i nasze miasteczka, gdzie są same śmierci.

A jeśli umiera pisarz, będący zarazem myślicielem, działaczem, twórcą intelektualnego Trialogu (jedynego w pełni intelektualnego spotkania w Europie ostatnich lat) i unikalnego pisma Annus Albaruthenicus, to ta śmierć jest śmiercią całej epoki. Brzmi to jak truizm, ale tak jest. To definitywny koniec również tego, co by jeszcze on powiedział, co by jeszcze napisał, co by jeszcze skomentował. Zwłaszcza – skomentował. Utkwiło mi określenie Sokrata z ostatniego Trialogu: „Mnożą nam się wokół kulturowi analfabeci". Rzeczywiście. Mnożą się i to bez opamiętania. Działamy w warunkach tej powodzi.

To dzięki Stowarzyszeniu Villa Sokrates mogły odbywać się Trialogi i publikacje Annus Albaruthenicus. Na jakość Villi Sokrates pracowały dwie inne nasze utalentowane osoby, Jerzy Chmielewski, talent pióra, myślenia, organizowania, i Leon Tarasewicz, utalentowany plastyk. Jakościowa nasza grupka.

Stopień znienawidzenia utalentowanego twórcy jest stopniem jego ważności. To zdanie przyszło mi na myśl i nie chce ustąpić. Brzmi banalnie. Mam jednak usprawiedliwienie w postaci następnego zdania:

Bo to zależy, czy płyniesz z prądem, czy pod prąd, zwłaszcza w epoce, jak nasza, nadmiernie nagradzającej pierwszy styl pływacki.

Usłyszałam powyższą myśl od znanego plastyka z Niemiec. Uświadomiłam sobie, że płynę pod prąd i chcę tak płynąć. Sokrat wcześniej wybrał podobnie. To wybór trudniejszej drogi, ale trwalszej.

Z prądem płyną kulturowi analfabeci. Tak pisać, aby nic nie napisać. Tak mówić, aby nic nie powiedzieć. Znamy ten nowoczesny szpan niemyślenia z mediów, gazet, internetowych forów.

A więc opór rodzi nienawiść płynących z prądem.

Dużo tej nienawiści chlapie w twarz.

Dobrze to znamy. Dobrze znał to Sokrat, zachlapany podczas płynięcia pod prąd nienawistnikami, jakby był tylko przedmiotem, zużywającą się łódeczką.

Sokratowi zawdzięczam wielką przyjaźń dla mego umysłu. Także to, że górę w moim mieszanym pochodzeniu wzięła białoruskość. Tatarskość z nazwiska to tylko taka historyczna ozdoba. Moja polskość nie szkodzi żadnej inności, jeśli ta jest budująca, o czym Sokrat wiedział i uznał tę moją pograniczność za dostatecznie istotną wartość.

Jemu zawdzięczam ośmielenie mnie w moim poczuciu humoru, bardzo białoruskim, groteskowym z pierwszej ręki, a także uświadomienie mi, że mój język prosty z dzieciństwa to język niemal literacki, bogaty, synonimiczny. Nie, to nie była tylko jakaś tam trasianka. Po latach zrozumiałam, jak bardzo od życia, od żywotności tego języka zależy sprawna barwność polszczyzny.

Sokrat przypominał mi moją matkę. Zaraz wyjaśnię, dlaczego ją tu wspominam. Sokrat mówił wprost prawdy miłe i niemiłe. Matka mówiła wprost takie prawdy. Podobieństwo. Tak. Białoruskość. *Możasz na mianie hniewacca, ale ja skażu tabie to i to, bo muszu, bo kryŭdzisz mianie i mnie padobnych. Możasz hniewacca, ale lepiej nie hniewajsa, a wysłuchaj, kab zmienicca. Musisz znać i toje, szto bejścisz mianie i mnie padobnych, a kali tak, to musisz znać, szto i ja ciabie zbejszczu, i druhije, padobnyje da mianie, budue bejścić ciabie. Ja chaczu skazać, szto ab tabie dumaju. I heta budzia praŭda. A ty haworysz aba mnie samuju niepraŭdu i kryŭdzisz.*

W tych prostych białoruskich matczynych słowach widzę streszczenie filozoficznej działalności Sokrata. Ma to związek z saloityzmem, wspaniałym bizantyńskim wyna-

lazkiem, nie całkiem przez nas utraconym na rzecz innych religii, bardziej powściągliwych w swych związkach z filozofią. Przypomnę: przez wieki mieliśmy w łonie prawosławia saloitów, czyli jurodiwych, którzy mówili prawdę prosto w oczy, tę miłą, i tę niemiłą (częściej drugą), mówili nie zważając na stanowisko, na pozycję społeczną. Był to rodzaj filozofowania, cały system, blisko filozofii zen, połączony z bywaniem w publicznych miejscach, także świątyniach, aby wszędzie tam wygłosić, co trzeba, co domaga się ujścia. Forma słowna przypominała buddystyczne koany, zmuszała do refleksji, ale zarazem różniła się od koanów: była prostsza, stanowiła filozoficzną rozprawkę na nabrzmiały temat. Saloityzm przywędrował do nas wraz z życiorysami staroruskich świętych.

Saloici oczyszczali kulturę z głupstwa.

Saloityzm to stan duszy: jej protest.

Być saloitą, to mówić o tym, o czym się szepcze.

Coś powiedzieć, będąc saloitą, to powiedzieć tak, że słowa staną się przysłowiowe.

Nasza białoruskość, wciąż podświadomie saloicka, jeśli nie utraciliśmy bizantyńskości rzecz jasna, nieustannie wiąże nas w koło filozofów. Nie ma nigdzie na świecie „narodku", który byłby takim kołem filozofów, jak my. Jesteśmy kołem filozofów, bo wciąż zachowujemy zdolność do rozmowy istotnej i oczyszczania kultury z głupstwa. Przypomnę, że słowo „salos" trafiło do Grecji z Egiptu, a powtarzam to za profesorem Arkadijewiczem, i początkowo oznaczało szaleńca, aby następnie uzyskać jednoznacznie pozytywne znaczenie na określenie osoby, zdolnej do rozmowy krytycznej i tworzenia filozofii sprzeciwu, czyli jurodiwości, czyli tego, co wyraziłam wyżej: do mówienia wprost prawd miłych i niemiłych, a szczególnie niemiłych. Dzisiaj jak gdyby powróciło stare znaczenie tego pojęcia: nie płyniesz z mainstreamem, jesteś szaleńcem. Też dobrze.

Mówimy wprost i o żywotnych sprawach. Dyplomatycznych (niefilozofujących) miodouszczeń się brzydzimy. Mówię o naszej inteligenckości, z dyplomami i bez. Reszta nie obchodzi mnie i nie obchodziła Sokrata. Reszta opuszcza nasze koło filozofów, nasz narodek, zbyt pośpiesznie i już nie nas buduje.

Dla nas, filozofujących, wysiłki w stronę rozbudowanych dyplomacji to tylko strata czasu. Jest to nasza cecha szczególna: mówienie wprost prawd miłych i niemiłych. Jesteśmy konieczni dla zachowania trzeźwości myślenia o nas samych, o ojczyźnie, o świecie, o kulturze. Sokrat był osobą konieczną. I osobą od mówienia wprost. Piękny saloita.

Konieczność osoby. Cóż to jest w dzisiejszym świecie, w którym media tego nie uznają i gdaczą w stylu: teraz nie ma osób niezastąpionych?

Nadal jest to coś. Tyle że coraz trudniejsze i powodujące krańcowe zmęczenie osoby niezastąpionej. Zmęczyło mnie to – mówił Sokrat – to nieustanne przypominanie nam nas.

Osoba konieczna i niezastąpiona jest osobą wolną. Osoba wolna posiada dom kultury i dom swego narodu, czy to małego, czy to dużego, czy to dom małego narodu we wnętrzu dużego narodu. Osoba wolna zawsze ma taki dom, ponieważ poprzez to, co mówi, co pisze, dotyka sedna i wcześniej czy później jej naród opamięta się w sprawach nieprzemyślanych, wyraźnie głupich, nie kulturotwórczych, prowadzących do unicestwienia się. Osoba wolna wyjmuje dzisiaj pojęcie narodu ze złowieszczej otoczki nacjonalistycznej i ustanawia je na nowo, kierując w stronę tożsamości kulturowej, bez zrywania ciągłości z dziadkami, z rodzicami.

Sokrat był osobą wolną. Nawet fakt zerwania ze służbami w imię bycia dysydentem, skutkującego zrujnowaniem mu życia, potwierdza tę prawdę. Dysydent to zawsze i wszędzie osoba wolna, podlegająca szczególnej obserwacji – przez przyjaciół i wrogów.

Osoba wolna nigdy nie uznaje własnego narodu za jedynie grupę etniczną, za dopuszczalny folklor, za mięso, przeznaczone do jak najszybszej asymilacji. Opisuje, omawia cechy swego narodu i wprowadza jego malowniczość do literatury, a literaturę wyprowadza poza gminę i osiedle – tak się dzieje, bo osoba wolna to uparta osoba. Stopień determinacji decyduje o losach literatury, tworzonej przez osobę wolną, ale też decydują tu i przyjaciele umysłu takiej osoby. Zawsze skutek jest tu połowiczny, dziś, w czasach IV Rzeszy popkultury, dopiero po śmierci wiemy, kogo tracimy. Wzmocnią się chwilowi opluwacze. Przeważą przyjaciele umysłu odważnej osoby. Być może przeważą na dłużej. Zawsze w tle przez jakiś czas pozostanie trwożne „być może".

Osoba wolna mówi o młodzieży i do niej prawdy miłe i niemiłe i trafia w sedno. Taka osoba zawsze ma oko zwrócone w stronę młodych, wszak być może następców ludzi wolnych, i zawsze dostrzeże coś niewesołego. Po to jest. „Folklor młodzieżowy jest obecnie folklorem bandyckim" – orzekł Sokrat w jednym w felietonów. A nieprawda to? To folklor bandycki i wulgarny. Nawet w Rosji zawiązało się internetowe towarzystwo „padonków", osób używających wulgaryzmów, tworzących rzekomo nowy internetowy język. Akurat. W tym „nowym" języku pełno starych uprzedzeń, wszelkiego rodzaju, rasowych, płciowych, każdych dotychczasowych. To rzeczywiście folklor, rzecz marginalna dla rozwoju człowieka. Tylko po co w nowoczesną maszynę, komputer, ładować to, co stare i beznadziejne i wołać, że to nowoczesność? Taka maszyna odstrasza. Odstraszała i Sokrata. Ba! Odstraszyła sławnego Amerykanina, poetę Johna Ashberry'ego! Nie porzucił swojej maszyny do pisania. Został oczywiście porzucony przez internetowych „padonków", naszych „najnowocześniejszych" ludzi.

Miejmy nadzieję, że powyższa przytomna i bardzo zgryźliwa uwaga Sokrata dotknie kogo trzeba, a ocali wielu przed przerabianiem niedobrych rzeczy starych w „dobre" nowe. Do dzieła zatem, młodzi, już w pełni internetowi. Zacznij-

cie tworzyć piękno i myśl. No i odwagę. Miejcież odwagę płynięcia prąd. Nowoczesna maszyna daje większe możliwości.

Jak dobrze, że są młode osoby, takie jak Tomasz Sulima, spoza tego folkloru. Sokracie, widzisz tego mężczyznę? Będzie miał ciężko. Chciałby, aby w pięć minut wszyscy pojęli, że Rajs „Bury” to morderca. Wrzuca i wrzuca na fb same niesłuszne materiały o tym „bohaterze”. I już się wiele o sobie naczytał pomówień i zebrał mnóstwo obraźliwych, lekceważących słownych razów.

Osoba wolna to osoba odważna. Jak to dziś brzmi! Odwaga nie może znaleźć miejsca. Osoba odważna sama tworzy miejsca odwagi. Czy to będą felietony, eseje, czy książki, czy pismo, czy tylko spotkania z ważnymi słowami. To trudne. Tak. Bardzo trudne, ale nie niewykonalne. Z każdego spotkania z Sokratem zawsze wyniosłam ważką odważną myśl.

Wspomniałam, że był wielkim przyjacielem mego umysłu, choć kobiety traktował z ironią i bezlitośnie oskarżał o przyśpieszanie naszej asymilacji.

Wiem, o co mu chodziło, kiedy dziwił się: „Dlaczego w historii nie było ani jednego powstania kobiet?!”. Tym zdziwionym felietonowym okrzykiem obudził we mnie identyczne zdziwienie. Wielkie zdziwienie. Żaden mężczyzna, żaden pisarz, żaden filozof nigdy tak nie zawołał! W tym zdziwieniu ujrzałam męskie pragnienie znalezienia żeńskiej myśli, odważnie płynącej pod prąd, rozumiejącej własne położenie, twórczej, nikomu niepodporządkowanej, dumnej i wolnej. Wynalazł swego czasu, muszę o tym wspomnieć, taką myślącą wolną kobietę, Tamarę Fic. Jaka szkoda, że ostatecznie zrezygnowała z pisania w „Czasopisie”. Nie podołała własnej dumie i wolności? Zachorowała? Nie wiem.

W sytuacji, gdy nasz mężczyzna o imieniu Sokrat dziwi się, że nie było powstania kobiet, bardzo blado mi wypadają wszyscy sławni filozofowie (dosłownie: wszyscy!). Nie było w nich tęsknoty za myśląca, wolną i dumną kobietą? Ano widać nie.

Żyjesz, Sokracie, poprzez to swoje ogromnej wagi zdziwienie, tożsame z tęsknotą za obecnością w świecie ważnej buntowniczej kobiety.

To zdziwienie świadczy o tym, że autor doskonale widział, jak bardzo przedmiotowo wciąż traktowana jest kobieta. Powstaniem kobiet miał być feminizm, ale skłonności ludzkie do uprzedmiotowiania kobiety okazały się silniejsze. Zdziwienie i pytanie Sokrata pozostają w mocy.

Utwory zaczynają lśnić po śmierci autora. Dziwne, ale zaczynają się jakby same głośno czytać głosem autora. Krzyczą, żartują, tną dowcipem, cieszą się, smucą, trwożą.

Szczególnie mocno zalśniła mi ta zdziwiona tęsknota Sokrata. A więc za sprawą własnej mocy rażenia nie poszła do grobu. Dobrze.

Zdziwienie Sokrata ma jeszcze inną otoczkę czy też cechę: zdolność do partyzantki w kulturze. Ta cecha jest dziś szczególnie potrzebna w morzu popkulturowej tandety i dobrowolnej asymilacji w tę stronę. Sokrat był takim partyzantem i poszukiwał osób podobnych.

Dużo nas?

Nieważne.

Jesteśmy śmiertelni. Zdążymy coś zrobić dla dobrych i utalentowanych ludzi spośród nas, dla nas samych, albo i nie. Uprawiać partyzantkę jednak należy. Należy napadać na umysły, które nie rozwijają się, które osłabiają nasze koło filozofów w postaci naszego inteligenckiego „narodku”, fałszują nam historię, boją się tożsamości, ciągną nas w dół, ciągle ciągną nas w dół, jak najgorsi wrogowie ciągną nas w dół, tuczą mózgi byle czym, i nie mogą nim biegać po mechanizmach epoki, poprawiając je, a poprawiać trzeba.

Jesteśmy śmiertelni i gnębią nas choroby. Zalaliśmy polskie miasta. Rozjechaliśmy się po świecie. Coś pisaliśmy, coś mówiliśmy. Niech to lśni.

Lśnij, Sokracie, pisarzu, nauczycielu, filozofie, historyku, tłumaczu, poeto, felietonisto, saloito, agencie, dysydencie. Agencie rodem z krótkiej nagłej drogi od agenta do dysydenta. Dysydencie z bardzo długiego dramatu, od agenta do dysydenta, ostałym w dysydenctwie na wieki.

O terra, addio (żegnaj, ziemio) – słyszę arię z Aidy z telewizyjnego kanału Mezzo. Piękne kantylenowe metrum.

O terra, addio. Żegnaj, ziemio!

DO SOKRATA

Do zobaczenia, kochany Sokracie, w niebiańskich Krynkach!

Spotkamy się tam, gdzie wolność wije gniazda w sercach ludzi, zrywając ich do lotu przerwanego w dzieciństwie.

Spotkamy się w naszej małej ojczyźnie, u Boga za piecem, gdzie obcy jest swój, inny jest u siebie i gdzie biała Dobroruś jest tutejsza.

Spotkamy się na prowincji, gdzie człowiek własnymi rękami tworzy centrum świata, gdzie niebo odbija się w kropli i gdzie Dawid zwycięża Goliata.

Do zobaczenia, kochany Sokracie, w niebiańskich Krynkach!

Spotkamy się na pograniczu, gdzie dach naszego domu nie przesłania nieba i człowiek, jak się z drugim zejdzie, pieśń na trzy głosy śpiewa.

Spotkamy się w konarach kosmicznego dębu,

popijając sok z korzeni, a nasza dobra pamięć każdą chwilę życia wieczną uczyni. Spotkamy się pod powierzchnią rzeczy, w esencji istnienia, gdzie cicha miłość nasze Ja w Ty przemienia.

Do zobaczenia, kochany Sokracie, w niebiańskich Krynkach!

Krzysztof Czyżewski, Fundacja Pogranicze

Czy jeszcze tak zdążymy pomyśleć w chwili śmierci?

Co zostawiamy, wrogów czy przyjaciół? Wrogów i przyjaciół? Samych wrogów? Samych wrogów naszego koła filozofów, naszego „narodku”?

Przyjaciół. Choć kilku.

Dzieci.

Dzieci jako przyjaciół.

Młodych jako przyjaciół.

Setki przyjaciół.

Przyjaciół w postaci własny „narodku”, który pozostanie kołem filozofów, nie gubiąc swoich saloitów.

Przyjaciół z innych narodów. Rozpoznania przez inne narody tej prawdy, że kto uprawia filozofię, przekracza własny „narodek”.

Kontynuujmy ten głos, to przekraczanie. Pozostańmy lub stańmy się choć trochę salos.

Teraz, po śmierci Sokrata, jeśli ktoś powie coś głupiego, coś, co nam szkodzi, będziemy mówić: Sokrat przewraca się w grobie.

Już tak powiedziałam.

Na fb wdałam się w dyskusję z kimś, kto żądał utworzenia „narodowości podlaskiej”, czyli połączenia w jedno wszystkich narodowości Podlasia, bo białoruskość jest dla niego „niezrozumiała” i czas na nową narodowość regionalną na wzór śląskiej, która to nowa narodowość łączy tam każdą narodowość. Według tej osoby „Polacy, Niemcy, Czesi, Kresowiacy” są już jako jedno, jako Ślązacy z narodowości... Na nic było moje tłumaczenie, że Podlasie jest ostatnio ważne ze względu na różnorodność kulturowo-narodowościową, że to jest kulturotwórcze, a nie sztuczne lepienie się w jedno przy pomocy nazwy regionu. Jednią już jesteśmy z obywatelstwa i przyjaźni, i z otwierania sobie oczu na wiele stereotypowych uprzedzeń. To jest wielkie i naprawdę nowe: przyjaźń i oczy, które widzą.

Sokrat przewróciłby się w grobie, gdyby ktoś zaczął tak z nami eksperymentować, wymuszać ostateczne zniknięcie w ogólnej nazwie regionu, nadanej jako „nowa narodowość! Ginęliśmy z rąk Rajsa „Burego” z powodu narodowości białoruskiej, a nie „podlaskiej”!

Zamknęłam dyskusje słowami: my już mamy narodowość. I zrobiło mi się przykro i jakoś strasznie.

Sokrat czułby to samo?

Media niczego nam nie wyjaśniają w sprawie tej nowej narodowości. Mamy z jednej strony tu lamenty o „ukrytej opcji niemieckiej”, a z drugiej stanowcze krzyki: „nie ma takiej narodowości”. Ja nagle zrozumiałam, że tu wcale nie chodzi o narodowość, tylko o likwidowanie narodowości! O zrywanie ciągłości dziejów! O wylepienie człowieka bez właściwości. Jakąś nową jednię. Tak by wynikało ze słów mego rozmówcy.

Sokracie, a tak naprawdę, gdybyś wgryzł się w tę sprawę poza medialną sieczkarnią, co byś powiedział o tym, co się odsłoniło w mojej rozmowie na fb? Jest tu jakiś podstęp, który jutro dotknie nas, „narodek” polskich Białorusinów? Czy narodowość może być jak szkoła zbiorcza? Zebrać wszystkich pod nową nazwę?

Dzisiaj bardzo rzadko naród czy „narodek” wytwarza autorytety dla siebie i obserwujących.

Dzisiaj autorytet zawsze jest radykalny i pokojowy. Zawsze strzeże literackiego języka, również w sytuacji, gdy ten ma jeszcze pełno dopływów z gwar, dialektów, a czyni to po to, aby lokalne języki nie prowadziły ze sobą wojny o palmę jedynego pierwszeństwa, gdyż wszystkie są jednakowo istotne dla rzeczywistej tożsamości i rzeczywiście wspólnej.

Dzisiaj autorytet, radykalny, lecz pokojowy, zapobiega tworzeniu się młodzieżowych bojówek na uniwersytetach.

Taki autorytet sprawia, że nie rodzi się kuriozum – autorytet grupowy, istniejący sam sobie, pełen przemocy wobec każdej inności, w postaci uniwersyteckich młodzieżowych bojówek.

Żegnaj, radykalny i pokojowy Autorytecie!

Żywiem. Razmaŭlajam. Piszam.

Сакрат Яновіч

Валошка

Кропля блакіту ў спелым жытнёвым узмежку. Заглядаюцца зайздросна каласы, натапырыўшы вусы.

Сыплеш смехам, сінявокая, і пошум таемнай надзеі коціцца па гонях. Трывожыць і падае сілу ў спякотным лёсе.

Свет малюткі сівее ў склератычным адранцвенні. Серп смерці пакідае цябе драпежным асеннім вятрам. Збыткуюць, глумяцца над пялёсткамі ўдавінай прыгажосці. Росную свежасць палошчуць сцюдзёныя ліўні. Ад знямогі горбіся ў паірдзелай дзярніне.

Ціха паміраеш.

З кнігі «Загоны» (Беласток, 1969)

Св. пам. *Сакрат Яновіч*

(4.09.1936 – 17.02.2013)



Канец 1950-ых гадоў



Wczasy. Крыніца, 1962 г.



З паэтам Веславам Казанэцкім, канец 1970-ых



З бацькам Канстанцінам (справа)

Obywatel
Zenon S W I T A J,
Wicewojewoda Białostocki.

W związku z tym, iż władze białostockie, bardzo wyraźnie ostatnio dały mi odczuć – jak już wiem teraz, zawsze istniejący – – trudny do zniesienia brak poparcia z ich strony dla mnie jako pisarza i społecznika, niniejszym rezygnuję w sposób nieodwołalny z jakichkolwiek kontaktów z nimi / również honorowych lub presti – żowych / w przedmiocie obu materii, jednocześnie prosząc o usza – nowanie tej mojej decyzji, nie nękanie mnie i środowiska t. zw. rozmowami wyjaśniającymi, czy innymi na tę okoliczność.

Mam nadzieję, że to moje oświadczenie nie posłuży władzom za wygodny pretekst do: kolejnej nagonki wymierzonej przeciwko mnie ponownego pogrążenia mnie i mojej rodziny w nędzę materialną, mści- wego zablokowania zarysowujących się możliwości poprawy warunków mieszkaniowych etc.

Dziękując za zrozumienie –

Sokrat Janowicz.

Białystok, dnia 7 października 1979 roku.



З беларускімі студэнтамі, 1989 г.



З Васілём Быкавым, 1996 г.



З Лёнікам Тарасэвічам, 1995 г.



З папам рымскім Янам Паўлам II. Рым, 13 мая 1998 г.



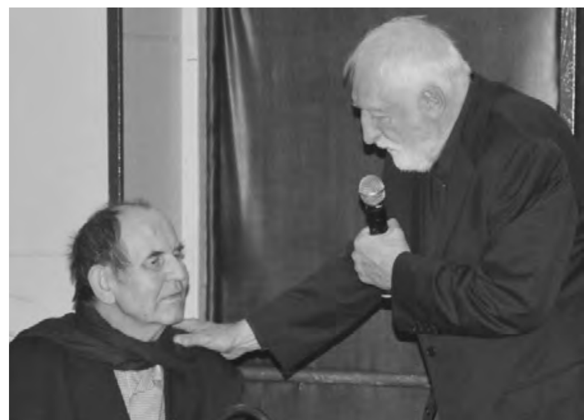
У кватэры Яцка Кураня, 2003 г.



З Яўгенам Кабацам, перакладчыкам сваіх твораў, 2010 г.



Бэнефіс на 75-годдзе. Крынкі, верасень 2011 г.



Падчас бэнефісу з мастаком праф. Андрэем Струміла



З Юркам Хмялеўскім на вокладцы кніжкі „Nasze tysiąc lat”, лета 200 г.



На вокладцы кніжкі „Utwory wybrane”, 2011 г.



Перад першым беластоцкім домам, у якім жыў з сям’ёй у 1958-62 г.г. (вул. Кілінскага). Восень 2002 г.



Беласток, вул. Складоўскай 6. Тут жыў у 1962-1994 г.г.



Бацькоўскі дом у Крынках, Сакольская 9, куды вярнуўся жыць у 1994 г. і тут памёр 17 лютага 2013 г.

Фота з хатняга архіва (аўтары м.інш.: Гжэгаж Дамброўскі, Януш Корбель, ЮркаХмялеўскі, Павал Грэсь)

Сакрат Яновіч

СУПРАСЛЕЎСКІ ТРЫПЦІХ

I. Жылі-былі людзі тут і заўсёды, як дзень залатаблакітны прыходзіць ды ноч зорная настае. Верылі ў дарунак дажджоў у веснаполі на ўмалот зернехлебны і ў ласку бору жывічна-мядовага, і ў рэчкі бруіста-рыбныя. А яшчэ ведалі, напэўна, што без працы анішто не спорыцца; сваім жа мазалём – не крыўдаю чужою – народы ёсць слаўныя. Выходзілі прашчуры нашы з сярпом маладзіковым на нівы ў Юр'еў абход блаславёныя, пакланяючыся Усявышняму за сяўбу дабрачасную, за калоссе буйнае, і за тое таксама, што пот ненадарэмны. Быць патрэбным не аднаму сабе – гэта даступнасць да вышэйшага сэнсу існавання непустога і да шчаснасці даўгавечнае на ўсе леты суджаныя.

Як без вады ўсякае жывое прападае, а крыніцы яе з глыбіняў тхланных бяруцца, так і з мудрасцю, пачатак якое ў Слове, а Яно было сказана, і навучаліся Яму шчыра-незабыўна. З Ім гэта ж агоралі злыбеды і нашэсці, пакуты розумаў слабых ды сэрцаў упалых, не даўшы ў ганьбу і няволю род наш старажытны, дум ягоных высокія памкненні архангелам белакрылым ахаваўшы. І губляючы Яго ў сумятні будзённасці няўважлівай, калі подых мяртвоты твар холадам абдасць, спасу шукаем, светлячка алтара нязгаснага, і пісанне божакніжнае цалуем губамі спажывы духоўнае прагнымі.

Колькі ні нараджаемся ды адраджаемся, гарыць зорка адна тая над намі, і за ёю дарожымся мы ў старонне супраслеўскае, да Цябе – Віфліеме Русі маёй Белай.

II. У пустэльні ціхамірнай Гаспод Бог пасяліўся, на самагрудзе стромістым у даўніну нецяперашнюю. Паміж лясоў неаглядных святлом зазззяла нештадзённым у гэтай краіне нам панурай, ад людства адрынутай. Святыня Добрай Весці ўзвысілася ў падхмар'е смутнае на вякі адвечныя, ад тады і назаўжды паднябесныя. Праяснеў жа воблік продка, лёсам зацюканага, ад беспрасвецця ўдзічэлага ў жыццё малавернае. Душа яго акрыяла, сэрца птушкай забілася, голубам узляцела анельскім, а ў вачах – дабрыня расквітнела васількова я. Цуд у ім, чалавека ў чалавеку, збыўся, самы чаканы з прычаканых, вялікі з найвялікіх – хрыстападобны!

Зямля тут наша айчынная, да крыві касцей родная, са светам з'яднаная ахвярай падіконнаю, адданасцю ўсёцялеснай. Быць нам на ёй, як Госпаду ў вышынях, як памяці ў людзях, як несмяротнасці ў бясконцасці неспасцігнай.

Да Супраслі я іду, да Цябе – Іярдане Русі маёй Белай.

III. Ішоў час агромністы ў край наш забыты, векаванню тубыльчаму надаючы значэнне непрыгуменнае, не адно застольнае. Лясун выглянуў урэшце з ялінаў кашлатых, з ягаднікаў чарнічных сыйшоў, як і заполянік з гоняў жытнёва-далечных, каб зрокам душэўнасці абуджанай угледзець, што быццё чалавекападобнае ёсць не па-звярынаму выпадковае. І не лысая гара, што паміж рачулак з дрыгвянікамі, з небам гаворыць ды не князь у гародніншчы спадаром над спадарамі; не Пярун маланкаю паліць, грымотна ў навальніцу гайсаючы. Богі прыдуманыя, стварэнні бястварыя, пагразныя неўгамонна ўсе да апошняга валадарылі фікцыяй няўмольнаю ў апраўданне язычніцкае ад свету незразумення. Каморнае цемені дамавіковае баяліся, і водарасцяў русалчыных у купанне жнейнае ў плыні зеляністай пад стромаю залужнай. Ад усякіх уцякаць, а жа ж нікому не давярацца ўзвычаеныя, слухалі навуку Хрыстовую, як байку нерэальную, таму і прыгожую... Ажно адкрыліся ўсцяж душы-сэрцы зацямнёныя, бы ў пагоддзе павяснелае, калі вербы маладалістыя суцяшальны знак абновы падаюць; рукі натруджаныя да іх галінак ажыўшых працягваюцца.

Ад тае пары што ні год вітаем мы Госпада, які дорыць нам узрадаванне зямное і задзіночанне ўсёпакаяльнае ў любові выбачальнай, хоць на памятны міг збаўляючы слодычна ад нянавісці пякотнае, усячыны непрыстойнае.

У тую часіну ў Супраслі быць мне ўквечанай, да Цябе я ў думках імчу – Іерусаліме Русі маёй Белай.

НА ПАРОЗЕ СТАРАСЦІ

І твае дзеці ўвойдуць у сумоту дарослясці, бы вандроўнікі даўнія ў лес стараялінавы. Калі будзеш яшчэ жыць, дык паглядзіш за імі і нічога ўжо ім не скажаш. А яны ўсяго пачнуць здагадвацца ў тым, што і тваё жыццё не было надарэмным. І што апошнія наогул не бываюць першымі.

Успрыймацьмуць, а ці мала хто, свет белы так, быццам створаны ён у пярэдадзень іхных нарадзінаў і, вядома, досыць неразумна. Ажно прыйдзе і да іх той дзень і час, у які ціха скемяць пра паўторнасць сваю, як дачка пра замужжа ўласнае, зазвычай гэтак жа легкадумнае... А і пра тое, што – беларусам трываць, бяды ды паніжэння паспытаць трэба і ў гэтую эпоху абяцаную, каб хоць чалавекам і цяпер застацца.

І, як лета цяплынь узмацняе у нас адчуванне свайго існавання, і нам добра тады апынуцца на рэчцы ў лузе, калі яна якраз цямнее ад буры, што валачэцца ды грыміць над лясамі, – так супакой жа нейкі блаславёны сыходзіць з вышыняў нават ад думкі аб тым, што, відаць, у даўніну таксама найболын купаліся ў плыткаводдзі менавіта малыя, гэтыя стварэнні шчаслівасці, пры якіх абнаўляемся ж, праўда, усё часцей успамінамі.

Яны, ці бачыце, чужэюць, бо ёсць жа самі навіною, сутнасць якое ў змене чагосьці істотнага. Каб толькі да лепшага – вось няўпэўненасць веквечная.

З кнігі «Запісы веку» (Беласток, 1999)

Апошні шлях
Сакрата Яновіча
Крынкі
21 лютага 2013

фота Павал Тадэйка




676
Gr. Państwa
Bobrowniki
Kruszyniany
Jurowlany
Górany

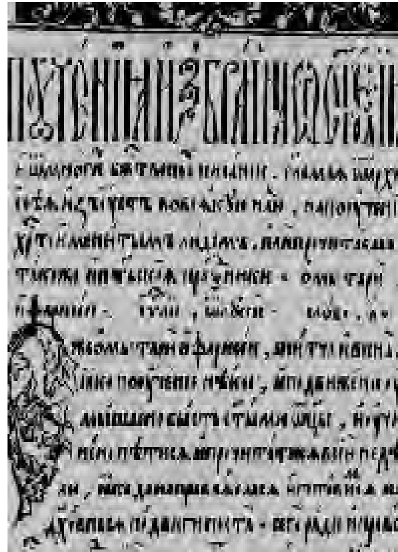





беларускага слова







Календарыюм

Сакавік – гадоў таму

510 – 4.03.1503 г. - памір'е (на 6 гадоў) паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Вялікім Княствам Маскоўскім, паводле якога да Масквы адышло 29 гарадоў і 70 валясьцей, у тым ліку Чарнігаў, Бранск, Старадуб, Гомель.

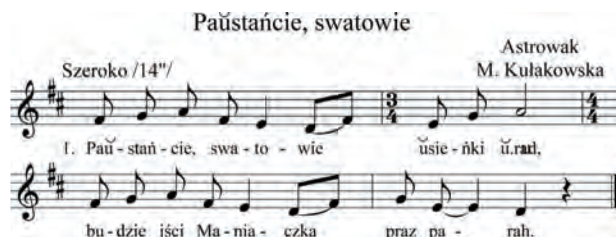
150 – 11.03.1863 г. - царскі ўказ пра ўвядзеньне абавязковага выкупу праз сялян зямлі на ўласнясьць у Віленскай, Гарадзенскай, Ковенскай і Менскай губэрнях.

130 – 9.03.1883 г. нар. у Вільні Францішак Аляхновіч (застрэлены ва ўласнай кватэры польскімі або савецкімі забойцамі 3.03.1944 г.), драматург, тэатральны дзеяч, журналіст. Паходзіў зь сям'і віленскага скрыпача. У 1907 г. закончыў Варшаўскую Драматычную Школу. Праз некалькі гадоў ўключыўся ў беларускі рух. У 1917 г. супрацоўнічаў з газэтай "Гоман" выдаванай у Вільні. З 1918 г. працаваў у Менску ў Беларускім Дзяржаным Тэатры. З вясны 1919 выдаваў у Вільні часопіс "Беларускае Жыцьцё". Восеньню 1919 г. стаў дырэктарам і рэжысёрам Беларускага Тэатра ў Менску. У 1920 г. вярнуўся ў Вільню, рэдагаваў між іншым "Беларускі Звон". У 1926 г. пераехаў у БССР, а 1927 г. быў сасланы на Салаўкі. У 1933 г. вярнуўся ў Вільню, абменяны польскім бакам за Браніслава Тарашкевіча. Свае лагерныя ўспаміны спісаў у кнізе "У кіпцюрах ГПУ" (перакладзенай на многія мовы). У часе нямецкай акупацыі рэдагаваў у Вільні "Беларускі Голас". Аўтар шматлікіх драм, між іншым "На Антокалі", "На вёсцы", "Цені", "Круці не круці - трэба памерці".

95 – 9.03.1918 г. - Выканаўчы Камітэт Усебеларускага Зьезду прыняў Другую Устаўную Грамату, у якой абвясьціў стварэньне Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР) у межах беларускай этнічнай тэрыторыі.

95 – 25.03.1918 г. Рада Беларускай Народнай Рэспублікі ў Трэцяй Устаўнай Грамаце абвясьціла пра аддзяленьне Беларусі ад Расіі і ўтварэньне вольнай і незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі. Агульнабеларускае сьвята незалежнасьці.

Kaliś śpiawali



1. Paŭstańcie /swatowie /świadkowja/ ŭsieńki ŭ rad –
   Budzie jści Maniaczka praz parah.

2. Drobnymi slozkami sypluczy –
   Rodnaje matuli iszczuczy.

3. ŭsieńkija /swatowja /świadkowja/ pierajszła –
   Rodnaje matuli nie znajszła.

4. Padyszła da woza jak róża –
   Wzdojchnuła ciażeńko – moj Boża !

5. Wzdojchnuła ciażeńko, moj Boża,
   A chto ż mnie, sirotcy, pamoża ?

6. – Najmilsza Maniaczka, najmilsza –
   Spomoża Cie pan Boh najwyższy.

7. Spomoża Cie pan Boh najwyższy
   I Cie twoj Wanieczko najmilszy.

Ad Maryji Kułakoŭskaj (1931 h. naradż.) u Astroŭku Szudziałaŭskaj hm. zapisaŭ 4.VI.1999 h. i aprac. **Sciapan Kopa**



Шчыра ўсіх вітаем з найбольшым беларускім нацыянальным сьвятам, Днём Незалежнасьці Беларусі – 95-мі ўгодкамі Акту 25 Сакавіка!

Калектыў „Ч”

90 – 3.03.1923 г. у Вільні выйшаў першы нумар газэты “Новае Жыцьцё”. Галоўным рэдактарам быў Я. Лагіновіч. Выданьне публікавала шмат матэрыялаў пра Беласточчыну. Закрыта польскімі ўладамі пасьля 13 нумара.

90 – 13.03.1923 г. у Белавежы нар. Георгій Валкавыцкі, журналіст, пісьменьнік. Закончыў Літаратурны інстытут імя Горкага ў Маскве. З 1954 г. журналіст у Беластоку. Заснавальнік „Нівы”, узначальваў яе 33 гады. Актыўны дзеяч беларускага літаратурнага, культурнага і грамадзкага жыцьця на Беласточчыне. Заснавальнік Літаратурнага Аб’яднаньня „Белавежа”. Аўтар некалькіх кніх паэзіі, эсэ, гумару, успамінаў.

80 – 10.03.1933 г. у Грэдалях на Бельшчыне нар. Серафім Андраюк, пісьменьнік і дзеяч літаратурнага руху ў Беларусі. Пасьля вайны выехаў з бацькамі ў БССР. Шматгадовы галоўны рэдактар выдавецтва “Мастацкая літаратура”.

70 – 5.03.1943 г. у Менску загінуў у выніку скрытабойчага замаху Фабіян Акінчыц (нар. 20.01.1886 г. у в. Акінчыцы, Менскага павету), грамадзка-палітычны дзеяч. У 1913 г. скончыў юрыдычны факультэт Пецярбургскага Унівэрсытэту. У 1926 г. актыўна ўключыўся ў дзейнасьць Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады. У траўні 1928 г. быў асуджаны на 8 гадоў турмы. Вызвалены датэрмінова ў палове 1930 г. У канцы 1933 г. разам з У. Казлоўскім пачаў выдаваць „Новы Шлях” ды арганізаваць Беларускую Нацыянал-Сацыялістычную Партыю. З ліпеня 1939 г. у Бэрліне, старшыня Беларускага Бюро Прапаганды. У пачатку 1940 г. быў старшынёй Беларускага Камітэту ў Варшаве.

60 – 9.03.1953 г. у Лювэне (Бэльгія) пам. Мікола Равенскі (нар. 5.12.1886 г. у маёнтку Капланцы, Ігуменскага павету), выдатны кампазітар, дырыжор. Пачаў кампанаваць у 1920 г. пачаткова песьні на вершы Максіма Багдановіча (прыкладова “Слуцкія ткачыхі”, “Ня кувай ты, шэрая зяюля”), Канстанцыі Буйла (“Люблю наш край”, “Каб я крыльле мела”). У 1922 г. у Менску выйшаў друкам першы абшырны зборнік ягоных твораў “Зборнік песьняў з нотамі”. У трыццатыя гады працаваў выкладчыкам у музычным тэхнікуме ў Менску, потым у кансэрваторыі. Пазьбег арышту. Ад 1943 г. быў рэгентам царкоўнага хору ў Ігумені (Чэрвені), дзе кампанаваў музыку да малітваў. У 1944 г. выехаў у Нямеччыну. Працаваў настаўнікам сьпеваў у беларускіх гімназіях у Нямеччыне. У 1950 г. пераехаў у Лювэн, дзе арганізаваў музычнае жыцьцё сярод студэнтаў-беларусаў.

35 – 23.03.1978 г. памёр Рыгор Шырма (нар. 20.01.1892 г. у в. Шакуны, Пружанскага павету), харавы дырыжор, фальклярыст, грамадзкі дзеяч. Актыўна ўключыўся ў беларускі рух у 1922 г., дзейнічаў у Беларускім Выбарчым Камітэце. Пасьля стаў настаўнікам сьпеву ў Віленскай Беларускай Гімназіі, выхавацелем у інтэрнаце гімназіі. Грамадзка працаваў у Таварыстве Беларускай Школы. Выдаваў зборнікі беларускіх песьняў. Стварыў і кіраваў двума харамі ў Вільні: вучнёўскім пры гімназіі ды студэнцкім. Двойчы быў арыштаваны польскімі ўладамі. Пасьля вайны жыў у БССР, праяўляў вялікую грамадзкую і прафэсійную актыўнасьць.

25 – 26.03.1988 г. у Беластоку падчас сьвяткаваньня 70-ых угодкаў абвяшчэньня незалежнасьці БНР быў сфармаваны Заснавальніцкі Камітэт Беларускага Аб’яднаньня Студэнтаў якога сябрамі сталі: Юрка Грыгарук, Аліна Якімюк, Юрка Каліна, Аляксандар Карпюк, Юрка Ляшчынскі, Данута Мароз, Валянцін Сельвесюк, Багдан Сіманенка, Яўген Вапа, Альжбета Ваўранюк і Мікола Ваўранюк.

Апрацавалі **Лена Глагоўская**
і **Вячаслаў Харужы** ■

Leon Moenke

Stawka o życie

15. Nie byłem pewny, jak zareaguje na to żona, gdyż dotychczas z wielkim sceptycyzmem ustosunkowywała się nie tylko do tych lub innych projektów, lecz w ogóle wątpiła w samą możliwość ucieczki z ZSRR, uzasadniając to w swoisty sposób:

– Gdyby to było tak, jak ty mówisz, to by to robili wszyscy, a w każdym razie nie jeden już by to uczynił. Głupcem trzeba być, by sądzić, iż G. P. U. w takim razie o tym jeszcze nic nie wie i nie uczyniło wszystkiego, by to uniemożliwić raz na zawsze.

Ta wiara we wszechobecność, wszechwiedzę i wszechmoc G. P. U., ta legenda świadomie podtrzymywana i ciągle podsycana wszelkimi sposobami przez prasę, partię i samo G. P. U., robiła często ludzi w Sowietach niezdolnymi do jakiegokolwiek oporu i sprzeciwu, pozbawiała ich czasami wszelkiej inicjatywy i odwagi, tego co Niemcy określają jednym słowem: „Wagemut".

Nie brałem tego żonie za złe, gdyż nawet osoba, która jeszcze za czasów carskich brała czynny udział w walce nielegalnej, zadała mi pewnego razu pytania:

– A czy ucieczka jest możliwa?

Czegóż więc mogłem wymagać od żony, która tylko w ciągu paru lat ocierała się o walkę nielegalną. Mimo to, gdy się spotkałem z jej strony z tym objawem hipnozy gepistowskiej, ogarnęła mnie wściekłość, którą zawsze byłem w stanie opanować. Tego dnia zanosiło się właśnie na tego rodzaju wybuch. Oczekując od żony zwątpienia i ociągania się, miast gotowości do natychmiastowego działania, już z góry zwróciłem się do niej tonem nie znoszącym żadnego sprzeciwu. Lecz stała się rzecz dla mnie nieoczekiwana.

– Dobrze – odrzekła. – Wiesz, że to może się nam właśnie udać! Gdy jechałam tu do ciebie, wysiadłam ze statku wprost na ulicę, do tramwaju.

W świetnym nastroju, przeświadczony, iż i żona przychyliła się do mych planów i zajęła czynną postawę, wyszedłem z nią na „wycieczkę" do portu.

* * *

U bramy wejściowej staliśmy przez dłuższy czas, zanim przewodnik nasz wyrobił zbiorową przepustkę na zwiedzanie portu.

Żołnierz przy wejściu uważnie ją obejrzał i puszczając nas pojedynczo przez wąską furtę, dokładnie odliczał. Było nas 21 osób.

Ten wstęp do portu nie podobał mi się wcale.

Zaczęto pokazywać nam ogromne składy i nowo wybudowane olbrzymie baseny. Długo rozwodził się przewodnik o historii portu petersburskiego: o rozwoju jego i miejscach, gdzie się kolejno znajdował. Zwłaszcza dużo uwagi poświęcał on rozwojowi i budownictwu portu za czasów „piatiletki", zapominając przy tym dodać „drobnostkę", iż port ten stał się ostatnio jedynym portem 160-milionowego państwa na Bałtyku.

Z wielkim zainteresowaniem słuchałem o ogromnej ilości okrętów, odwiedzających ten port w czasie nawigacji lecz... nie widziałem ani jednego. Wciąż kręciliśmy się koło pustych przystani i składni (nowo wybudowanych, co prawda) z importowanymi łachmanami wełnianymi (surowiec dla przeróbki w przemyśle wełnianym zamiast wełny). Wściekłem się wprost, gdyż stawało się już dość późno. Wreszcie wyszedłszy na pewien basen, zobaczyłem po przeciwległej stronie statek cudzoziemski, na który coś ładowano.

– Jakie tam składy? – spytałem przewodnika.

– A to są chłodnie, o których wam mówiłem.

– Czy nie można by ich obejrzeć? – spytałem znowu.

– A owszem, bardzo chętnie... Zaraz tam pójdziemy – i z tymi słowy przewodnik ruszył w pożądanym dla mnie kierunku.

– Gdzie ty wysiadałaś? – zwróciłem się szeptem do żony. – Może gdzie tu w pobliżu?

– Nie, to wszystko wcale nie podobne do tego miejsca, gdzie wysiadałam. Powiadam ci, że wysiadłam wprost na ulicę, do tramwaju.

– Tu ani ulicy, ani tramwaju śladu nie ma – zauważyłem ze smutkiem.

Zbliżyliśmy się do chłodni i do statku cudzoziemskiego.

„Kurier Wileński" nr 41, 11.02.1938 r., s. 5

Aż dwóch gepistów stało przy nim, nie spuszczając oczu z mostu, po którym tam i z powrotem łaziło kilku robotników.

Smutno spojrzeliśmy po sobie.

– Tu masło, tu mięso, tu jaja – objaśniał przewodnik.

– Co ładują na ten statek? – spytałem.

– Jaja do Anglii. Statek norweski.

W oddali stały i inne statki – sowieckie i cudzoziemskie, lecz przy każdym z przyholowanych widzieliśmy „anioła stróża".

– Jakie to są okręty? – spytałem przewodnika.

– To są wszystko statki towarowe. Jesteśmy teraz w przystani towarowej.

– A gdzie jest przystań osobowa? – zadałem mu wreszcie niepokojące mię już od dłuższego czasu pytanie.

– Dawniej była na Wyspie Wasilewskiej, obecnie tu, nieco dalej... Lecz tam nie ma nic ciekawego – dodał po chwili.

– Wycieczka nasza skończona! – rzekł głośno, by wszyscy mogli słyszeć. – Proszę, towarzysze, nie rozpraszać się, by nie było nieporozumień. Wracamy. Przepustka jest jedna na wszystkich.

Szedłem z powrotem jak skazaniec. Prysły nadzieje na ucieczkę okrętem.

U furty znów posterunkowy starannie nas przeliczył. Było 21 osób.

* * *

– No, cóż? – zwróciła się do mnie żona, gdyśmy wracali. – Mówiłam ci przecież, że G. P. U. nie jest takie głupie, jak tobie się zdaje. Przekonałeś się teraz? Dawniej, gdy ja przyjechałam, przystań była na Wyspie Wasilewskiej, wychodziło się wprost na ulicę, a teraz tutaj. Jeśliby się nam udało nawet odłączyć od wycieczki i przedostać się pomimo straży na statek norweski, który odchodzi za trzy dni, to tu, przy wyjściu z portu wykryto by naszą nieobecność i na pewno by nas odnaleziono. – Co? Może wątpisz?

– Rzecz oczywista, o której nie ma co gadać.

– Ty, gdy ci się coś nie podoba, masz zwykle jedną odpowiedź: – „Nie ma co gadać", „dosyć"... – tyle tylko od

ciebie słyszę. Z naszej ucieczki nic nie będzie. Trzeba wracać. To, powiadam ci, będzie najmądrzejsze.

– Czego ci się tak śpieszy? Masz przecie czas do dwunastego. Niech tylko pociepleje! Zobaczysz, jak u nas pójdzie na morzu! Jutro ruszamy za wszystkimi do twierdzy i Ermitażu...

Szkodnictwo ideologiczne

– Kim wy jesteście, towarzysze? – spytała nas przewodniczka w westibulu Ermitaża?

– Jesteśmy premiowanymi „udarnikami"[1] z fabryk moskiewskich – przedstawiło się sześciu robociarzy.

– Jesteśmy „służaszczymi"[2] z Moskwy – odpowiedziało pozostałych czworo uczestników wycieczki z Domu Turysty.

– Aha, to bardzo dobrze. Zaznajomienie się z Ermitażem rozpoczniemy, towarzysze od sztuki epoki feudalnej – rzekła i rozpoczęła krótkim wstępem, oświadczając iż ten jeden z najbogatszych na świecie zbiorów dzieł sztuki zachodnioeuropejskiej, został założony przez Katarzynę II, a wzbogacony przez dalszych carów i rewolucję, która „uzupełniła go najcenniejszymi obrazami ze znacjonalizowanych zbiorów".

Z tymi słowy wprowadziła nas do jednej z sal. Rozejrzałem się po niej. Na ścianach wisiały piękne, lecz pozbawione perspektywy obrazy średniowieczne i nowoczesne plany i rysunki zamków i ich wnętrz. Te nowoczesne rysunki nie pasowały całkiem do barwnych obrazów średniowiecznych i od pierwszego spojrzenia raziły nieprzyjemnie wzrok. W gablotach zaś poustawiane były szkatuły, kielichy, monstrancje i inne przepiękne wyroby artystyczne owej epoki.

„Kurier Wileński" nr 42, 12.02.1938 r., s. 5

[1]Szturmowcami. Teraz by nazwali siebie stachanowcami.

[2]Pod określenie „służaszczych" podpadają w ZSRR wszyscy pracownicy umysłowi: inżynierowie, nauczyciele, urzędnicy itp.

Cdn

Echa Ostoi Utraconej

Eugeniusz Czyżewski

45. Alek Kędziorek wojną coś tam z partyzantką sowiecką miał – teraz tak mówi, bo przecież tylko osiemnaście lat liczył, jak ta partyzantka się wyniosła. Włodek Parobek w wojsku tak władzę polubił, że w jej obronie staje. Obydwaj tak polityką napompowani, że aż dziw, że ona w nich w takim wymiarze wlazła. Bronek Bandyta z jego siostrą ożenił się. Właśnie ten Bronek od Nieznanych, co z karabinem dziesięciostrzałowym na warcie przy szkole stał, gdy grupa księdza przedstawienie robiła. Bronek teraz gajowy i jakby urzędnik tej władzy, którą niedawno zbrojnie zwalczał. Szwagrowie jeden czerwony Bezpieczniak, a drugi biały razem przy stole wódkę piją. Włodka gdzieś tam za Białystok posłano, ale Alek tu się kręci, w Sokółce jest i to też nie jest dobre, bo może powywlekać sprawy wsi do wiadomości ludzi obcych. Wieś władzę sowiecką i niemiecką zwarta przeżyła, bez donosicielstwa. Sowieccy milicjanci, a przecież było ich kilku, wsi nie ruszyli. Niemieccy policaje też nie i nawet ten łajdak sołtys niemiecki do obozu na zagładę wysłał ludzi przez własny idiotyzm. Wieś Nieznani i Przybysze rozrobili i od nich krzywda była, a wina wieśniaków w tym, że obcym o sprawach wsi mówili. Praporszczyk Baj mówi, że swój w policji politycznej nie jest już swoim, ale jego siostrzenicę Alek za żonę bierze i teraz miastową ona jest i też jakby już inna. Obcych ludzi pełno tu było może i konspiratorów groźnych, których dopiero teraz Bezpieka poznała i gospodarza, gdzie siedzibę miał, wspólnikiem robić mogą. Rewolucja swoje prawa stanowi, kto wie, jakie te prawa są. Strażnica z miasteczka ludziom dokucza, wieczorami patrole ludzi zatrzymują, dokumentów żądają, a dokumenty tylko niemieckie są, a młodzież żadnych nie posiada. Żołnierz prawa nie zna i nie rozumie, że krzywdzi. Młody jest i władzę swą okazuje, dopóki tu Nieznany był, to strażnica cicho siedziała. Wieś człowieka z karabinem od lat pozbyć się nie może, a i polityka ciągle ją przygniata. Z wojska wrócił partyjny Zyga Malinka. Należy do tej partii, co teraz władzę ma, więc Zyga posadę w gminie otrzymał i teraz w sprawie dostaw kontyngentu działa. Pije u chłopów i stawianie wódki wymusza. Działa tak jak w czasach, gdy samogon dla podziemia organizował. Różnica ta, że poprzednio Nieznanymi straszył, a teraz o uprawie gruntów nieopodatkowanych mówi. Postępuje brzydko i za łajdaka go ludzie mają, a taki każdą podłość zrobić może, więc poją i wódkę dają, przecie też nielegalną, bo zakaz robienia samogonu władza dała.

Rocznik 1928 do wojsk granicznych zabrano i gdzieś tam nad morzem są, to dobrze, bo tam jest spokojnie. Listy od nich nie pachną polem bitwy, chociaż na brak snu wszyscy się żalą. Przez wiele lat na granicę będą szły kolejne roczniki, to podobno przez tego Alka Kędziorka z bezpieki. Chwalił się gdzieś, że on opiniuje rekrutów na granicę, nikt mu za to wdzięczny nie jest, bo to ciężka służba. Żołnierz w koszarach noc spokojną ma, a tu nocy dla snu nie

ma. Chłopaki z 1928 rocznika aż trzydzieści sześć miesięcy granicę deptali. Wielu awansowano do stopni podoficerskich, a Jaugien od Bajów gwiazdę oficerską złapał. Tak się działo, bo gdzieś tam na końcu świata w Korei czerwoni z białymi działali i wojna w Europie na włosku wisiała, bo Ameryka tam białym pomaga, a Sowieci czerwonym. Malinka mówi, że on też jako cywil na oficera politycznego awansował, bo partia z gminy go zarekomendowała. Wątpią ludzie czy to prawda, bo przecie do rozumu nie przyznaje, a może władza nie wie, jaki to drań. Mówią też, że Malinka Czarnego do partii zapisał i jakąś mu pracę w miasteczku załatwił. Czarny jeszcze niedawno przeciwko władzy był. Nie pasuje to wszystko do siebie, a może wieś za mało wie. Przedwojenni konspiratorzy wyginęli albo po świecie się rozeszli. Najmłodszy Chomiel tylko we wsi siedzi i do niego jacyś partyjni przyjechali, by do partii wstąpił i kołchoz organizował. Mówili coś o miotle, która chociaż z gałązek zrobiona, złamać się nie da. Chomiel im powiedział, że ta miotła w szybkim czasie ze wsi chleb wymiecie i niech Malinka im tą miotłą robi. Tak to Chomiel ostatecznie politykować przestał. Przez politykowanie przykrości zaznał wiele, bo i na kozłach posterunku policji razy zbierał, i z sowiecką milicją na wschód uchodził. Więzienie niemieckie poznał, lufę pistoletu Nieznanego, a teraz gdy demokraci rządzili, on od nich się odwrócił. Przez wiele lat dążył do jakiejś sprawiedliwości, ale widocznie jej nie znalazł.

Malinka zebranie wsi na temat powołania kołchozu we wsi zorganizował, coś tam mówił, nikt go nie usłuchał i kołchoz nie powstał. Młodzieży we wsi coraz mniej. Dwóch Żmudzinów na granicy służyło, dziewczęta poznali i teraz teściowe im gospodarki szykują, bo podobno tam jeszcze wolne zagrody stoją, częściowo rozszabrowane. Wychodzi z tego, że poprzez służbę miejsce w świecie znaleźli, bo sami by tam nigdy nie trafili.

Witek Jedynak z wojska wrócił i zaraz do Bezpieki wstąpił. Trzeci to już policjant polityczny. Iść nie musiał, bo gospodarka jedna z lepszych we wsi, a rodzeństwo to dziewuchy, które ludzie zabiorą, bo ładne są. Dwóch synów Koralika do milicji wstąpiło, ale obydwaj w Białymstoku służbę mają. Sprawę sołtysa niemieckiego wszczęto, on już w więzieniu siedzi za kolaborację z niemiecką władzą, z czego zbrodnia ludobójstwa wyrosła. Wywiadowcy po wsi chodzą, ludzi przesłuchują, jak ten sołtys tu za okupacji się panoszył. Gospodarze niechętnie coś złego o nim mówią, było minęło, śmierci zesłanych do obozu ukryć się nie da. Rodzina Chomielów i Alek Baj zeznają, że sołtys list o ratunek rodziny podpisał, gdy z Gestapo ją wyciągano. Alek list do kochanki Willego woził i jakby głównym świadkiem obrony jest. Sołtys tylko pięć lat więzienia dostał, choć prokurator piętnaście żądał. Tak to jeden podpis o dziesięć lat złagodził.

Sądzą też Kazka Chłodnego za zastrzelenie partyzanta sowieckiego, za służbę dla Niemca i za lincz nad bratankiem. W sprawie linczu całą wieś słuchają, ale nikt nie pamięta, tylko niektórzy poplątali się w zeznaniach i Kazkowi dołożyli. On też pięć lat dostał, bo tak ostatecznie to mu nic nie udowodniono, za wyjątkiem tego, że policajem był, ale trafił tam nie z woli własnej. Tak się jednak jakoś stało, że i inne polityczne śledztwo wytoczono. Czterech mężczyzn na serwitucie na kołchozy pluło, w tym Żmudzin, co do Armii Czerwonej w Gdyni trafił. Bezpieka całą czwórkę słucha, lecz skąd ona to wie. Nienawiść wśród sąsiadów zasiano. Szczęściem coś tam w Warszawie pozmieniało się i do sprawy karnej nie doszło, ale zgrzyt pozostał. Głupie postępowanie Bezpieki aż na łąkę wlazło i zło wieś nawiedziło. Żmudzin w kilka miesięcy później na gruźlicę zmarł, a tuż po nim i Puszczek, i Koralik, tego się w Armii Czerwonej dorobili. Sen na ziemi mokrej, zimnej, zamarzniętej, gdy nawet posłania z gałęzi nie było, a przy tym w ubraniu też mokrym, nieleczone zapalenia płuc, pozycje bez okopów, przypadkowe w ruchu ciągłym, gdzieś w polu, powodowało, że stale rdzą się pokrywała, a jak w takich warunkach człowiek mógł zdrowy pozostać.

Julek od Rozstaja ze służby na granicy też gruźlicę przyniósł i też wkrótce zmarł. On gdzieś na zasadzkach przemarzł i z chorobą do służby był pędzony, aż padł.

W Warszawie teraz jakiś Ochab rządzi, bo Bierut umarł. Władca ten obowiązek dostaw mleka zlikwidował, dobre i to. Stary August mówi, że do całkowitej likwidacji dostaw obowiązkowych trzech by umrzeć musiało. Mylił się, następca Ochaba, Gomułka, za swego panowania kontyngenty zlikwidował. On też ostatecznie zrezygnował z zapędzania wsi w kołchozy – Spółdzielniami Produkcyjnymi zwane. Skup produktów wiejskich dobrze zorganizowano i biorą wszystko, co ziemia rodzi i inwentarz z martwym włącznie. Padliną już nie pożywi się ani wilk, ani kruk stary. Kiedyś tam pod Sokolą Górą takie cmentarzysko padliny zrobiono i koń stary, świnia która od zarazy padła tam trafiały. To wilka i kruka stołówka, teraz obydwaj na zagrodę chłopską patrzą. Wilk po owce i psy przychodzi, a kruk wobec kur gawrona udaje i znienacka ję atakuje. Gospodarstw ciągle ubywa, chłopak do gospodarstwa żony znaleźć nie może. Dziewczęta też w Białystok poszły, tam w tekstylnym przemyśle pracują. Zięciowie z dalekich stron, tak że i swata się nie zna. Odłogi na polach, ziemia wartość utraciła. Prawo takie dali, że można ziemię za emeryturę państwu oddać. Starzy gospodarze są chętni, ale zdać można tylko tyle, za ile hektarów podatek się płaciło. Chytrość z utajeniem stanu posiadania teraz bokiem wyłazi. Wysokość emerytury zdane hektary wyznaczają. Resztę ziemi jakby darmowo oddać trzeba, a to już nie jest ani łatwe, ani proste. Odłogi przez komasację państwo likwiduje. Chłopom działki mierzy, ale tylko tym, co państwu jej nie oddają. Resztę ziemi gospodarstwo państwowe bierze i lasy państwowe. Ziemię swą własną gospodarze od państwa kupują, tą za która podatku nie płacili, bo jaki to go-

spodarz na kilku hektarach. Mówią, podatek za wszystkie lata zapłacili i państwo na swoje wyszło.

Alek Baj działki nie bierze, zdał ziemię, gospodarzyć już nie będzie. Chory jest, a synowie w Polskę poszli i w miastach żyją.

Praporszczyk Baj swoją ziemię dawno sprzedał wraz z domem, który mu po podziale z Alkiem na własność przypadł, teraz w Białymstoku mieszka.

Ród Bajów we wsi istnieć przestał, gdy jeszcze w czasie komasacji Alek zmarł, a żona zagrodę sprzedała i zabudowania do innych wsi wywieziono. Ostoja rodu istnieć przestała. Niech więc te wspomnienia namiastką tamtych scen będą. Głuche one są i niepachnące. Ptak tu nie śpiewa, sad nie kwitnie, ziemia nie paruje, zboże nie pyli, nie błyszczą owoce, brak brzęku pszczół i owadów, jaskółek nad oknami, potu i śnieżnych zamieci.

Wszystkiego tu brak. Jest jednak nostalgia do stron rodzinnych, żal dni minionych. Były takie jakie były – piękne były.

KONIEC ■

Успаміны з 1982 г.

Як я пісаў у сваіх успамінах з 1981 г., 13 снежня 1981 г. улады Польшчы ўвялі ваеннае становішча, выключылі ў кватэрах усе тэлефоны, ноччу без афіцыйнага пропуска на паперы нельга было хадзіць па вуліцах Варшавы. Каб паехаць у Беласток да дачкі, трэба было атрымаць дазвол на паперы, Трэба было пісаць просьбу, ісці з ёй у Раённы Савет, стаяць там у чарзе. На вакзале ў Беластоку, калі выходзіў я з жонкай з цягніка, ваенныя дамагаліся каб паказаць дазвол на прыезд.

Усе пісьмы, якія прыходзілі тады да мяне і з замежжа, і мясцовыя мелі пячатку і паметку, што іх адкрывала і праглядала цэнзура.

Сын запрасіў на сустрэчу Новага 1982 г. сваіх сяброў і сябровак, а я з жонкаю сустракалі тады Новы год у суседнім доме на кватэры ў Сахацкіх. Чакалі мы там да 6-ай гадзіны ранкам, калі можна было хадзіць па вуліцах.

Працаваў я нармальна ў „Энергапраекце” і праектаваў электрычную частку электрастанцыі на буры вугаль у Белхатаве, першы блок якой магутнасці 380 мегаватаў пачаў даваць электраэнергію ў электрычную дзяржаўную сетку 29 снежня 1981 г. Праектаваў я наступныя энергетычныя блокі гэтай электрастанцыі і амаль кожны тыдзень машынай „Энергапраекта” ездзіў я з другімі працаўнікамі бюро на некалькі гадзін туды. Ехалі мы ў Белхатаў ранкам і вярталіся дамоў пад вечар.

1 студзеня ўлады абвесцілі, што ў сувязі з забастоўкамі „Салідарнасці” нацыянальны даход у дзяржаве ў 1981 годзе паменшыўся на 13 %.

2 студзеня ўлады развязалі Саюз Артыстаў Польскіх Сцэн (ZASP), а 6 студзеня – Незалежны Саюз Студэнтаў (NZS) і дазволілі ўводзіць вучобу на вышэйшых навучальных установах.

10 студзеня ўключылі гарадскія тэлефоны, а міжгарадскую тэлефонную сувязь кантралявалі. У тэлефоне інфармавалі, што размову падслухоўваюць. 10 студзеня рака Вісла ля Плоцка прарвала валы і затапіла частку горада і блізкія вёскі.

12 студзеня я з жонкаю паехаў у Беласток, бо там наша дачка Ірэна 15 студзеня ў бальніцы нарадзіла сына, якому далі пасля імя Лука.

13 студзеня ў Вашынгтоне самалёт Боінг 737 лініі Фларыда ўпаў у раку Патамак, раней зачапіўшыся за мост і пацягнуўшы за сабой некалькі аўтамашын. Згінула 78 асоб, а 6 асоб ураталі.

17 студзеня пачаў працаваць у Варшаве Вялікі Тэатр.

20 студзеня Гарнізонная Пракуратура ў Глівіцах ануліравала следства ў справе смерці 9 шахцёраў у шахце „Вуек”, якія 16 снежня 1981 г. згінулі ад куль міліцыі.

25 студзеня сейм зацвердзіў усе дэкрэты ўвядзення ваеннага становішча з 13 снежня 1981 г., а 26 студзеня прыняў да рэалізацыі Карту Настаўніка.

30 студзеня ў Гданьску ў хваляваннях на вуліцах было параненых 6 асоб.

1 лютага ўлады ў Польшчы павысілі цэны на спажывецкія прадукты на 241%, на энергію на 171 % і ўвялі рэкампенсацыі ўсіх заробкаў. Мне тады павысілі аснаўны месячны заробак з 6 тысяч зл. на 9 800 зл. Прэмію далей атрымоўваў 100-110 % ад аснаўнога заробку. Многія спажывецкія і іншыя тавары прадавалі тады ў магазінах толькі на картачкі.

У суботу 6 лютага паехаў я з жонкай і сынам у Беласток на хрост унука Лукі, які прайшоў 7 лютага на кватэры Валянціна Пацэвіча і маёй дачкі Ірэны. Мой сын Георгій быў бацькам хросным, а Яўгенія Чарняўская, дачка сястры бацькі Валянціна Пацэвіча, была хроснай маткай, а хрысціў унука Беластоцкі і Гданьскі Епіскап Сава, які сёння з'яўляецца мітрапалітам Польшчы. Было многа гасцей з бацькамі Валянціна. Пасля хросту Лукі быў прыём гасцей на хрэсьбінах разам з епіскапам Савай. Там прыйшлося нам пераначаваць і толькі ў аўторак 9 лютага вярнуліся мы ў Варшаву.

Лука Пацэвіч, які ў 2005 г. закончыў Беластоцкую Палітэхніку і атрымаў дыплом магістра інжынера, пасля працы ў будаўнічай фірме ў Варшаве і іншых гарадах

Польшчы, цяпер памагае бацьку кіраваць Многагалінавым Прадпрыемствам „Трансбуд” і Гарадскім Прадпрыемствм Ачысткі(МПО).

У 2011 г. Лука Пацэвіч узяў у царкве св. Духа ў Беластоку шлюб з Эдытай Мядушэўскай, якая змяніла веравызнанне з каталіцкага на праваслаўнае, а ў 2012 г. ад прэзідэнта Польшчы Б. Камароўскага яна атрымала намінацыю на суддзю.

9 лютага ў катастрофе японскага самалёта Дугласа ДЦ-8 згінула 24 пасажыры.



Свінавуйсце. Дзмітрый і Ніна Шатыловічы на бульвары

Ад 12 да 19 лютага папа рымскі Ян Павел II, першы раз пасля замаху на яго жыццё 13 мая 1981 г., быў з візітам у Афрыцы, в Нігерыі, Беніне і Гвінеі.

13 лютага дзяржава рашыла збудаваць у Варшаве першую лінію метро з поўдня на поўнач, злучыць Кабаты з Млацінамі, будова закончылася 28 кастрычніка 2008 г.

15 лютага ля берагоў Ньюфаунленда затанула нафтавая платформа „Акіян Ранджэр”, на якой згінула 84 працаўнікоў.

19 лютага з прыватным візітам прыехаў у Польшчу кіраўнік заходненямецкай партыі СПД Герберт Вейнер і сустрэўся з Войцехам Ярузельскім і з епіскапамі.

23 лютага 53% жыхараў Грэнландыі прагаласавала ў рэферэндуме, каб выступіць з Еўрасаюза. У 1985 г. Грэнландыя пакінула Еўрасаюз.

24-25 лютага прайшоў VII Пленум ЦК ПАРП, на якім В.Ярузельскі выступіў з дакладам Палітычнага Бюро ПАРП пад назвай „Задачы ПАРП у барацьбе за адзінства партыі і ўмацаванне народнай улады і аб поўнай падтрымцы сацыялізму”. Пленум зацвердзіў ацэнку сітуацыі і накірункі дзеяння прадстаўленыя ў дакладзе і абавязаў Дэпутацкі Клуб ПАРП унесці ў Сэйм праект пастановы аб пакліканні Сацыяльна-Эканамічнага Савета і стварэння моцнага прафсаюзнага руху сярод рабочых. В. Ярузельскі выступіў таксама супраць фракцыйнай дзейнасці ў партыі.

1 сакавіка ліквідавалі абмежаванні ў падарожжы па Польшчы. Ужо я не мусіў стаяць у чарзе, каб атрымаць пропуск у Беласток.

1-2 сакавіка В. Ярузельскі паехаў з візітам у Маскву, дзе пахвалілі яго за ўвядзенне ваеннага становішча ў Польшчы.

З 1 сакавіка пачала друкавацца зноў у Беластоку беларуская газета „Ніва”, якую можна было лёгка купіць у Варшаве. А цяпер яе ў Варшаве не прадаюць.

5 сакавіка савецкі зонд Венера 14 сеў на планету Венеру, там працаваў ён 57 мінут пры тэмпературы 465 ° С і ціску 94 зямных атмасфер. Пераслаў ён на Зямлю панараму Венеры і хімічы састаў грунта ў месцы прычальвання.

19 сакавіка аргенцінскае войска заняло Паўднёвую Георгію на Фолклендах-Мальвінах, а 2 красавіка 800 аргенцінскіх салдатаў занялі астравы архіпелагу Фолкленды. Пачалася аргенцінска-англійская вайна.

20 сакавіка прэзідэнт Варшавы распусціў Таварыства Польскіх Журналістаў і потым хутка стварылі Таварыства Журналістаў ПНР.

26 сакавіка Сейм Польшчы стварыў Канстытуцыйны Суд і Дзяржаўны Трыбунал (Trybunał Stanu).

29 сакавіка ўключылі міжнародную тэлефонную сувязь.

25 красавіка Ізраіль вярнуў Егіпту паўвостраў Сінай, які заняў у 1967 г., а англійскія салдаты адбілі ад Аргенціны востраў Паўднёвую Георгію на Фолклендах.

26 сакавіка паўднёвакарэйскі салдат застраліў у амоку 57 асоб, а раніў 35, а потым застраліўся.

28 красавіка ўлады Польшчы выпусцілі на свабоду тысячу асоб інтэрніраваных 13 снежня 1981 г..

30 сакавіка ў польскім самалёце 8 выкрадальнікаў змусілілі пілотаў ляцець у Заходні Берлін і там многа пасажыраў самалёта папрасіла права на пристанішча.

2 мая англійская атамная падводная лодка Конкерэр (HMS „Conqueror”) затапіла аргенцінскі крэйсер АРА Генерал Бельгано, дзе згінула 368 аргенцінскіх матросаў, а 4 мая аргенцінцы затапілі англійскі эсмінец Шэфільд(HMS Sheffield), дзе згінула дваццаць англійскіх матросаў.

3 мая на вуліцах Варшавы міліцыя затрымала ў нелегальных дэманстрацыях 271 асоб, 51 міліцыянераў было параненых.

У маі прыехала да нас у Варшаву з Беластока дачка Ірэна з сынам Лукой. Прыехала з дзіцячым вазком і ездзіла з сынам часта ў Лазенкі і сустракалася са сваймі школьнымі сяброўкамі. Была ў нас 2 тыдні і пасля вярнулася ў Беласток.

У сувязі з тым, што ў Польшчу не прыязджалі экскурсіі з замежжа і з Польшчы не выязджалі нідзе польскія экскуріі, мы спачатку ездзілі толькі да дачкі ў Беласток, а з Беластока да дачкі маёй сястры ў Бельск-Падляшскі, да Лідкі Семянюк і на станцыю Чаромху да Ніны Леўчук, і да маёй сястры ў вёску Чаромху.

Ад 13 да 16 мая з ініцыятывы Мікалая Бушко і а. Мікалая Нігярэвіча, і а. Юрыя Шурбака з Варшавы пры блаславенні мітрапаліта Польшчы Васілія прайшлі ,,Дні царкоўнай музыкі” ў царкве св.Мікалая ў Гайнаўцы, якія выклікалі вялікае зацікаўленне грамадскасці іператварыліся ў штогадавы дзяржаўны, а пасля ў міжнародны конкурс царкоўнай музыкі. Тады брала ў ім удзел толькі восем царкоўных хароў з Падляшша і калектыў царкоўнай музыкі камернай оперы Юрыя Шурбака з Варшавы.

13 мая СССР выслаў пілатаваны касмічны карабель Саюз Т-5 з касманаўтамі Анатоліем Беразавым і Валянцінам Лебедзевым, якія прыстыкаваліся да касмічнай станцыі Салют 7 і правялі там даўжэй чым 211 сутак. Вярнуліся яны на Зямлю10 снежня 1982 г. Сустракалі яны там касманаўтаў з касмічнага карабля Саюза Т-6 і касманаўтку Святлану Савіцкую, якая прылящела на касмічным караблі Саюз Т-7.

21 мая першыя вялікія атрады англійскіх салдат выйшлі на Фолкледах бліз порта Сан Карласа, а 25 мая аргенцінскія самалёты затапілі англійскі ракетны эсмінец ГМС Кавентры.

28 мая рымскі папа Ян Павел II паляцеў з візітам у Англію. Быў там да 2 чэрвеня.

7 чэрвеня між Польшчай і СССР была падпісаная дамова аб супрацоўніцтве пры будове лініі метро ў Варшаве. СССР абавязаўся і даў Польшчы бясплатна 90 вагонаў для метро ў Варшаве.

8 чэрвеня В. Ярузельскі сустрэўся на Крыме з генеральным сакратаром ЦК КПСС Леанідам Брэжневым.

8 чэрвеня ў Бразіліі ў катастрофе Боінга-727 згінула 137 асоб.

14 чэрвеня англійскія салдаты адбілі Фолкленды з рук аргенцінцаў. і ў сувязі з тым ген. Леапольда Гальціеры перастаў быць прэзідэнтам Аргенціны. Прэзідэнтам Аргенціны стаў генерал Альфрэдэ Сен Жан.У вайне за Фолкленды згігула 255 брытанцаў і 652 аргенцінцаў.

24 чэрвеня СССР выслаў у космас касмічны карабель Саюз Т-6 з касманаўтамі Уладзімірам Джэнібекавым, Аляксандрам Іванчэнкавым і першым французскім касманаўтам Крэт’енам Жан Лу Жакам Мары (Chretien Jean Loup Jacques Marie). Карабель прыстыкаваўся да касмічнай станцыі Салют 7, дзе былі касманаўты А. Беразавы і В. Лебедзеў і разам з імі працавалі да 2 ліпеня, і самі вярнуліся на Зямлю 2 ліпеня.

4 ліпеня паднеслі сцяг на новым польскім школьным парусніку ,,Дар Памор’я”.

6 ліпеня ў Маскве ў катастрофе самалёта ІЛ-62 згінула 90 асоб.

8 ліпеня ў Іраку быў неўдалы замах на прэзідэнта Садама Гусейна ў шыіцкім горадзе Дуджаіл.У помсце салдаты зрабілі крывавую расправу над жыхарамі горада.

9 ліпеня ў Луізіяне (ЗША) у катастрофе самалёта Боінга 727 згінула 153 асобы.

13 ліпеня ў іранска-іракскай вайне іранская армія ўвайшла на тэрыторыю Ірака і яе там затрымалі.

29 ліпеня СССР сцягнуў з космаса на Зямлю касмічную станцыю Салют 6.

У жніўні ў Свінавусці пачаў працаваць дом адпачынку ,,Энергетыка” і ,,Энергапраект” і я выкупіў у маім бюро для сябе і для жонкі два месцы ад 2 да 15 жніўня. Паехалі мы туды спальным вагонам. Людзей там тады не было многа. Жылі мы ў доме ,,Энергапраекта”, а сталаваліся ў доме ,,Энергетыка”. У ГДР, як за Э. Герка, нельга было прайсці, экскурсій у другія месцы і гарады яшчэ не арганізавалі. Маглі мы толькі загараць над морам, купацца ў моры і хадзіць па горадзе, па пляжы і ў лес. Час прайшоў спакойна і спальным вагонам вярнуліся мы дамоў.

19 жніўня на касмічным караблі Саюз Т-7 другая па Валянціне Церашковай савецкая касманаўтка Святлана Савіцкая вылецела ў космас і прыстыкавалася да касмічнай станцыі Салют 7, выходзіла яна ў адкрыты космас і вярнулася на Зямлю 29 жніўня.

31 жніўня ва многіх гарадах Польшчы прайшлі нелегальныя дэманстрацыі, у Любліне ад куль ЗОМО згінула тры асобы.

11 верасня ў катастрофе амерыканскага самалёта ЦГ-47 згінула пад Мангаймам 46 асоб.

8 кастрычніка польскі сейм прыняў закон аб прафсаюзах і аб’явіў па-за законам прафсаюз ,,Салідаргасць”.

10 кастрычніка ЗША ўвялі эканамічныя санкцыі для Польшчы.

13 кастрычніка падчас нелегальнай дэманстрацыі ў Новай Гуце застралілі рабочага Багдана Улосіка.

31 кастрычніка рымскі папа Ян Павел II прыляцеў з візітам у Іспанію. Быў там 10 дзён, да 9 лістапада.

10 лістапада памёр у СССР генеральны сакратар ЦК КПСС Л.Брэжнеў (1906-1982) і 12 лістапада на яго месца выбралі Юрыя Андропава (1914-1984).

11 лістапада у Ціры ў Ліване ад бомбы ліванскага смяротніка быў разбураны 8-павярховы ізраільскі штаб. Згінула больш як 100 асоб.

12 лістапада ў Польшчы выпусцілі дамоў з інтэрніравання Леха Валенсу, які вярнуўся ў Гданьск.

З 28/29 лістапада ад выбуху пылу ў шахце КВК ,,Дзімітраў” ў Бытаме згінула 18 асоб.

29 лістапада выпусцілі з інтэрніравання 327 асоб.

13 снежня ад землятрусу ў Емене гіне 2 тысячы 800 людзей.

31 снежня Рада Дзяржавы Польшчы прыпыніла ваеннае становішча ў дзяржаве і выпусцілі з інтэрніравання ўсіх людзей. Ваеннае становішча ў Польшчы закончылася 22 ліпеня 1983 г.

Дзмітры Шатыловіч

(Працяг будзе)

Крышынкі

Васіль Петручук

***61**. Цёці – цёткі – цётачкі (5).* Хаця ёсць і ў балоце кветка. Мушу прызнаць Міры Лукшы рацыю ў тым, што свет быў не без добрых людзей і пачуў я ад пакручанага хваробай мачышынага брата Іванка: „Гасподзь не без міласці, а казак не без долі”. Аднойчы і да мяне ўсміхнулася гэтак званае шчасце. Была прыгожая нядзеля, я ішоў кульгаючы і енчачы ад болю па дзядзькавых кароў, каб гнаць іх і сваю адну на пашу. Убачыла гэта і пачула святой памяці ўдава Параска (яе звалі Онупрыйча) Якімюк, якая сядзела з іншымі, як у нас гавораць – бабамі насупраць хаты маіх дзядзькоў. Паклікала мяне да сябе і сказала: „Васечка, докуль ты будэш мучытысь з тымы прымэдамы?! Покліч дядька Романа і скажы коб прыйшоў з брытвою”. Дзядзька падышоў з брытваю, а дарагая мне дасюль пані Параска закаманадвала: „Лягай, Васька, на жывоут і нэ дывысь”. Я паслушна лёг і ведаў, што будзе, але не баяўся. Цётка Параска шахнула брытвай па маёй пяце, гной дугою свіснуў і нечакана хлюснуў на яе белую святочную блузку. Жанчыны войкнулі, я адчуў палёгку, а яна сказала: „То нычого, вымыю, але хлоцэць почуецца лепы”. Памятаю як сёння. Я ад уцехі ўстаўшы з зямлі не пайшоў, а пабег па дзядзкавых кароў і пагнаў іх на пашу. Дзядзька не сказаў, каб я сёння адпачыў па такім доўгім часе даспеласці чырвонасіне-жоўтага гнайняка кульгаючы, а дзядзька мог бы мяне выручыць. А калі я адно лета быў пастухом кароў з паловы „сваёй” вёскі, і калі якраз у сына пані Парaскі Пятра былі хрысціны, то я прыгнаўшы вечарам кароў дадому, не пайшоў да яго вячэраць дзе быў на калейцы, бо саромеўся, то ён прыйшоў да нас і да мяне з прэтэзніяй, што я не прыйшоў вячэраць. Я ўжо пад дашком лягаў спаць не еўшы. Але Пятро, бравы салдат польскай а пасля савецкай арміі, тады не пазволіў мне адмовіцца ў кухні ад ежы, якую елі на хрысцінах ягоныя сваякі. Вось і маці і сын, Параскева і Пятро Якімюкі, сведчылі аб тым, што свет не без добрых людзей, але гэта была для мяне рэдкая з’ява. Бо калі мая хросная мама Ольга Старасельнік выходзіла замуж недзе здаецца ў 1942 годзе, то праз Якава Грыгорука наказала каб я прыйшоў на вяселле. Я пазычыў ад Пятра Сапёлкі нямецкія боты-сапёркі, бо з халявамі, і пайшоў. Пайшоў раніцай без нават такога снедання якое меў заўсёды і мне вельмі хацелася есці. Маладая, яе мама, дружкі і ншыя жанчыны якія ўжо папрыходзілі памагаць прыгатовіцца да шлюбу, завіхаліся па хаце і ім было не да мяне, а мужчыны сядзелі, як дубіцкая інтэлігенцыя пры стале і ніякага вяселля не чакалі. Я толькі глядзеў на іх і быў ашаломлены іхняй мовай. Яны не гаварылі: „Давайтэ вып’ем” або „Ну, то на здароўе”, а па імені і отчастве называліся і кілішак за кілішкам пілі за „щастье молодой дамы, за здравие её родителей” і так далей. Я ведаў, што бацька маёй хросна мамы Раман ёсць дыяканам і за саветаў быў настаўнікам у Палічнай, але болей нічога. Тымчасам аказалася, што ён меў аж тры ці чатыры царскія крыжы-узнагароды бадай здабытыя на франтах першай сусветнай вайны і цешыўся вялікай пашанай у сваіх калег, якія таксама былі настаўнікамі. Адным словам інтэлігенцыя, якой сорамна было б якомусь малакасосу запрапанаваць сесці каля іхняга стала. Яны мо нават і не ведалі што гэта за такое плёнтаецца па хаце. Я сеў за стол ужо тады, калі змяркала і ўсе госці пасядалі перад выхадам у царкву. Праўда, што гарэлкі мне ніхто не даў але галодны з-за стала з гасцьмі ў царкву я не пайшоў.

Але пасля шлюбу я ў вясельны дом ужо не пайшоў, бо чаго? Я ж наедзены, а Пятро Сапёлка прыказаў, каб у панядзелак раніцай звярнуў я яму ягоныя сапёркі. Я і так цешыўся, што хросная мама не забыла паклікаць мяне на вяселле, дзе мог так наесціся мяса з хлебам і напіцца падпіўку колькі хацеў і не трэба за нішто адрабляць.

Вяртаючыся яшчэ на хвіліну да сваякоў, не будзе недарэчы прыпомніць ім тады, а іхнім патомкам сёння паверыць у тое, што кагосьці штосьці баліць, калі яны гэтага самі не адчуваюць? Яны бачыўшы вечна кульгавага і абдзертага сваяка не верылі ў тое, што ён мучыцца, а лёгка паверылі апавяданням мачыхі, як яна мяне даглядала і галубіла, а ім ішоўшы ў царкву ўжо калі я быў афіцэрам расказвала. Таму цёця Устынка назвала мяне ілгуном. Такая сітуацыя мне вельмі баліць і няма ратунку, бо мала таго, што некаторыя чытачы раўняючы мяне з сабою называюць як цётка – ілгуном, бо якасьці не могуць сабе ўявіць сітуацый перажытых і павярхоўна апісаных мною. Прафесар па-сяброўску адмаўляе ад апісвання маёй сітуацы, бо гэта ўжо нямодна і мала каго цікавіць, бо і ён хадзіў босы. Мяне гэта не пераканала, хаця я не зрэагаваў на ягоную прапанову, бо ведаю, што ён меў разумных і нябедных бацькоў і мог хадзіць у хромавых ботах, а хадзіў (вядома, не заўсёды і не ўсюды) бо такая была мода. Іншы мой сябра, паэт, пры нагодзе сказаў мне, што я пішу-наракаю на сваю мачыху, а яна была не такая як я апісваю. Бо ён быў у Тахвілаўцах і яму расказвала аб гэтым жанчына якая за панскай Польшчы хадзіла са мною ў школу ў Дубічах-Царкоўных. Бедны Віктар паверыў якойсьці задрыпанцы-ілгунцы, як яе аднавясковец

Уладзімір Хілімонюк, бо ж я не быў ані дня ў дубіцкай школе. Яны ўсе паверылі Мікалаю Панфілюку, які напісаў у „Ніву” і „Голас Радзімы” які то я ілгун, палякаед і сталініст, а цяпер просіцца каб яму даравать, бо яго да гэтага спакусіў Сатана.

А маёй „хлусні” гаварылі і пісалі і мяне абгадзілі ілгуны так, што паверылі ім і добрыя людзі. Вось вам адзін эпізод з майго жыцця, у які не паверылі людзі якія працавалі над маімі „Крышынкамі” (гэта кніжка, якая была выданая ў 2009 годзе). Паўтараю:

Калі ў 1941 годзе я пасвіў авечак у вёсцы Тахвілаўцы, мяне апанаваў гнайняк у нас званы прымэдам. Ён рос, нарываў і рваў, а я чакаў калі ён даспее, прарве тоўстую скуру падэшвы і гэты чырвона-жоўта-сіні гной выцячэ. Чартоўска мне гэта балела, ды я не ведаў што з гэтым рабіць. Ён балеў сам сабою, бо нарываў, а калі я чыкіндаючы кранаў зямлі, каменя ці пожні, так балеў, што я выў ад болю і пакуты. Там гаспадары за кожнае прынесенае з пашы ягнятка давалі пару, а хто і дзве пары яек як узнагароду. Я іх не еў, бо там мяне кармілі па чарзе, дык яйкі адносіў бацькам няглядзячы на гнайняк, бо хацеў быць добрым і каб мяне пахвалілі.

Тым часам гной у пяце не прарываў скуру і не меў выхаду. Дык зрабілася чырвоная паласа ад пяткі да пахвіны і ў пахвіне сфармаваўся другі гнайняк, але ўжо жоўтага колеру. Гэта ўсё трывала доўга. Але тахвілякі не былі зацікаўленыя маім лёсам, а ім патрэбны быў пастух. У мяне сабралася пару яек і трэба было іх занесці маме. Аднойчы прыгнаўшы авечак з поля, нават без вячэры, бо ўжо есці не хацелася, пакульгаў я дадому. Пайшоў і дайшоў да рэчкі Арлянкі, што працякае між Дубічамі і Руткай. Ля Сурэлёвага крыжа быў вадапой, які служыў людзям да пераходу і пераезду, дык мне ўжо балелі не толькі гнайнякі, але і пякло ў грудзях. Сеў я на беразе рэчачкі і апусціў ногі ў ваду каб – магчыма – перастала так балець. Стала мне холадна і перастала пячы ў грудзях. Я ўстаў і панёс яйкі бацькам. Гэтага эпізоду з гнайняком у рэчачцы няма ў кніжцы. Для мяне гэта знак, што мае прыяцелі – рэдактар і карэктар – палічылі яго непатрэбным. Далей ужо ёсць, як мяне ратавала пані Галена Саковіч і як павёў сябе стары Назарук.

(Працяг будзе) ■

W 110. rocznicę urodzin

Pisarz z Puszczy Białowieskiej

W rejonie Puszczy Białowieskiej urodziło się kilku literatów, spośród których największy rozgłos zdobył niewątpliwie Igor Newerly (właśc. Abramow). Był on powieściopisarzem, publicystą i pedagogiem. W okresie PRL-u niektóre jego książki znajdowały się na liście lektur szkolnych. W ślady ojca poszedł też syn – Jarosław Abramow-Newerly, znany polski prozaik i dramaturg.

Igor Newerly przyszedł na świat 24 marca 1903 roku w osadzie Zwierzyniec. Jest to nieduży kompleks budynków, położony w połowie drogi z Hajnówki do Białowieży. Każdego dnia przejeżdżają w ich pobliżu dziesiątki, a w sezonie turystycznym – setki pojazdów osobowych, przy czym niewielu podróżnych wie, że jest to „gniazdo rodzinne” znanego pisarza polskiego, pochodzenia czesko-rosyjskiego. Niestety, brak jest tutaj jakiejkolwiek tablicy informacyjnej, z której turyści mogliby się o tym dowiedzieć. Należy też żałować, że nie zachował się do naszych czasów okazały dom, w którym urodził się pisarz. Budynek ten, przez niektórych nazywany nawet pałacykiem, spłonął w 1937 roku. Wprawdzie na jego miejscu stanął wkrótce inny budynek, lecz architekturą nie przypomina on już swego poprzednika.

Igor był synem Mikołaja Michajłowicza Abramowa – kapitana 8 Estlandzkiego (Estońskiego) Pułku Piechoty i Wiery Teresy z d. Newerly. Dziadek Igora, Józef Newerly, pełnił funkcję carskiego łowczego w Puszczy Białowieskiej. Do Polski przybył z Czech. Przyszły pisarz przybrał sobie nazwisko panieńskie matki, a zarazem swych dziadków po kądzieli.

Rodzice Igora poznali się w dość niecodzienny sposób. W 1900 roku młody porucznik Abramow trafił ze swym batalionem do Białowieży. Żołnierze mieli zapewnić bezpieczeństwo carskiej rodzinie i zaproszonym gościom podczas polowania, które wyznaczono na koniec lata. Siedział akurat z grupą kolegów w miejscowym kasynie oficerskim, gdy dowiedziawszy się, że jego dowódca, podpułkownik Kozłow, udaje się do łowczego Newerlego, zrobił zakład, że pojedzie w ślad za nim do Zwierzyńca. Tak też zrobił. U łowczego wpadła mu w oko jego córka. Młodzi przypadli sobie do gustu i po pewnym czasie się pobrali.

Wczesne dzieciństwo przyszło spę-

dzić Igorowi w podwarszawskich garnizonach Zegrza, Modlina i Skierniewic, gdzie stacjonował pułk jego ojca. Któregoś razu Abramow, wtedy już w randze kapitana, uratował żołnierza podczas przeprawy przez rzekę. Niestety, zaraz po tym zapadł na ropne zapalenie płuc i zmarł przedwcześnie 17 stycznia 1910 roku. Igor do wybuchu I wojny światowej wychowywał się w Zwierzyńcu u swych dziadków i u wuja Stefana Seferyniaka (męża drugiej córki Józefa Newerlego – Anny). To właśnie w tym okresie przyszły literat mógł zapoznać się z tajnikami przyrody Puszczy Białowieskiej, którą później będzie tak barwnie opisywać. Matka Igora po śmierci męża wyszła ponownie za mąż za jego kolegę pułkowego, oficera (w 1938 roku zostanie on rozstrzelany w Penzie jako kontrrewolucjonista) i wyjechała z nim do Jabłonnej pod Warszawą, gdzie mieścił się wielki garnizon carski.

W 1914 roku Igor w trakcie ćwiczeń na placu ćwiczeń w koszarach w Jabłonnie upadł na kolano. Wypadek zataił przed matką, dlatego zbyt późno trafił do szpitala. Wdało się zakażenie, a w następstwie gangrena – ucięto mu prawą nogę powyżej kolana. W owym czasie nie było protez. Chłopak musiał chodzić o kulach, był załamany. Do walki z kalectwem zmotywował go wuj Stefan Seferyniak. Protezę nogi udało się zdobyć z trudem dopiero po paru latach.

W 1915 roku, wobec zbliżania się armii niemieckiej, Igor wraz z matką został ewakuowany w głąb Rosji. Mieszkali najpierw w Penzie, później w Saratowie i Kijowie Jako gimnazjalista Igor był świadkiem i uczestnikiem Rewolucji Październikowej. W latach 1918–1921 pracował we Wszechzwiązkowym Leninowskim Komunistycznym Związku Młodzieży. Po ukończeniu w 1920 roku gimnazjum w Symbirsku, przez dwa lata studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Kijowskiego. W 1921 roku ożenił się z Barbarą Jarecką. Rozczarowany sytuacją społeczną i polityczną w Rosji, założył w Kijowie kółko socjaldemokratyczne i rozpoczął wydawanie niezależnego pisma socjalistycznego. W 1923 roku został aresztowany i zesłany do Odessy. Po tym jak w 1924 roku wydrukował w Odessie ulotki i je rozrzucił po mieście, ponownie został aresztowany za „działalność kontrrewolucyjną" i skazany na zsyłkę na Sołowki. Udało mu się jednak uciec z transportu, na etapie w Kijowie. Po uciążliwej wędrówce przekroczył nielegalnie z kontrabandzistami granicę ZSRR. Złapany został przez polską służbę graniczną, która podejrzewała go, że jest sowieckim szpiegiem. Trafił do więzienia w Ostrogu nad Horyniem. Policja miała zamiar odstawić go z powrotem za granicę. Od sowieckiego więzienia i niechybnej śmierci uratowało Igora jedynie wstawiennictwo wuja Stefana Seferyniaka. Wuj przyjechał w mundurze leśnika i zaręczył policjantom, że Goga (tak nazywano w rodzinie Igora) nie jest żadnym szpiegiem. Że jest Polakiem, a uciekał przed sowieckimi prześladowaniami. Po trzech dniach Igor został zwolniony. Na pewien czas zatrzymał się u swego wuja w leśniczówce Tocznabiel, później zdecydował się wyjechać do Warszawy.

Igor nie mówił wtedy prawie w ogóle po polsku, języka nauczył się w ciągu dwóch lat. Przez dłuższy czas był bezdomny, chwytał się różnych prac. Po latach wspominał: „Nocowałem w rurach mostu, na ławkach, po skwerkach i w chaszczach bzu na brzegu Wisły, gdzie obecnie stoi pomnik Syrenki". Później założył jednoosobowe biuro stenograficzne „Esperto", stenografował sejmowe obrady, a także przemówienia Józefa Piłsudskiego w Sejmie. Współpracował z wydawaną w Polsce rosyjską prasą emigracyjną. W 1925 roku nawiązał kontakt z Januszem Korczakiem, w następnym roku został jego oddanym uczniem, współpracownikiem i sekretarzem. U Korczaka przeszedł szkołę pisania. Dyktował mu on swoje powieści, Igor stenografował, a następnie przepisywał na maszynie. Zajmował się też pracą pedagogiczną, pracował z Korczakiem w Domu Sierot w Warszawie, a później w Naszym Domu na Bielanach. Był instruktorem robót ręcznych. Z tego czasu wyniósł umiłowanie dzieci. W latach 1928-1932 studiował na Wydziale Nauk Społecznych i Politycznych w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Od 1932 roku aż do wojny redagował „Mały Przegląd" – cotygodniowy dodatek „Naszego Przeglądu", a pod koniec lat trzydziestych także tygodnik „WoTuM – Wolna Trybuna Młodych". Ogłaszał artykuły i nowele



Igor Newerly w swym gabinecie

w prasie stołecznej. Napisał powieść pt. „Nurt pod chłopskim brzegiem", która zaginęła.

W 1930 roku poślubił Barbarę Szejnbaum, nauczycielkę śpiewu na Żoliborzu. W 1933 roku z tego związku urodziło się ich jedyne dziecko – syn Jarosław.

W czasie okupacji działał w podziemiu. Udostępniał prowadzony przez siebie warsztat szklarsko-stolarski na zebrania konspiracyjne, gromadził materiały do partyzanckiej rusznikarni, ukrywał osoby poszukiwane przez hitlerowców. W latach 1940-1942 kierował młodzieżowymi warsztatami stolarskimi Rady Głównej Opiekuńczej na Żoliborzu. W nocy z 8 na 9 stycznia 1943 roku został aresztowany i, po krótkim pobycie na Pawiaku, osadzony w hitlerowskim obozie koncentracyjnym w Majdanku. Następnie przeszedł przez Oświęcim, Oranienburg, Bergen-Belsen. Gdy w 1945 roku wyszedł z obozu na wolność, ważył zaledwie 38 kilogramów.

W 1945 roku podjął działalność społeczno-wychowawczą. Pracował w Zarządzie Głównym Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, w latach 1947-1948 był redaktorem pisma dla młodzieży „Świat Przygód", sprawował opiekę nad Kołem Młodych Pisarzy. Odgrywał dużą rolę w życiu i działalności środowiska literackiego. Pełnił szereg funkcji społecznych. W latach 1963–1965 był prezesem Warszawskiego Oddziału Związku Literatów Polskich. Także współzałożycielem i członkiem prezydium Międzynarodowego Komitetu Korczakowskiego.

W 1965 roku Stanisław Grabowski zrealizował film dokumentalny o pisarzu pt. „Igor Newerly".

Będąc prezesem Warszawskiego Oddziału Związku Literatów Polskich, w 1965 roku wraz z ponad siedemdziesięcioma innymi pisarzami i publicystami wystąpił do władz (tzw. „Memoriał Newerlego") w obronie wolności słowa, praw autorskich i należytego wynagrodzenia dla twórców. W 1966 roku opuścił szeregi PZPR (wstąpił do niej w 1949 roku; od 1947 roku był w PPS) i oddalił się z życia społeczno-politycznego. Sympatyzował jednak z opozycją. Po tym jak wyrzucono Jacka Kuronia z uniwersytetu, zatrudnił go jako swego sekretarza. Interweniował też w sprawie osób więzionych za głoszone poglądy – Stefana Niesiołowskiego, Marka Nowakowskiego.

Igor Newerly był współzałożycielem Koła Łowieckiego Związku Literatów i przez wiele lat jego prezesem. Początki jego zainteresowania łowiectwem przypadły na okres dziecięcy i młodzieńczy, spędzony w Puszczy Białowieskiej, u dziadka łowczego. Arkady Brzezicki w „Łowcu Polskim" (nr 7-8/1988) stwierdził, że zamiłowania myśliwskie pisarza w pewnym sensie miały uwarunkowania psychologiczne. W dążeniu niejako do kompensacji, zapewne szukał Newerly w myślistwie pokonania swego kalectwa. Każda wyprawa w lasy czy pola dawała mu poczucie zwycięstwa nad swą ułomnością.

O swych związkach z łowiectwem pisarz opowiadał: „Tak się życie składało, że nie miałem sposobności ani czasu na polowania, dopiero literatura pomogła łowom, a potem odwrotnie. Otóż w 1953 roku, kiedy począł mnie nawiedzać zamysł pewnej leśnej opowieści, zwróciłem się do Zbigniewa Kowalskiego, ówczesnego redaktora „Łowca Polskiego", aby ułatwił mi kontakt z przyrodą, a ten tak mną zakręcił, że anim się obejrzał, już miałem strzelbę na ramieniu i szedłem z nim w charakterze młodzika po nauki do lasu" („Łowiec Polski", nr 21/1964). Podczas swego pierwszego sezonu łowieckiego pisarz upolował dwa dziki i dwa jelenie-byki oraz... napisał rozdział „Noc św. Pawła" do powieści, którego w żaden sposób nie mógł napisać w Warszawie.

Po wojnie wydał powieści „Chłopiec z Salskich Stepów" (1948), „Archipelag ludzi odzyskanych" (1950), „Pamiątka z Celulozy" (1952), „Leśne Morze" (1960), „Żywe wiązanie" (1966), „Rozmowa w sadzie piątego sierpnia" (1978), „Za Opiwardą, za siódmą rzeką..." (1985), „Zostało z uczty bogów" (1986), „Wzgórze Błękitnego Snu" (1986). Tytuły te były wydawane w wysokich nakładach, a także tłumaczone na wiele języków.

Na ekrany trafiła powieść „Pamiątka z Celulozy" (w dwóch częściach: „Celuloza" – rok 1953 i „Pod Gwiazdą Frygijską" – rok 1954, reżyseria Jerzy Kawalerowicz, także współautor z Igorem Newrelym scenariusza) i opowiadanie „Kasztelanka" (film tv pod tym samym tytułem – rok 1983, reżyseria Marek Nowicki; autor dialogów – Igor Newerly). Newerly napisał także wspólnie z reżyser Wandą Jakubowską scenariusz do filmu „Król Maciuś I" (1957).

Letnie miesiące Igor Newerly spędzał na Mazurach. Od 1957 roku zamieszkiwał sezonowo, ze swą partnerką życiową Zofią Cybulską – tłumaczką z języka rosyjskiego, we wsi Zgon, w starej mazurskiej chacie, kupionej okazyjnie od wdowy Pustolki. Od 2006 roku funkcjonuje w niej izba pamięci nosząca nazwę Dom Pracy Twórczej Igora Newerlego 1957-1987. Pokazywane są w nim m.in. własnoręcznie wykonane przez pisarza meble, sprzęt myśliwski oraz kajak.

Pisarz po wojnie odwiedzał Białowieżę wraz z synem Jarosławem. W maju 1971 roku odbył tutaj spotkanie autorskie z czytelnikami. Nawiązywał też z mieszkańcami znajomości i przyjaźnie. Do jego przyjaciół zaliczał się bez wątpienia Włodzimierz Pirożnikow – kierownik Ośrodka Hodowli Żubrów BPN, który mieszkał w tak bliskiej pisarzowi osadzie Zwierzyniec. Igor Newerly wspomina o nim w dwóch książkach. Za każdym pobytem w Białowieży pisarz odwiedzał grób swego ojca na miejscowym cmentarzu. Domówił się z państwem Kozakami, mieszkającymi przy ul. Tropinka, że będą się opiekowali tym grobem. Po ich śmierci opiekę

nad grobem przejęła córka Anna, która zmarła w latach osiemdziesiatych ubiegłego wieku.

Igor Newerly został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1953), Orderem Sztandaru Pracy I klasy (1954), Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1959), Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Odrodzenia Polski (1982) i Medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata" (1983). W 1950 roku otrzymał nagrodę państwową III stopnia za powieść „Archipelag ludzi odzyskanych", w 1952 roku nagrodę państwową I stopnia za książkę „Pamiątka z Celulozy", w 1979 roku nagrodę I stopnia Prezesa Rady Ministrów za książki poświęcone Januszowi Korczakowi i Międzynarodową Nagrodę Literacką im. H. Ch. Andersena – także za książki poświęcone Korczakowi, w 1986 roku Nagrodę Kulturalną „Solidarności" za powieść „Zostało z uczty bogów" i w 1987 roku Nagrodę im. Janusza Korczaka przyznaną przez towarzystwo jego imienia w Giessen (Niemcy).

Pisarz zmarł na wylew 19 października 1987 roku w Warszawie w wieku 84 lat. Pochowany został na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie, we wspólnym grobie z żoną Barbarą.

W 2003 roku, z okazji setnej rocznicy urodzin Igora Newerlego, Ośrodek Działalności Promocyjnej Biblioteki Narodowej w Warszawie zorganizował w dniach 2 kwietnia – 17 maja wystawę „Żywe wiązanie. Stulecie urodzin Igora Newerlego", pokazującą różne etapy życia i twórczości pisarza. Na wystawie nie zabrakło akcentów białowieskich. Można było zobaczyć na niej własnoręcznie wykonane meble, trofea myśliwskie i liczne fotografie dokumentujące pozapisarską działalność Igora Newerlego. W 2006 roku wystawa ta była pokazywana także w Suwałkach i Piszu.

W związku ze sto piątą rocznicą urodzin pisarza Igora Newerlego oraz siedemdziesiątą piątą rocznicą urodzin jego syna – Jarosława Abramowa-Newerlego, Rada Gminy Białowieża i Fundacja „Muzyka Cerkiewna" w Hajnówce ogłosiły rok 2008 – „Rokiem Newerlych". Podczas uroczystej sesji Rady Gminy, która odbyła się w Białowieży w dniach 5 i 6 kwietnia 2008 roku, nadano Jarosławowi Abramowowi-Newerlemu tytuł Honorowego Obywatela Białowieży, a Gminnej Bibliotece Publicznej imię jego ojca – Igora. Podczas Sympozjonu Literackiego „Pamięci Newerlego" referaty poświęcone pamięci pisarza wygłosili literaci – znajomi i przyjaciele Newerlych – Bogdan Baran, Eugeniusz Kabatc, Adam Pomorski, Wacław Sadkowski, Janusz Termer, Grzegorz Wiśniewski. Odczytano także list nadesłany przez Ernesta Brylla. Odbyła się również prapremiera filmu biograficznego o Igorze Newerlym „Z uczty bogów", zrealizowanego przez Andrzeja Titkowa dla TV Discovery History. W drugim dniu uroczystości miała miejsce konferencja prasowa w Białowieskim Ośrodku Kultury oraz spotkanie z Jarosławem Abramowem-Newerlym w siedzibie Centrum Promocji Regionu „Czerlonka" w Hajnówce. W ramach obchodów „Roku Newerlych" w galerii OBOK Białowieskiego Ośrodka Kultury w Białowieży pokazywano w dniach 15 lipca – 15 września 2008 roku wystawę pt. „Śladami Igora Newerlego", zapoznającą z życiem i twórczością pisarza.

W 2009 roku pamięć o białowieskim pisarzu postanowił utrwalić w dość oryginalny sposób Tomasz Niechoda – nauczyciel historii z Lublina i miłośnik puszczańskich dębów. Nazwał on „Dębem Igora Newerlego" jeden z potężniejszych okazów, rosnących w pobliżu osady Zwierzyniec. Niestety, w lecie 2010 roku dąb ten złamał się kilka metrów u podstawy pnia i runął na ziemię.

O tym, że postać Igora Newerlego wciąż interesuje historyków literatury i krytyków, świadczyć może chociażby wydana w 2012 roku przez Wydawnictwo W.A.B. książka pióra Jana Zielińskiego „Szkatułki Newerlego", poświęcona życiu i twórczości białowieskiego literata.

Piotr Bajko

Інтэрв'ю

Аляксей Пяткевіч: „Мяне хвалюе масіраваная русіфікацыя Рэспублікі Беларусь"

Выдатны і таленавіты чалавек жыве ў Гродне і працуе на кафедры беларускай культуры Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Гэта прафесар Аляксей Пяткевіч – сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў, навуковец, актывіст грамадскага жыцця.

Нарадзіўся ён у 1931 годзе ў вёсцы Новы Свержань на Стаўбцоўшчыне. Скончыў аддзяленне беларускай і рускай мовы і літаратуры


Аляксей Пяткевіч з жонкай і бацькамі, 1984 г.

філалагічнага факультэта БДУ (1954) і аспірантуру (1957). Кандыдат філалагічных навук. Тэма дысертацыі «Псіхалагічны аналіз і праблема характару ў прозе Кузьмы Чорнага».

Жыве ў Гродне з 1957 года. Быў адным з ініцыятараў і актыўным змагаром за наданне Гродзенскаму ўніверсітэту імя выдатнага класіка беларускай літаратуры Янкі Купалы, стварэння кафедры беларускай культуры. Выступае як крытык і літаратуразнавец з 1958 года. Выдаў шэраг кніг па гісторыі беларускай літаратуры і культуры.

Прафесар Аляксей Пяткевіч пагадзіўся сёння даць інтэрв'ю нашаму карэспандэнту.

Аляксей Міхайлавіч, як Вы прыйшлі ў літаратуру, хто Вас сюды «прывёў», дапамог?

–У літаратуру мяне «прывёў» бацька, як гэта не дзіўна. Любоў да чытання, захапленне чароўнасцю мастацкага слова пачаліся ад яго. Бацька, Міхаіл Антонавіч, не меў вялікай адукацыі, ён вымушаны быў пакінуць гімназію, каб ісці працаваць. Але шмат чытаў. І вельмі любіў спяваць. Часцей спяваў у хаце, для сябе, спяваў беларускія, украінскія, рускія песні, песні-рамансы. Быў ён і артыстычным апавядальнікам, валодаў інтанацыяй, жэстам, мімікай. Нават выступаў на аматарскай сцэне, калі быў маладзейшым. Бацька меў абвостранае пачуццё справядлівасці, маральнасці. Таму, мабыць, мяне рана павярнула да літаратуры, дзе маральныя ісціны жыцця разглядаюцца ў самых розных ракурсах. Ну і, вядома, адыгралі сваю ролю школьныя настаўнікі літаратуры, на якіх мне проста пашанцавала. Гэта – К.Ф.Самахвал і М.А.Бутанаў у маёй мястэчковай сямігодцы, К.А.Жадоба і Н.М.Канстанціноўская – у Стаўбцоўскай сярэдняй школе № 1. Затым быў філфак Белдзяржуніверсітэта з яго таленавітымі літаратуразнаўцамі, а гэта – М.В. Саўсун, І.В.Гутараў, Ю.С.Пшыркоў, М.Р.Ларчанка, аспірантура і выкладанне беларускай літаратуры ў Гродзенскім тады інстытуце (цяпер універсітэт). З 1990 года я працую на кафедры беларускай культуры, але літаратура для мяне і зараз, нібы маці для сына.

Ваша родная вёска Новы Свержань на Стаўбцоўшчыне даволі вядомая не толькі ў межах раёна, але і ў Беларусі. Ці бываеце там цяпер? Ці цягне дамоў да землякоў? Ці Вы ўжо сталі гарадскім філолагам, якога вёска не цікавіць?

– Свой родны куток Новы Свержань я называю не вёскай, а мястэчкам. Тым больш, што гэты статус быў нададзены яму афіцыйна ў 1568 годзе. Сёння ж гэта буйное паселішча – 15 вуліц, больш за дзве тысячы жыхароў. Для мяне гэта найдаражэйшая ў свеце мясціна, яна мяне выгадавала. Адсюль ад'ехаў на вучобу ў Мінск. У маладосці наведваўся ў Новы Свержань часта, то адзін, то з сям'ёй. Асаблі-


Кастусь Майсеня, Мікола Заморскі, Уладзімір Казбярук, Аляксандр Іваноўскі,Аляксей Пяткевіч, Томас Бэрд. Беласток, чэрвень 1988 г.

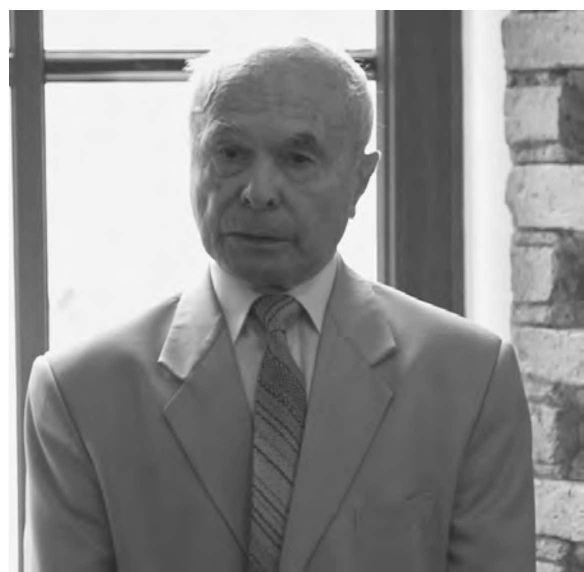
ва, калі жывыя былі бацькі. Цяпер – рэдка: адзін-два разы ў год. Адзін раз – абавязкова, бо збіраемся, папярэдне дамовіўшыся, як правіла ў жніўні ў бацькоўскай хаце ўсе блізкія і далёкія родзічы з малымі дзецьмі. Вытрымліваючы рытуал, садзімся за стол. Затым ідзём на Нёман, які тут зусім блізка, пасля – на могілкі. Трымаю сувязі з землякамі, тэлефаную ім. Яны таксама. Стараюся сачыць за жыццём роднага мястэчка. Супрацоўнічаю на гэтую тэму з рэдакцыяй стаўбцоўскай раённай газеты «Прамень» – пішу пра гісторыю Свержня, пра яго сённяшнія складаныя праблемы. Чым далей коцяцца гады, тым мацней кліча да сябе мая дарагая мясціна, тым мацней шчыміць туга па ёй. Але ёсць у гэтай тузе і высокая светлая нота далучанасці да роду, да зямлі маленства. Таму вельмі часта цяпер вяртаюся «дадому», бачу сваю хату з двума вокнамі на фасадзе, з высокай вішняй у палісадніку, рэчачку перад хатай і таўшчэзны магутны топаль на супрацьлеглым беразе. Чую скрып веснічак, што вядуць у двор, і галасы дзяцей – унукаў мае пляменніцы, якая жыве з сям'ёй у гэтай хаце. Мне здаецца часта, што адрозніваю тут і свой колішні голас.

З кім Вы ў жыцці добра, доўга і шчыра сябравалі і сябруеце?

– Многія, з кім сябраваў, адышлі ўжо ў лепшы свет. Нядаўна не стала Міколы Мельнікава, калегі па ўніверсітэту, стваральніка музея Васіля Быкава ў Гродне. Сваё рэпрасаванае дзяцінства ўвасобіў у трох кніжках мемуараў. Мы ішлі праз жыццё побач больш за паўвека, разам сябравалі сем'ямі, мелі аднолькавыя погляды. І дзіўна, што ў 1990-я гады разышліся: не змаглі сумясціцца яго празмерная тагачасная радыкальнасць і мая этычнасць педагога вышэйшай школы. Але ў апошнія часы ягонага лёсу мы ўсё ж вярнуліся адзін да аднаго і сардэчна абняліся. Ганаруся сяброўствам, таксама вельмі даўнім, з Алесем Белакозам, чалавекам беларускай ідэі, настаўнікам, краязнаўцам. Яго ведаюць як сваральніка ўнікальнага дзяржаўнага музея ў вёсцы Гудзевічы на Мастоўшчыне. Ён выпакутаваў гэты музей цаной усяго жыцця і здароўя. Выстаяў, праявіўшы сапраўдную сілу духу. Стараўся яму дапамагаць з самага пачатку яго барацьбы з ідэалагічнымі «апекунамі», але больш падтрымліваў маральна. Усё ж жылі на адлегласці. Праўда, сустрэчы ў маладыя гады былі частымі. Цяпер жа – тэлефанаванне, паштоўкі. І, прыемна знаць, што ён знаходзіцца блізка і такі ж застаўся мужны. Праўда, зведаў нядаўна вялікую бяду – страціў малодшага сына.



Радзім Гарэцкі, Сямён Домаш, Аляксей Пяткевіч, Міхась Скобла ў Гудзевічах Мастоўскага раёна, 2003 г.



Аляксей Пяткевіч сёння, 2012 г.

Сёння ў Гродне найбліжэйшы мне чалавек – Ігар Жук, доктар філалогіі, таленавіты беларускі літаратуразнавец, інтэлектуал. Мы з ім добра і лёгка разумеемся. І душы нашы, здаецца, на нейкай адной хвалі сённяшняй цяжкай беларускай рэальнасці. Ёсць нямала іншых прыгожых постацяў, што знаходзяцца далёка. Але гэты фактар не перашкаджае, мне здаецца, чуць іх прысутнасць у маім жыцці. Гэта Адам Мальдзіс і Арсень Ліс у Мінску, Мікола Нікалаеў у Пецярбургу, Аляксей Каўка ў Маскве, Вячка Целеш у Рызе… Нас лучыць шмат пройдзенага і пражытага.

А што Вас сёння хвалюе?

– Мяне, як і кожнага сумленнага і па-грамадзянску адказнага беларуса, хвалюе рэзкае выцясненне з афіцыйнага ўжытку беларускай мовы, масіраваная русіфікацыя Рэспублікі Беларусь і, адпаведна, звужэнне жыццядзейнасці нацыянальнай культуры. Пра гэта можна доўга гаварыць, але ўсё гэта навідавоку. Страты беларускасці хвалююць мяне тым больш, што праз усё сваё жыццё выкладчыка ўніверсітэта я стараўся выхоўваць у студэнтаў нацыянальную свядомасць, пачуццё роднага, без чаго не можа скласціся духоўна паўнацэнны чалавек.

Трэба вяртаць велізарную ду-

хоўную спадчыну краю нашым сучаснікам, адраджаць яе. У прыватнасці, мяне трывожыць праблема ўшанавання вялікіх асоб Гродзеншчыны: у назвах вуліц, у адкрыцці помнікаў і мемарыяльных дошках. Пара, напрыклад, паставіць у Гродне помнікі такім асобам, як Антоні Тызенгаўз, Яфім Карскі, Максім Багдановіч, Васіль Быкаў. У гэтым напрамку – мноства працы.

Аляксей Міхайлавіч, Вы сапраўды шмат зрабілі для беларускай культуры, адукацыі, літаратуры, а чаго яшчэ не паспелі зрабіць?

– О, вельмі многае не зрабіў, што хацелася. Жыццё такое кароткае. Хацеў выдаць кніжку пра гісторыю друку і літаратуры ў Гродне. Хацеў сабраць для асобнага выдання аўтографы на кнігах (іх сотні) з мае бібліятэкі. Хацеў напісаць успаміны… Можа яшчэ нешта паспею…

Вядома, паспееце, Аляксей Міхайлавіч. Скажыце, калі ласка, а якая цяпер моладзь вучыцца ў вышэйшых навучальных установах Беларусі? Ці ёсць сярод іх шчырыя беларусы?

– Ва ўсе часы студэнцкая моладзь была прыгожай, чулай да прагрэсу, да ўсякіх навацый. Заўсёды яна была чулай і да Бацькаўшчыны, добра і натуральна адгукалася на пытанні беларускасці ў Беларусі, ідэі нацыянальнага патрыятызму. Не з'яўляецца выключэннем і сённяшняе пакаленне. Праўда, яно больш прагматычнае і аддае перавагу рацыянальным каштоўнасцям. Ды і ва ўмовах татальнай русіфікацыі рана навучылася арыентавацца на рускую мову, як надзейны сродак камунікацыі. Але гэта паверхня, прычым слабая. «Шчыры беларус» застаецца жыць у студэнцкай душы Гродзенскага краю.

І ўсё ж будзем спадзявацца на лепшае, на беларускае. Скажыце, Аляксей Міхайлавіч, а што сёння ляжыць на рабочым стале беларускага даследчыка Аляксея Пяткевіча?

– Рыхтую з калегамі даследаванне пад умоўнай назвай «Класіфікацыя матываў у творчасці Янкі Купалы». Працуем таксама над калектыўнай працай «Асобы гродзенскага рэгіёну, як прадмет турысцкіх інтарэсаў». І асабіста я паціху займаюся тым, пра што згадаў вышэй.

Сяргей Чыгрын ■

Hapun i włosy czarownicy

Rozmowa z Adamem Ciuńczykiem, leśniczym w leśnictwie Smolarnia Nadleśnictwa Waliły, miłośnikiem lokalnej historii, archeologii, kultury

Zbierasz i spisujesz miejscowe legendy, opowieści, znachorskie metody leczenia… Kiedy to się zaczęło?

– Moje pierwsze przygody z pisaniem sięgają czasów, gdy byłem uczniem Technikum Leśnego w Białowieży. Wysłano mnie pewnego razu na warsztaty dziennikarskie w Augustowie, prowadzone przez białostockich dziennikarzy. Zacząłem pisać reportaże i pamiętam, że ogromną przyjemność dawało mi czytanie ich w „Kurierze Podlaskim”. Bardzo mnie to wówczas, jako nastolatka, ucznia jeszcze przecież, podbudowywało. Miałem nawet zamiar po maturze pójść na studia dziennikarskie. Na szczęście za pierwszym podejściem nie zdałem matury. Na szczęście, bo przypuszczam, że zostałbym nieszczęśliwym dziennikarzem, a tak jestem szczęśliwym, spełnionym leśnikiem. Ale chęci do pisania pozostały. Gdy więc powstała nasza lokalna gródecka gazeta i zacząłem ją czytać, przypomniały mi się moje młodzieńcze dziennikarskie próby. I zacząłem trochę pisać do „Wiadomości Gródeckich”. Ponadto wpadła mi w ręce książka jakiegoś lokalnego autora, opisująca legendy z naszych okolic i czytając je doszedłem do wniosku, że sam takie legendy znam i mógłbym je spisać. Wiele z tych opowieści usłyszałem od mojej babci, która była, że tak powiem, trochę nawiedzona i w kółko mi je opowiadała. Po latach zacząłem sobie jej opowieści przypominać i spisywać.

W twoich zebranych historiach przeplatają się ze sobą bardzo różne motywy: historyczne, fantastyczno-baśniowe, obyczajowe, magiczne. Wiele spraw wokół siebie ludzie wyjaśniali dawniej i uzasadniali takimi opowieściami.

– Większość z tych rzeczy opowiadano kiedyś na tak zwanych wieczorkach. Zapewne dominowały wówczas opowieści o duchach i magii, bo one były po prostu najciekawsze, najodpowiedniejsze też do straszenia niegrzecznych dzieci.

Po co to wszystko zbierasz i zapisujesz?

– W jakimś stopniu zmotywowała mnie ambicja, by zapisać te legendy i opowieści lepiej, niż zrobili to dotychczas inni. Czytając jedną z książek miałem wrażenie, że autor zanadto je ubarwił, pozbawił autentyczności. Pojawiła się we mnie potrzeba, aby te opowieści, które znam, przedstawić w sposób nie zniekształcony, autentyczny. Wiem ponadto, że jeśli w taki sposób je spiszę, to zarazem coś ocalę. W jakiejś mierze do moich działań przyczyniła się specyfika wykonywanego przez mnie zawodu leśnika. Często mam do czynienia ze starszymi ludźmi, mieszkającymi w

starych, wymierających wsiach, którzy na terenie mojego leśnictwa kupują drewno na opał. Nie ma takiej możliwości, by przy załatwianiu formalności nie porozmawiać z nimi o innych sprawach. I czasami naprawdę trafia się na kogoś, kogo warto pociągnąć za język, bo ma on do przekazania istotne rzeczy. A jeśli sobie uzmysłowię, że jest to być może ostatnia osoba z wioski, która może mi taką historię opowiedzieć, wtedy się na tym koncentruję i wyciągam od niej wszystko, co się da. Na przykład mam informację, że jakaś babcia leczy gdzieś jeszcze znachorskimi sposobami. Przychodzę więc do niej, przedstawiam się i proszę o podanie jakichś sposobów na dolegliwości. Czasami zdarza się, że staruszka się obraża i mówi mi: „Ja nie znachorka". Wtedy jej odpowiadam: „Proszę Pani, ja też nie znachor…". Po czym przedstawiam jej różne metody leczenia, które już znam. Mówię na przykład, w jaki sposób leczy się „różę" w Łużanach, Mostowlanach i pytam, czy ona wie, w jaki sposób leczy się w Kruszynianach. Wtedy zazwyczaj taka osoba bardziej się otwiera.

Jak jeszcze docierasz do źródeł informacji? Gdzie one są?

– Teraz, gdy wiem, jak te opowieści są cenne i ciekawe, nie mogę poprzestać jedynie na przypadkowych spotkaniach z ludźmi. Staram się sam szukać źródeł informacji. Wypytuję, kto ze starszych osób w danej wsi mógłby mi coś ciekawego opowiedzieć, przekazać. Gdy trafię na ślad kogoś takiego, sam jadę do niego i rozmawiam. I tak stale powiększa się zakres moich zbiorów. Zaczęło się od legend i opowieści, potem pojawiły się miejscowe znachorskie metody leczenia, doszły też przesądy, których sporo w naszych okolicach przetrwało. Ostatnio pojawiły się jeszcze przyśpiewki. Nie są one wprawdzie obiektem szczególnych moich zainteresowań, ale uznałem, że je również warto byłoby spisać. Uzbierało się już ich całkiem niemało.



Fot. z archiwum rodzinnego

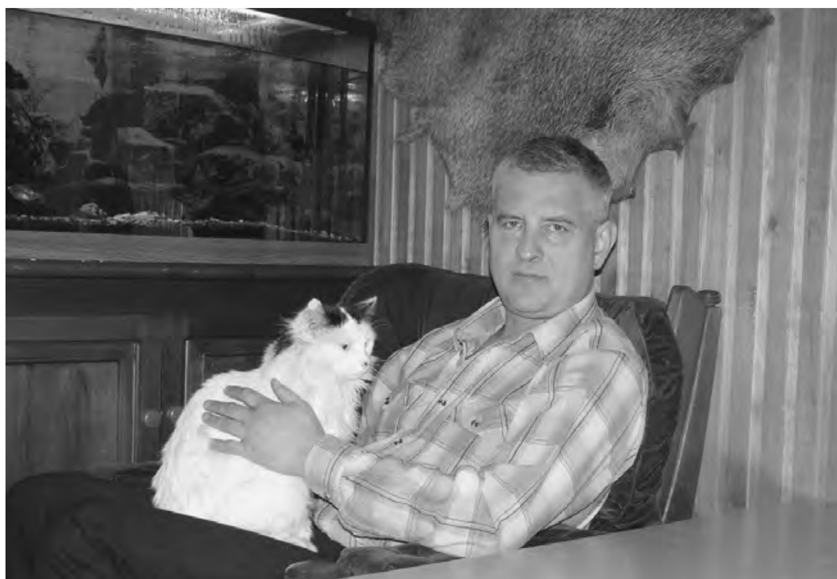
Adam Ciuńczyk podczas zabiegu „kaczania cugu"

Nasz region jest mieszanką religii, wyznań, narodowości. Czy ten fakt wpływa jakoś na specyfikę opowieści, do których docierasz? Czy jedne można przypisać prawosławnym, inne katolikom, Białorusinom, Tatarom, Polakom…?

– Charakter zebranych przeze mnie materiałów jest uniwersalny. Myślę, że nie da się ich bezpośrednio przypisać do wyznania, religii czy narodowości. Dotyczą one po prostu konkretnego obszaru, szczególnie tych wsi, które najlepiej poznałem. Początkowo myślałem o zbieraniu materiałów o przesądach i znachorskich metodach leczenia tylko z terenu gmin Gródek i Krynki, ale przy obecnym przemieszaniu ludności nie ma to sensu. Jeśli słyszę jakąś ciekawą opowieść z Michałowa czy, powiedzmy, spod Supraśla, to dlaczego mam jej nie zanotować? Zawsze podaję przecież źródło informacji.

A co z ludnością napływową, która stosunkowo niedawno przybyła na te tereny, powiedzmy w dwudziestoleciu międzywojennym? Czy oni mają inne przesądy i opowieści, czy potrafisz je jakoś wyodrębnić, odróżnić od tutejszych?

– Nie da się tego zrobić. Przy tak zwanym zamawianiu chorób i dolegliwości znachorskimi, ludowymi sposobami, istnieje olbrzymia dowolność. Generalnie chodzi o zrobienie wrażenia na pacjencie i zasiania w nim wiary, że wykonany zabieg z pewnością pomoże. Na przykład przy zamawia-



Fot. Jerzy Sulżyk

Adam Ciuńczyk w domu

niu „róży" czy „przewiania" jest mnóstwo różnych metod, w zależności od wsi a nawet rodziny, która zamawianie stosuje. Trzeba dodać, że tego rodzaje metody leczenia stosowały nie tylko znachorki i szeptuchy, ale i zwyczajne kobiety, które na co dzień nie parały się czarami, a były zwykłymi matkami i żonami, a za leczenie zabierały się tylko wtedy, gdy choroby dotykały kogoś z rodziny. Tak było na przykład z moją babcią.

Jaki jest twój stosunek do tych znachorskich metod leczenia? Czy uważasz, że one przeminęły wraz z dawną tradycyjną kulturą ludową i dziś już, we współczesnym świecie, nie mają żadnej wartości? Czy masz jakieś swoje doświadczenia w tej kwestii?

– Na pewno są poważnie i z należytym szacunkiem traktowane przez mieszkańców wsi, gdzie były niegdyś stosowane. Do tej pory chodzą po wsiach legendy o przedwojennych znachorach, a nawet niekoniecznie przedwojennych, którzy mieli sposoby i modlitwy „na wszystko". To nie wzięło się znikąd. Jeśli na przykład zachowały się opowieści o szaleńcach spętanych, przywożonych na furmankach, bo inaczej nie dało się ich do znachora czy znachorki doprowadzić i po krótkiej modlitwie nad taką osobą, dotknięciu Pismem Świętym czy Koranem do czoła, szaleństwo mijało, to świadczy to z jednej strony o wyjątkowej charyzmie tych uzdrowicieli, z drugiej zaś o silnej wierze w uzdrowienie samych chorych. A jak wiadomo wiara czyni cuda.

Czy sposoby leczenia tej samej dolegliwości w różnych wsiach powtarzają się? Jak na przykład jest z tą wcześniej wspominaną „różą"?

– Wszędzie ogólne założenie jest jedno. Przykrywamy mianowicie zmianę skórną jakąś lnianą szmatką, czasem obojętnie jaką, a czasem musi być w kolorze czerwonym. Bywa, że lniane nitki, które są spalane, raz muszą być złożone na krzyż, a raz na zwykłe kupki. W zależności też, czy wieś jest prawosławna, czy katolicka, odmawia się inną modlitwę.

Jak myślisz, gdyby jakiś naukowiec chciał wykorzystać te materiały, które zbierasz, to kto to mógłby być? Etnograf, lekarz, historyk…

– Jeśli lekarz, to chyba tylko psychologiczne aspekty tych sposobów leczenia dałoby się jakoś zbadać, poza tym na pewno etnograf, historyk…

A ty, zbierając i spisując te informacje, czujesz się najbardziej kim?

– Zupełnym amatorem. Mam takie wrażenie, że w naszych stronach nikogo to, z wyjątkiem mnie, nie interesuje. A ja czuję się mocno związany z tą ziemią i chciałbym ocalić coś, co jest stąd, jest częścią naszej kultury, tradycji. Żałuję tylko, że tak późno się za swoją pracę zabrałem… Za późno się obudziłem. Swego rodzaju wzorem jest dla mnie Leszek Nos, nauczyciel z Michałowa, któremu udało się zebrać w swojej książce bardzo wiele legend i opowieści, wiele z ich ocalić przed zapomnieniem. Ja już tyle nie ocalę. Od kiedy triumfuje kultura masowa, ludzie sobie coraz mniej tradycji przekazują. I one przepadają bezpowrotnie.

Czy byłeś kiedykolwiek na jakimś znachorskim zabiegu? Bo ja na przykład, jako dziecko, raz byłem…

– Zazdroszczę ci, bo ja niestety nie mam takich doświadczeń z dzieciństwa. Ale byłem za to jako dorosły. Parę tygodni temu złapał mnie „skręcz szyjny", czyli, jak u nas mówią „hapun". To słowo poznałem kiedyś przypadkowo w sklepie w Kruszynianach. Stała tam w kolejce pewna kobieta i mówiła mniej więcej tak: „Ja uczora nie prychodziła da sklepu, bo wiecier wiejau i bajałasa, szto hapun uchopić". Wtedy nie wiedziałem, co to znaczy, ale z czasem dowiedziałem się, że chodzi o rzeczony „skręcz szyjny". Tak więc parę tygodni temu wykorzystałem, że się tak wyrażę, okazję, żeby pójść do zaprzyjaźnionej babci i poprosić o pomoc.

Pomogło…?

– Nie. Pewnie dlatego, że jestem człowiekiem słabej wiary. Ale było super!

Mówiąc o Kruszynianach, przypomniałeś mi ciekawą opowieść o rzece, która przestała tam płynąć. Skąd wziąłeś tę niezwykle intrygującą historię?

– Usłyszałem ją kiedyś przypadkowo przy ognisku. Pamiętam, że obecni tam mężczyźni z Kruszynian zadziwili wszystkich informacją, że kiedyś przez ich wieś przepływała rzeka, po

Śmierć rzeki
(opowieść zasłyszana i spisana przez Adama Ciuńczyka)

Dawno temu najstarsze babcie w Kruszynianach opowiadały swoim wnukom, które dziś też są babciami i dziadkami, że kiedyś obok wsi płynęła rzeka. Nie była to duża rzeka, ot, rzeczka raczej, ale konie było gdzie napoić, miętusów i raków nałapać, a i wykąpać się było można. Miejscowe dzieciaki radochę miały co niemiara. Jednak taki dziki, przeważnie płytki nieuregulowany ciek miał to do siebie, że na zakrętach zdarzały się dość głębokie miejsca. Podczas kąpieli wpadła w taką głęboczkę pewna dziewczynka i utopiła się. Los chciał, że była to córka miejscowej czarownicy. Jak każda matka, nie potrafiła pogodzić się ze śmiercią dziecka. Z nienawiścią w sercu do tej, która zabrała jej córkę, ścięła topielicy włosy i zatkała nimi źródło.

Dziś za Kruszynianami w miejscu rzeczki jest zabagniony, szeroki i kręty rów melioracyjny. Jest niemal cały zarośnięty, ale miejscami można przejść po zakrywającym go kożuchu roślinności, choć grunt się niebezpiecznie trzęsie. Nie próbujcie jednak tego robić tam, gdzie błyskają jeszcze oczka wody, tam gdzieś na zakrętach…

której pozostał dziś jedynie rów melioracyjny. Wszyscy nastawili uszu, bo wiadomo, że w Kruszynianach żadnej rzeki nie ma. Zapytałem więc, dlaczego przestała płynąć? I wtedy jeden z opowiadających, z pewnym zażenowaniem, jakby ze wstydem, powiedział: „Mówią, że córka czarownicy się utopiła i wtedy jej matka zatkała włosami źródło". I tak przypadkowo opowieść ocalała.

Szukasz, a potem spisujesz różne niesamowite, tajemnicze niejednokrotnie historie. Takie z małym dreszczykiem nawet. Zdarzyło ci się w twoich poszukiwaniach przeżyć jakieś niesamowite zdarzenie, może jakieś niezwykłe spotkanie…

– Od 20. roku życia włóczę się po nocy – na polowania przeważnie. Zdarzało mi się czekać na zwierzynę na cmentarzach nawet, pod lasem i nic. Żadnych spotkań…

Żadnych wiedźm, świetlistych słupów, diabłów…?

– Nic. Żałuję, ale wciąż liczę, że kiedyś spotkam. I zrobię z tego dobrą opowieść.

Nie wiem, czy życzyć ci tego spotkania?... Dziękuję za rozmowę.

Rozmawiał
Jerzy Sulżyk

Nieoczekiwana przejrzystość pogranicza

[Podlaski tryptyk]

Introdukcja

Wszystko zaczyna się od puszczy, Augustowskiej, Knyszyńskiej, Białowieskiej, od tych wszystkich gęstych, choć przetrzebianych puszcz Podlasia i Czarnej Rusi, które przez przynajmniej tysiąc lat stanowiły zielony szaniec wschodniego pogranicza naszej ojczyzny. Trwały uparcie – i trwają – z ludem swoim, uczestnicząc twórczo w procesie tych poziem historycznej metamorfozy.

Do dziś na wielu połaciach krainy, nad jeziorami, rzekami, puszczańskimi matecznikami – od grzebienia sosnowej wysoczyzny po dębowe wzgórza sanktuariów – jakże często zalega jeszcze mgła jak morze sine lub białe, spod której – niczym z oparów już tylko porannych – wyłania się nowy człowiek – jak feniks z popiołów, jak Dawid ku zwycięstwu zbudzony..

Część pierwsza: Puszcza

Nie wszystko tu się da zrozumieć racjonalnie, linearnie i ostatecznie. Ale gdy się wkroczy w tę przestrzeń z otwartymi ramionami, objawia się ona wspólnotą człowieka i przyrody w sposób najbliższy naszym sercom. Choćby legendą i prawdą o dębie.

L e g e n d a

Na początku był dąb. Gdziekolwiek spojrzeć, ziemie pokrywały lasy: puszcze, bory, knieje i zwyczajne drzewa. Poruszały się między nimi zwierzęta i ptaki, słychać było pogwar i szum wiatru. Bóg, który tym wszystkim zawiadywał, dostrzegł tam kiedyś człowieka. Było to bardzo mizerne stworzenie, wyróżniało się jednak pewnym sprytem, przebiegłością, co przypominało jakby przebłysk myśli. W sumie tak wymieszana natura tworzyła pierwotny i jedynie znany raj. Trwał on tak szczęśliwie miliony lat i może pozostałby takim na zawsze, gdyby znudzony tym wszystkim Bóg nie uległ był człowiekowi, nie postawił go na nogi i nie pozwolił mu przemówić.

Pierwsze słowo było najtrudniejsze. Nikt nie wiedział, jaka rzecz miała być jego desygnatem. I czy słowo miało być tylko kryptonimem jakiejś wartości, czy wyrazić ją szczerze i dokładnie, taką „dinge an sich" [jak orzekł potem pewien filozof z Królewca] ukrytą w istocie rzeczy. Gdyby już wtedy człowiek wiedział o istnieniu Stworzyciela i Niebiańskiego Zawiadowcy, tym słowem zapewne byłby od razu Bóg. Gdyby umiał przewidzieć oczekujące go piekło, doceniłby darowany mu cud przyrody i pierwszeństwo uzyskałby otaczający go świat, czyli raj. Ale wokół szumiał niepojęty las i różne stare drzewa kładły się w poprzek dróg i ścieżek. I tylko dąb tkwił wiecznie jako znak największej świętości. Komuś się człowiek musiał pokłonić [taka pokorna jest jego natura], przed tym drzewem więc stanął i zawołał: O, dąb! Nazwał je głośno, po imieniu, a zabrzmiało to jak Bóg, jak Boh, jak dom, jak woda, jak grom! I tak zaczęła się nasza podlaska cywilizacja. Bo potoczyło się to słowo potoczyste przez historię, nominując swoją mocą wielkość i jej sakralne znaki. Oto święty dąb i człowiek jak dąb, ktoś staje dęba i włosy stają dęba. Przysłowie dopowie, że dąb to nie brzoza, a co wilk, to nie koza. Ale dąb, tak naprawdę, wilkiem nie jest, jest królem. Nawet wygląd jego imponujący nie jest groźny, jest wielkoduszny. Boski – w staroświeckim, nieprawomocnym rozumieniu słowa. Gdy słowo – jednak – samo staje się jak dąb mocne.

Dziś, gdy Bóg – jak Murzyn, co zrobił swoje – odchodzi z goryczą, słabnie siła słowa, a dęby umierają stojąc. Jak Car Dąb, jak Dewajtis.

P r a w d a

Trzeba być drzewem, żeby zrozumieć drzewo. Ale my, ludzie, jesteśmy po trosze wszystkim: i drzewem, i zwierzęciem, niektórzy chełpią się wręcz swoim boskim podobieństwem, w każdym razie nie ma dla nas rzeczy niedostępnych, pchamy się nawet tam, gdzie nas nie proszą. Po co w lesie człowiek? Po co on drzewu, z którym nie potrafi przecież po ludzku porozmawiać? Próbuje jednak, otwiera usta, otwiera serce, pisze wiersze, jak Leopold Staff [„Wysokie drzewa"], powieści, jak Maria Rodziewiczówna [„Dewajtis"], sztuki, jak Wiesław Myśliwski [„Drzewo"], kręci filmy, jak Grzegorz Królikiewicz [„Drzewa"], maluje[„Sosny"], jak Wiktor Kabac...

Zatrzymajmy się na tym przynajmniej jednym przykładzie, bo jest on najbardziej charakterystyczny dla istoty Podlasia. Szczęśliwym trafem Wiktor Kabac urodził się w prawdziwym lesie, w naszej niesłychanej Białowieskiej Puszczy z widokiem na Narewkę, pozostając do dziś wierny jej groźnym snom, ale i dokładnie, jak rzadko kto, widzącym i rozumiejącym jej kształt materialny. Malarz, wyposażony w swoją bogatą wiarę i czułą wrażliwość, w tej ogromnej, zielonej masie coraz wyraźniej zaczął rozpoznawać także drzewa, twarze drzew. Drzewa kryją się w lesie, lecz kto je wypatrzy, wędrując latami po jego tajemnych ścieżkach, widzi, że ma do czynienia z obrazem wyczuwalnej, niemal ludzkiej udręki. Jeżeli jest to tylko pragnienie ruchu, rozpacz, że się wciąż stoi, choć wiatr kołysze koroną, jakby chciał wyrwać drzewo z korzeniami, to wszystko w porządku, „drzewa umierają stojąc" [cyt. Casona], przecież nie mogą uniknąć tego losu, wszelki bunt jest daremny. Ale tam, w głębi lasu odbywa się też misterium przetrwania, najpotężniejszy instynkt natury. I tak właśnie objawia się potem na obrazach artysty. Jako ikona drzewa. A sens takiej ikony trwa usilnie, kiedy się wraca do pamięci współistnienia człowieka i lasu. Artysta idzie śladem siebie samego jako człowiek pogranicza, wznosząc po drodze krzyże w lesie, upamiętniając bądź stare obozowisko polskich powstańców, bądź z czasów Piłsudskiego białoruskich generałów lub w całym cyklu obrazów groby zamordowanych przez NKWD w Kuropatach Białorusinów i Polaków.

Historia towarzyszy nam w lesie nieustępliwie. Wręcz wprowadza nas do lasu. Tu wszędzie jest las. Polski las. Ruski las. Żywy i poetycki. Trwa w nas – jak świątynia, jak sztuka. Między kościołem a cerkwią. Między „Rosyjskim lasem" Leonowa a „Leśnym morzem" Newerlego, który stąd się wywodzi i tu, do Białowieży, po śmierci pragnął powrócić.

Sztuka polska, jak wiadomo, została zawłaszczona przez literaturę, a literatura jest zafascynowana niezgłębionym sensem lasu, tą wielką wspólnotą naturalną roślin i zwierząt, w której człowiek potrafi być misjonarzem dobra i zła. Metafizyczność lasu staje się źródłem tyleż fantazji, co prawdy o życiu. „Pogoda lasu niechaj będzie z tobą", słyszymy u Iwaszkiewicza, o kroczącym lesie czytamy w „Makbecie" Szekspira. „Obraz lasu polskiego – pisze prof. Andrzej Gronczewski – tyleż wydaje się lasem rzeczywistym, co borem imaginacyjnym, wewnętrznym, lasem plemiennej pamięci i wyobraźni [...] Widzimy ów las z czułą, malarską precyzją choćby dzięki płótnom Maksymiliana Gierymskiego." I, dodalibyśmy dziś, dzięki pracy artystycznej Wiktora Kabaca. Las staje się tedy pomysłem na tajemnicze uroczysko legend i bajd.

Powróćmy zatem do rzeczywistości. Ludzie w pojedynkę lub zbierając się w gromady wchodzą często do lasu, by w nim zamieszkać. Uzbrajają się wtedy w piły i topory. To jedne z najważniejszych narzędzi człowieka w lesie. Ale są one także jakby instrumentem komunikacji i obcowania z drzewem. Od tysiącleci, można by rzec, zawsze, gdy – jak powiada Pismo Święte – trzeba było przyrodę czynić sobie podległą. Także dzidą, łukiem i strzelbą. „Nie, nie – zaprzeczał Igor Newerly w swoim kole myśliwskim wątpliwościom tych, którzy nie godzili się na strzelanie do bezbronnych zwierząt. – Nie o to chodzi. Ale proszę sobie wyobrazić zimę, leśniczówkę, świt mroźny w lesie, gdy człowiek wyrusza po cichym śniegu ze strzelbą na ramieniu, nie, wcale jej nie zdejmując na widok budzącego się stworzenia...". I wspominał swoje pierwsze lekcje życiowe wśród drzew i i żubrów w Zwierzyńcu, „w najprawdziwszej pierwotnej puszczy, gdzie stały jeszcze święte dęby pogańskie, a cisza była głębinowa". Kiedy przejeżdżaliśmy tamtędy w drodze na Budy, Teremiski, Pogorzelce, ciesząc się, że tyle tu ładnych zabudowań, usłyszałem, że najłatwiej w puszczy palą się ludzkie siedziby, że w czasie wojny doszczętnie spłonęły wszystkie wsie, dwory, pałace, a nic nie odradza się takie same: na Zwierzyńcu jest teraz nowa leśniczówka, a wokół wyrósł nowy las.

Ale nawet nowy las potrafi być imponująco duży. Ten jest zwarty, gęsty, pełen zwierzyny. Na podwórze nowocześnie urządzonego domu na skraju puszczy przychodzą i drzewa, i żubry. Młoda właścicielka czeka na męża, który w lesie rozpala wielkie ognisko dla turystów. Ogień w lesie to dziwne przeżycie. Umiera w nim drewno z drzew, o których nic nie wiemy. Matka Wiktora mówi: sadziłyśmy je siedemdziesiąt lat temu, „za pierwszej Polski". Dziś to wysoki, zielony masyw, z którego leśnicy wybierają ofiary i skazują je na stoły, posadzki, popiół. A święty gaj, dziady, driady?

Na wszystko przychodzi pora. Moi serdeczni przewodnicy przy innej okazji wprowadzają mnie głęboko w bór po przeciwnej stronie szosy. Długim Zielonym Trybem jedziemy z hołdem do największych i najstarszych drzew puszczy. To szczególna ceremonia, bez protokołu, ale pełna odniesień, zamyśleń, wątpliwości...Największy świerk pyszni się niebywale. Niczym Boreasz, bóg wiatru północnego, co swoją Pitys, nie mogąc pozyskać jej wzajemności, strącił był z olimpijskiej skały. Piękna nimfa zginęła, ale wyrosła z niej jeszcze piękniejsza, pierwsza na świece sosna.

Każde drzewo jest tutaj święte. Człowiek niechętnie poddaje się jego potędze, za to dziki lgną do szorstkiej kory świerku, wygrzebują sobie legowiska wśród korzeni i nocami modlą się o spokojny sen i wszechświatową miłość między człowiekiem, lasem i bagnem. To, które obejmuje rzeczkę Leśną na wielkiej polanie, zapada teraz w poobiednią drzemkę. Cisza przecięta bzykiem komara unosi mostek, na którym stanęliśmy stopą ostrożną, nad kępy krągłe i trawy wysokie – dzikie, pełne dzikiego ptactwa i dzikich owadów.

W samym lesie, wśród drzew życie jest mniej ukryte. Najpierw zgrabny lis przemknął przez drogę, potem jeleń wysunął się ciekawie z zagajnika, aż w mrocznym mieszańcu spłoszony orlik wzniósł się ciężko przed nami, rozstawem skrzydeł wypełniając całą szerokość duktu.

Największy dąb puszczański wyrósł w głębi starodrzewu. Nie można tam dojechać, trzeba przejść kilkaset metrów w chmurze komarów, przedrzeć się przez zarośla, pokonać czarne bagno. Pocimy się jak szczury, poci się nasza wyobraźnia. O tym największym drzewie mówią Car Dąb. Nieco wcześniej, niejako na warcie u tronu, wypina się ku niebu wysoki, smukły carewicz. Śniły mi się one potem – do zawrotu głowy – w chwili, gdy zadzierałem ją do góry i nie mogłem wypatrzyć końca, czuba zawieszonego w chmurach i w swoich zamglonych oczach. Po tamtym, co padł niedawno i leży jeszcze martwy jak kłoda – a mówiono o nim z podziwem „dąb Jagiełły" – ten oto w brzydkim, bagiennym lesie ukryty, miał przejąć berło pierwszeństwa. Ma jedną wszelako wadę: jest nagi. Jakże to tak? Król bywa nagi, ale car? Po co on nam taki? Tyle tu w puszczy okazów niezrównanie dębnych, sam carewicz mógłby iść ze starym w zawody – też przecież dostojny, wspaniały jak katedralna wieża i wciąż w pięknych szatach z żywej kory i w zielonej czapce Monomacha.

Ale czy zawsze o pięknie trzeba, gdy mowa o dębie? Dąb to godność przede wszystkim, maestria naturalnej architektury sakralnej, święta duma, której kapłani swoje prawdy w mity przebierają, mity w życie, a życie w pamięć. Tyle, że ci kapłani drzew, ci „selloi", jak przypomina nam Jan Parandowski, mieli za zadanie „objawiać wolę boga ze szmeru liści w dębie", a nasz nagi dąb ich nie ma. Ma jednak coś więcej, bo „w pniu tego drzewa samo bóstwo przebywa", czytamy. Tu znak Boga ukrzyżowanego wysoko na pniu się pojawił, ktoś zawiesił tam leśny krucyfiks, by chronił pień przed uderzeniem pioruna lub siekiery. Niegdyś „w jego koronie gnieździły się święte gołębie", ale dziś gdzie tu jaka korona? Sama rozpacz wybucha w tych suchych konarach wyciągających się modlitewnie ku niebiosom. Kiedyś „spod korzeni wypływało źródło cudowne". To cud, że choć niewidoczne, dziś nadal wypływa, całe uroczysko moczy się i rośnie w tych ciemnych wodach przegniłymi liśćmi podszytych – ostatnim listowiem królewskiego dębu. Cud, że w gruncie rozmokłym trzyma korzenie mocno, u nasady ekshibicjonistycznie obnażone, to prawda, kłębiące się u stóp potężnego pnia niczym umierające wężowisko.

Śmierć drzewa jest zawsze końcem jakiegoś mitu. Tu miały kiedyś umierać żubry. Mocą podobne dębom. „Budziły strach, podziw, zaciekawienie – opowiada pan Igor w swoich resztkach z „uczty bogów" – czasem współczucie, niepodobna przecież nie litować się nad wiekowym bykiem, jak długo i ciężko przewraca się z boku na bok pod dębem i co westchnie, to puszcza się odezwie bliźniaczym, głuchym pojękiem." Ale nie przychodzą już tu, po cóż tedy ta katedra, skoro nie ma komu w niej panichidy odprawiać? Sama zatem umiera. Bo śmierć jest najczyściej ekumeniczna, nie ma bardziej boskiego i wspólnego sacrum. A pan Jan w swoich „Mitach greckich" jeszcze raz nas prowokuje: „Gdyby drzewa miały ręce i umiały malować, jak wyglądałyby ich bóstwa?" Czy jak ludzie? Nie wiadomo, bo nawet „myśląc jak drzewo" [to z białowieskich Warsztatów], dotrzemy tu tylko do progu tajemnicy.

Drzewa mają swoją własną mitologię. A ich konary są przecież jak ręce. Spójrzcie tylko, jak maluje na niebie stupalczastymi, suchymi ramionami nasz cesarski nagi dąb. Widzicie?

E c h a

Że niewiele widać? Wyjdźmy więc na polanę. Las bez polany byłby ślepy. Ta, o którą nam teraz chodzi, jest okiem małej Puszczy Kryńskiej, choć dzieją się tam czasem rzeczy wielkie, a przynajmniej ważne. Jest tak, że u samej wschodniej rubieży Podlasia, w pobliżu ekumenicznych, budzących się do nowego życia Krynek [niedawno przywrócono im prawa miejskie], leży wieś Łapicze, a w niej – lub poza nią – na tej właśnie polanie przycupnęła młoda, turystyczna zagroda państwa Marszałków. Stąd, ledwie wyszedłszy na leśny pagórek, ma się przed sobą widok niezmierzony na zieloną, białoruską państwowość, ciemno zadrzewioną aż po Wołkowysk, po historię Czarnej Rusi, o której nikt dzisiaj nie chce słyszeć. Bo z historią jest tak zawsze – albo zanurzamy się w nią po uszy, albo odwracamy się od niej plecami i śpiesznie drepczemy ku przyszłości, potykając się o cudze i własne korzenie.

Zatrzymajmy się jednak przy współczesności. Wprawdzie i ona obejść się nie może bez tego, na czym się wspiera, tu bez wyraźnego tchnienia ze wschodu, jakie każdego ranka wraz z letnim słońcem smuży się nad graniczną Świsłoczą, ale jednocześnie stamtąd, zza rzeki, spogląda na zachód i widzi, jak wspólnie krzątamy się między wiedzą a miedzą, dobywając się z przeszłości. Nic wciąż nie wiemy na pewno: ani o tym, o czym tak malowniczo opowiada niezwykła, albumowa Andrzeja Strumiłły „Księga Wielkiego Księstwa Litewskiego", uroczyście wręczana uczestnikom Białoruskiego Trialogu właśnie tu, u Marszałków nad granicą, ani o tym, co przydarzy się dziś kulturze naszych, niepewnych jutra, sąsiadów.

Stałym tematem tych nadgranicznych debat podlaskich

jest niepokój o losy białoruskiej kultury. W kleszczach postaw radykalnych, ocen gniewnych lub nazbyt pokornych, tu, na opuszczonej miedzy, rodzi się obraz równowagi i wizja poczynań racjonalnych. Kiedy echo przynosi nam dramatyczne oświadczenie, że „Białoruś i jej kultura skuta jest dziś lodem autorytaryzmu i rusyfikacji" [Siarhiej Dubawiec, Wilno], a potem jakby odpowiedź, że „w wolnej Białorusi mamy wolną kulturę" [Aleksandr Łukaszenka, Mińsk], wiemy już, iż mamy do czynienia z wojną nie tylko „polityki z kulturą", jak mniemają jedni, ale i „kultury z polityką", jak utrzymują inni.

Najtrudniej ta świadomość dociera do uczestniczących w tych troskach Polaków, którzy dołączają tu zwykle do polskich Białorusinów i ich braci zza miedzy tudzież emigracyjnej diaspory. Powstaje w ten sposób wręcz poglądowy układ czterostronny, a nawet swoisty pantalog, gdy się uwzględni, że zjeżdżają z Europy na łapicką polanę także akademicy innych narodowości, który połknęli haczyk tej tajemniczej, jak niektórym się wydaje, mowy. Nie wybucha to jednak iskrzeniem konfrontacyjnym, choć dyskusje „przy stole w stodole" nie grzeszą nadmiarem pogody i umiaru. Ci, którzy z nostalgią o swojej starej ojczyźnie mówią, i ci, dla których ten odradzający się bufor pomiędzy Polską a Rosją zapowiada nowe perspektywy dla naszej „niesamowitej" Słowiańszczyzny, jak ją określa prof. Maria Janion, odkrywają wspólnie możliwość odnalezienia odmiennej drogi dla całej wschodniej Europy.

Jeśli dla Sokrata Janowicza, ideatora trialogu, jego Krynki koło Łapicz były jak Ultima Thule białoruskiego mitu, to nie jest to bez kozery wobec zadania, jakie przyjął na siebie, by wyprowadzić z manowców sens kultury narodowej. Ta droga prowadzi przez literaturę, a literatura to po prostu język. A skoro literatura jest tratwą ratunkową w powodzi masowego gadżetu pseudokulturalnego, jaki napływa z polityki, to język stanowi jej niezatapialną strukturę i od ocalenia tej formy zależy cała przyszłość kultury i jej ducha. Zawarta w tej prawdzie istota rzeczy wymusza na inteligencji białoruskiej i jej poczuciu odpowiedzialności dwa podstawowe ruchy. Pierwszy to zabezpieczenie materialnych zasobów rodzimego słowa w postaci książek i bibliotek z aparaturą elektroniczną. Drugi, znacznie trudniejszy, wymagający ogromnego wysiłku całego społeczeństwa, polegałby na przygotowaniu nowych czytelników tych książek do powszechnego udziału w nauczaniu powagi i godności swojej ojczyzny na wszystkich szczeblach edukacji. Nawet w materii ekonomicznej, której człowiek pozostaje niewolnikiem, a nie podmiotem, źródło rozwoju bije głęboko w kulturze. Jedynie wzajemne, otwarte współdziałanie tych czynników może ożywić drogę ku przyszłemu społeczeństwu obywatelskiemu w zintegrowanym narodzie. To banalne z pozoru orzeczenie niech będzie ważne przynajmniej po to, by przypomnieć, że są to drogi już europejsko sprawdzone, wszak polska nie była inna i wciąż taką – choć wyboistą – pozostała.

To tu, na przygranicznej polanie, między rusofobią a polonofilią, ujawnia się być może trzecia, najbardziej dziś naturalna, współczesna droga ku przyszłości tutejszego świata. Profetycznie europejska. Teraz, kiedy Polacy w zdecydowanej większości zrzekli się pretensji dominacyjnych wobec swoich niegdyś kresów wschodnich, stają się oni [a przynajmniej mogliby i powinni się stać] braterskimi sojusznikami w plemiennym sąsiadowaniu. Białostocki przyczółek jest w tym procesie europeizacji [nie polonizacji] kultury białoruskiej siłą niezależną, gotową do budowania nowych, dobrosąsiedzkich stosunków, a to w imię własnych, lecz także biało- i na swój szczególny sposób czarnoruskich interesów materialnych i duchowych. Ci Słowianie pogranicza, ta niegroźna liczebnie mniejszość kulturowa jest jedną z ostatnich przestrzeni [nie mateczników] naturalnej łaski przyrody – ziemi, lasów, wody – która wkrótce zapowie nowy projekt najbardziej ludzkiego humanizmu, harmonii w jednaniu nie tylko człowieka z przyrodą, nie tylko człowieka z człowiekiem, ale i ludu z ludem. I taka ma być przyszła Europa.

Objawia się to w nieoczekiwanym zakręcie dziejów, bo oto, kiedy nasz nowy wiek zaczął się wirtualnym zwycięstwem powszechnego liberalizmu i konsumeryzmu, od razu stanął przed ścianą gęstego lasu nierozwiązanych problemów i wątpliwości co do wybranej drogi. A przecież i Białorusin, ów wschodni Europejczyk o skrępowanej historią tożsamości, tę drogę musi przejść. Bez tych bowiem trudnych, nowych doświadczeń na jej manowcach do ozdrowieńczego gniazda ojczyzny – jako świątyni dobra, kultury i sztuki – nawrotu nie będzie.

Ale nawroty w takim rozważaniu to tylko figura stylistyczna. Nawet najbardziej wyrafinowana sztuka nie rodzi się jedynie z przemyśleń. Artystyczne działania Leona Tarasewicza z pobliskich Walił mają mniej wspólnego z warszawską Akademią niż z kulturą Gródka i dionizyjskim ogniem, z pieśnią i tańcem na Marszałkowej polanie. Poezja spontanicznej energii i nocnych nimf ożywa w duchu autentycznej wiary i autochtonicznych potrzeb dla życia i mitów białoruskiej myśli i sztuki z równą siłą, jak to gwiaździste niebo nad granicą i nasze prawo moralne w europejskim wymiarze.

Wokół umierają domy. Ale nic nie umiera bez reszty, powiedziano. Tu ta reszta – w letargu pustoszejących wsi i lasów oblegających polany – to twórcze nowoźródła, odnajdywane w młodości ludzi i ich społecznych idei, w bogactwie ducha i wspólnocie czynu. Ta podlaska świadomość otwierającego się znowu pogranicza, w tym najpiękniejszym i najbardziej racjonalnym rozumieniu wschodniego partnerstwa, jakim jest zasada dialogu, wzajemnych ustępstw i obywatelskiej odpowiedzialności. Nasz puszczański trialog uparcie wytycza nieodzowne łączniki i dukty pomiędzy ojczyzną, społeczeństwem i państwem. One nie mogą zaginąć, czasem jedynie słabnie ich wyrazistość, a wówczas polityka kultury i partnerstwa budzi swoje in-

wencje i rozumnie zszywa powstałe rozdarcia. W praktyce trzeba się oprzeć na czymś materialnym. Taką podstawę wciąż stanowi książka.

Tylko w ostatnich kilku latach spiętrzyła się na moim biurku nowa polsko-białoruska biblioteka. Wieńczy ten stos jedno z najciekawszych i bodaj najważniejszych dzieł Sokrata Janowicza „Chatnieje stahoddzie" („Rodzinne stulecie"), w którym pisarz, zwykle niepokorny aż do buntu, tym razem wysnuł sagę swojego domu z lirycznym, melancholijnym spokojem filozofa, świadomego, że wszystko kończy się wraz z nami, z naszym gniazdem opustoszałym, z naszymi ideami roztrwonionymi przez bezduszny świat...

Niemal wszystko w książkach tego Czarnorusina (kto to jest Czarnorusin? to Białorusin z czarnym podniebieniem, rzekłem) jest jakoś uwikłane w historię i naszej polskiej, dwudzielnej ojczyzny. Wciąż w Rzeczypospolitej skrywa się dramatyczna tajemnica Rzeczy Czarnoruskiej. U Marszałków nad granicą czuje się to na każdym kroku, nie tylko w krajobrazie przyrody, także w naturze gościnności, sposobie myślenia, mówienia, słuchania – nawet ciszy słuchania, jakby wszystko tu trwało w polifonicznej jedności pól, rzeki, lasu, okolicznych świątyń – kościoła, cerkwi, sennego meczetu, umarłej synagogi – w człowieku uosobionych... A my tu o partnerstwie wschodnim, o kulturze pojednania, o Białorusi na Białorusi, w Polsce i w Europie. Jakby Europę trzeba by skądś sprowadzać i tu, na pograniczu, ba, na całym Podlasiu, odradzać się w pokorze. Jakby tam, za rzeką, nowy świat nie rodził się do życia po swojemu. Nasz budzik nie jest tylko polski, Europa wschodnia może być swoją własną Europą. Owoce w sadach dojrzewają tu później, ale mogą okazać się zdrowsze. Wierzymy w to, rozstając się z młodością, młodości innych przekazując nasze ekumeniczne słowa i czyny. To już nie jest tylko mużyckaja prauda... I gdy Marszałkowie serwują wino, las przynosi echo starej, białoruskiej mowy. Sława Tabie, Boża...Przynajmniej tu ją słychać.

Słyszycie? Nic nie odbywa się w kompletnej ciszy. Sama cisza brzęczy jak swoje własne echo. Jak oczekiwanie...Pomiędzy poezją a rzeczywistością jest to coś niewypowiedziane, co nad pojęcia wynosi słowo głosem – wysoko, jako „muzykę sfer". Całe niebo jest nią wypełnione. Ale też to niebo schodzi na ziemię i „jest tutaj", jak twierdzi ksiądz i poeta Wacław Oszajca. On wie, co mówi, on też jest ze wschodu, z naszego kresowego pogranicza. I wie, że to niebo na ziemi jest tylko echem... Zawsze utrzymywałem, że kultura pogranicza ma swoją silną specyfikę trudnego sąsiadowania. I wciąż wierzę, że na jego bogatym w historię terenie najłatwiej jest dowieść, iż sztuka, jej twórcy, inspiratorzy, wyznawcy, słowem sztuka namaszczona sakrą ducha potrafi zharmonizować krajobraz świątynny według ludzkiej miary, ściślej, według ludzkiej głębi i mądrości.

Cdn

Eugeniusz Kabatc ■

Decentralizacja Polski szansą dla Podlasia

Po latach kultu centralizacji w radzieckim stylu, w 1989 roku rozpoczął się proces odchodzenia od tego systemu. Proces decentralizacji rozpoczął się od utworzenia w 1990 roku samorządnych gmin i przekazania im szerokich uprawnień. Następnym etapem była reforma administracyjna rządu Jerzego Buzka, wskutek której utworzono powiaty i nowe województwa. Dziś mało kto pamięta, że tamta reforma miała być kontynuowana, tak by zredukować rolę Warszawy do poziomu symbolicznej stolicy – w rzeczywistości władza miała być przekazana społecznościom lokalnym i regionalnym, a rozwój kraju miał być bardziej równomierny. „Idziemy po władzę, aby ją oddać ludziom w regionach" – zapewniali wówczas rządzący.

Co pozostało z tamtejszych obietnic, wiemy wszyscy. Gminy otrzymują co prawda nowe zadania, ale centrala zapomina przekazać im większy udział w podatkach. Powiaty stały się fikcją – w założeniu reformy z 1998 roku to właśnie one miały przejąć większość kompetencji dotychczasowych województw, stało się jednak inaczej. A rola stolicy w wyniku obu reform samorządowych wcale nie zmalała. Wręcz przeciwnie.

Jeszcze w latach 90. ze stolicą jak równy z równym konkurowały takie metropolie jak Kraków, Poznań, Gdańsk czy Wrocław. I wcale nie było wtedy oczywiste, które z tych miast stanie się w wolnej Polsce miastem numer jeden pod względem poziomu zarobków, inwestycji zagranicznych, czy ogólnie rzecz biorąc poziomu życia i znaczenia w świecie. Wielu analityków wskazywało wówczas, że to właśnie Poznań i Wrocław, jako miasta położone najbliżej Zachodu, a także Kraków i Trójmiasto ze względu na ich wewnętrzną atrakcyjność (zabytki, kultura, ciekawe położenie) staną się polskimi liderami aktywności gospodarczej i poziomu życia. Warszawa miała się stać tym, czym Bern dla Szwajcarii oraz Canberra dla Australii – a więc „symboliczną stolicą", ale poza formalnym statusem miastem nie aż tak liczącym się na mapie gospodarczej czy społeczno-kulturalnej

kraju. Tak, jak w przypadku Szwajcarii ważniejsze i bogatsze od stolicy są Genewa i Zurych, a w przypadku Australii – Sydney i Melbourne, tak samo w Polsce według wielu prognoz z lat 90. pierwsze skrzypce miały grać raczej Poznań, Wrocław, Trójmiasto i Kraków, a nie pozbawiona zabytków i charakteru stolica.

Wtedy jeszcze, w epoce entuzjazmu i nadziei lat 1990-1995, wydawało się, że wszystko jest możliwe, a rozwój każdego z nas (a więc także każdego miasta czy regionu) będzie zależeć od obiektywnych walorów i starań, a nie od jakiegoś formalnego statusu. Miasto pozastołeczne mogło wyprzedzić w rozwoju stolicę, miasto powiatowe być lepsze od stolicy województwa – liczyć się miały obiektywne czynniki (w tym jakość władz miejskich), a nie urzędy.

Dziś wiemy, że tak się nie stało. Jak sprawne nie byłyby władze innych niż Warszawa metropolii i jakimi nieudacznikami nie byłyby władze stolicy, niezależnie od opcji politycznej – i tak to Warszawa będzie siedzibą najważniejszych instytucji państwowych, prywatnych korporacji i mediów. Dystans między Warszawą a kolejnymi w rankingach Gdańskiem, Krakowem czy Katowicami z każdym rokiem się pogłębia. Skoro w konkurencji ze stolicą już na wstępie nie mają żadnych szans nawet takie metropolie jak Kraków czy Trójmiasto (bo tak jest system skonstruowany), to co tu dopiero mówić o Białymstoku, Lublinie czy Olsztynie! A Bielsk Podlaski, Hajnówka, Siemiatycze? Role są z góry podzielone: chcesz coś w życiu osiągnąć – wyjeżdżaj do Warszawy, tylko to jedno miasto się liczy, reszta to w skali europejskiej prowincja.

Z takim modelem rozwoju coraz więcej ludzi w Polsce się nie zgadza, słusznie dostrzegając w nim echa minionego systemu. Bo to przecież żadne rozwiązanie, gdy wszyscy najzdolniejsi wyjadą do Warszawy, a w regionach pozostaną tylko osoby nieprzystosowane, starsze i ci, którym się nie udało.

Rozwiązania proponowane przez tych niezadowolonych są dwa. Pierwsze, najbardziej radykalne – to propozycje autonomii (np. dla Śląska) i zmiany ustroju kraju w federację. Ale jest i drugi, mniej rewolucyjny sposób. Jest nim deglomeracja (nie mylić z podobną w swym duchu decentralizacją), polegająca na równomiernym rozproszeniu siedzib urzędów centralnych po całym kraju, a w praktyce – wyprowadzenie jak najwięcej instytucji poza stolicę. Dokładnie tak, jak to jest w Niemczech, gdzie bank centralny, giełda papierów wartościowych i centralne lotnisko znajdują się we Frankfurcie, Trybunał Konstytucyjny w niewielkim Karlsruhe (miasto wielkości Białegostoku), medialną stolicą jest Monachium, a poza tym siedziby urzędów centralnych są jeszcze w Kolonii, Hamburgu, Bonn i kilkunastu innych miastach, również tych wielkości Hajnówki.

Ale deglomeracja to nie tylko domena federalnych Niemiec. Również w unitarnych Czechach i Słowacji dąży się do przeniesienia urzędów centralnych poza stolicę, zwłaszcza sądownictwa. Dlatego czeski Sąd Konstytucyjny ma siedzibę w Brnie, a słowacki – w Koszycach, co wzmacnia rangę tych miast i sprzyja niezależności władzy sądowniczej. W unitarnej Szwecji siedzibą wielu centralnych urzędów czy nawet międzynarodowych instytucji jest niewielka Uppsala. Nawet w poradzieckiej Gruzji z myślą o równomiernym rozwoju kraju przeniesiono parlament poza stolicę – do miasta Kutaisi.

A jak deglomeracja miałaby wyglądać w Polsce? Korzystając ze wzorców niemieckich czy słowackich, można by ulokować siedzibę NBP i Giełdy w Poznaniu, siedzibę Sądu Najwyższego i Prokuratury Generalnej w Krakowie, Poczty Polskiej – w Łodzi, a Najwyższej Izby Kontroli i Instytutu Pamięci Narodowej – w Gdańsku. To oczywiście tylko przykładowy rozkład. Ale najbardziej logiczne byłoby lokowanie siedzib instytucji państwowych najbliżej miejsca, którego dotyczy ich działalność. Ministerstwo Gospodarki Morskiej (obecnie zlikwidowane) powinno być nad morzem, agencje dotyczące przemysłu – na terenach silnie uprzemysłowionych (na Śląsku), a instytucje dotyczące granicy wschodniej i zajmujące się relacjami Polski z Białorusią i Ukrainą – na terenie Podlasia i Lubelszczyzny.

I tutaj wspólnie z Lubelszczyzną i Podkarpaciem władze Podlasia mogą wiele ugrać dla regionu. Logiczne jest, by to w Białymstoku, Lublinie i Rzeszowie znajdowały się siedziby takich instytucji, jak Służba Celna, agencja unijna FRONTEX (zajmuje się zabezpieczeniem wschodniej granicy), Ośrodek Studiów Wschodnich czy główna redakcja telewizji Bielsat. Warto też pójść o krok dalej – może siedzibą Straży Granicznej powinien być nawet nie Białystok czy Lublin, ale Hajnówka? Oczywiście warunkiem musiałaby być sprawna komunikacja drogowa i kolejowa Hajnówki z Białymstokiem i Warszawą. Dokładnie tak jak w Niemczech, gdzie miasta wielkości Hajnówki również przejmują część stołecznych funkcji – właśnie w imię sprawiedliwości społecznej i dowartościowania mniejszych ośrodków.

Jakub Łoginow ■

Св. П. Сакрат Яновіч
(1936-2013)

Сакрат, мы Цябе і Тваіх ідэй не забудзем ніколі!

Фундацыя Villa Sokrates

З прычыны смерці
САКРАТА ЯНОВІЧА
словы шчырага спачування сям'і і блізкім выказваюць – калектыў „Часопіса" і Асацыяцыя Беларускіх Журналістаў



Сланімчанка Аляксандра Кліменцьеўна Пышко была замужам за родным пляменнікам беларускага паэта, кампазітара, мастака, вязьня сталінскіх лагераў Сяргея Новіка-Пеюна – Міхасём Пышко. Міхась Пышко – сын Кацярыны Міхайлаўны Новік – роднай сястры Сяргея Новіка-Пеюна. У паэта было тры сястры – Марыя, Аляксандра (Шура) і Кацярына. Шура жыла на Нясвіжчыне, а Марыя і Кацярына ў Слоніме. Сяргей Новік-Пяюн...

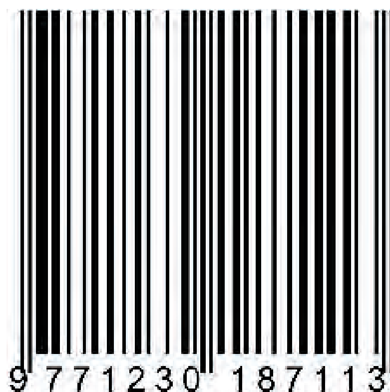


Першай сустрэчы з барадатай кугакаўкай я абавязаны Яемосьці Выпадковасьці. Неяк у вясновы дзень я праглядаў, ці занятыя вядомыя мне старыя гнёзды драпежных птушак у Хвойкаўскім лясьніцтве што ў Жыткавіцкім раёне. Мне не шанцавала: адны дрэвы з гнёздамі былі павысяканы дрэвасекамі і ўжо не існавалі, іншыя ж не былі заняты птушкамі. Заставалася праверыць апошняе вядома... (dalej w kolejnych numerach)

Czasopis

Nr indeksu 355038, ISSN 1230-1876.
Wydawca: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich.
Adres redakcji:
Białystok, ul. Lipowa 4/221.
Adres do korespondencji:
„Czasopis”, 15-001 Białystok, skr. p. 262. **E-mail**: redakcja@czasopis.pl
http://czasopis.pl
Tel. (85) 653 79 66

Redaktor naczelny: Jerzy Chmielewski, tel. 502 661 316.
Zespół redakcyjny: Wiesław Choruży, Helena Kozłowska-Głogowska, Sławomir Iwaniuk, Tomasz Sulima (sekretarz redakcji), Jerzy Sulżyk.
Stali współpracownicy: Piotr Bajko (Białowieża), Siarhiej Czyhryn (Słonim), Tamara Bołdak-Janowska (Olsztyn), Agnieszka Goral (Lublin), Mirosława Łuksza, Janusz Korbel (Białowieża), Aleksander Maksymiuk, Jan Maksymiuk (Praga), Michał Mincewicz (Orla), Dorota Wysocka.
Druk: Orthdruk, Białystok.



Prenumerata: Odpowiednio do liczby zamawianych egzemplarzy i okresu prenumeraty należy wpłacić wielokrotność 4 zł na rachunek: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich: Bank PEKAO S.A. Białystok 30 1240 5211 1111 0000 4928 9343.

Беларускі грамадска-культурны часопіс, прысвечаны пытанням сучаснасці, гісторыі, літаратуры і мастацтва, месца чалавека ў свеце. Форум думкі беларусаў і ўсіх тых, каму блізкая беларуская тэматыка. Пазіцыі аўтараў тэкстаў не заўсёды адпавядаюць пазіцыям рэдакцыі. Не публікуюцца матэрыялы, якія прапагандуюць камуна-фашызм, расізм, нацыянальную варожасць.
Artykuły i listy publikowane są – o ile autor nie życzy sobie inaczej – w języku oryginału: po polsku lub białorusku. Redakcja zastrzega sobie prawo do skrótów, zmian tytułów i redagowania nadesłanych tekstów.

Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca.

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji.

Numer złożono 25 lutego 2013.



Калектыў „АС” з Беластока



Дуэт Люба Гаўрылюк і Аля Каменская
з Козлік

XX Агульнапольскі фестываль
„Беларуская Песня 2013”
Элімінацыі цэнтральныя

фота Юркі Хмялеўскага





Калектыў настаўніц „СВІТАНАК”
з Прадшколля № 14 у Беластоку



Гурт Narva з Нарві